3-D
12 M

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
1 H
2

D.1.
XVII. 17. 27.

6-3.D.12

DE GALLORVM CISALPINORVM

Antiquitate, ac origine,

GAVDENTIO MERVLA AVTORE.

Non paucis in locis hac ſecunda editione expolitum opus, & nouo Capitum Indice auctum.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Bergomi Typis Comini Venturæ CIƆ IƆ XCII

Sumptibus Sp. Viri D. Antonij Antonij.

DECVRIONIBVS Mediolani.

ANTONIVS ANTONIVS

S. P. D.

BIBLIOTECA [illegible] ROMA

C*Vm quotidie, Decuriones Ampliſsimi, Gaudentij Merulæ libros, quos ille Galliæ Ciſalpinæ antiquitate conſcripſit, multi à me poſtularent, nec propter eorum inopiam illis dare poſſem, putaui, ſi illos*

imprimi curarem, poſſe me eodem tempore, et eorum voluntati ſatisfacere, & de præſtantiſſima Prouincia, ac MEDIOLANENSI præſertim Vrbe, bene mereri, quam enim vnam præ omnibus plurimum ſemper dilexi; vel quod maxima eſt, & propter rerum omnium affluentiam inſignis: vel quod habet nobiliſſimos ciues, omni virtutum laude cumulatos: vel quod diligenter iuſtitiam colit, ita vt nulla illi ex cunctis Orbis terræ Vrbibus præferatur. Quæ omnia cum multi optimè perſpecta ſint, optime illa intelligent, primum Deo Opt. Max. deinde Vrbi etiam magna ex parte debere, me deuinctum reddunt, et ad hoc opus reficiendum compulerunt, vt nonnullorum hominum votis ſatisfacerem, præcipuè vobis, qui, ſummam vigilantiam cum ſingulari integritate, continentiaq; coniungitis. Ita

Vos

Vos geritis in iſto Magiſtratu, vt, vnà cum prouincia vniuerſa ſummopere gaudeat ciuitas talibus ſe potiſsimum viris commendatam. His de cauſsis, cum ſemper ſumma obſeruantia colui; tum optaui etiam, vt digno aliquo munere, id declarare poſſem. Iam vero neſcio an opportunior occaſio à me potuiſſet optari, quàm hæc de Gaudentij Merulæ Libris imprimendis, vobisq; dicandis. cum enim de huius Prouinciæ antiquitate, amplitudineq; agant: eorum merito præferre nomen inſcriptum debent; qui eius ſplendorem, nobilitatemq; egregiè tuentur. denique ſi cui gratum hoc opus eſſe debet, Vobis putaui fore gratiſsimum, vtpote Patriæ prouinciæ amantiſsimis. Accipite igitur æquo animo hoc munus, Vobis omni ex parte debitum; quod ſi (vt ſpero) placuerit, optime me operam meam collo-

lo-

locaſſe arbitrabor. eritq́; mihi iucundiſſimum; primùm quod Vobis ſim gratificatus: deinde etiam vt omnes meam erga Vos obſeruantiam, ſtudiumq́; cognoſcant. Valete.

Mediolani Id. Octobris. CIↃ IↃ XCII.

NOMENCLATVRA
Vic. et Duodecim Decurionibus.

Hieronymus Caimus *Vic.* V. I. D.
Perciualus Montius *V. I. D. Locumten*
Io. Baptiſta Mandelus. } *Aſſeſſ. I. D.*
Hieronymus Vincemala }
Cæſar Caſatus Phyſicus.
Carolus Archintius.
Comes Georgius Triultius. *Senat.*
Caſtellanus de Magijs.
Carolus de Comite.
Comes Renatus Borrhomęus.
Philippus Moreſinus.
Hieronymus Simoneta.
Hieronymus Vicecomes Eq.
Comes Matthęus Taberna.

INDEX
CAPITVLORVM
In hoc opere contentorum.

Lib. I.

DE Galliarum diuiſione, & circumadiacentibus regionibus. Cap. I. pag. 4
De Populis Galliæ citerioris, eiuſque diuiſione. Cap. II. 8
De Inſubribus populis, eorumque origine. Cap. III. 22
De Familijs Inſubrum & antiquiſſimis & clariſſimis. Cap. V. 28
De vicis nonnullis, qui in Mediolanienſi ſunt agro. Cap. VI. 39
De Orobijs Populis, qui ad Inſubres attinent. Cap. VII. 44

De

De cæteris Inſubribus. Cap. VIII. 46
De Orobijs cæteris, qui ad Inſubres minime pertinent. Cap. IX. 49
De Cenomanis. Cap. X. 50
De Venetis. Cap. XI. 52

INDEX CAP.
Lib. II.

CIſalpinæ Galliæ compendioſa deſcriptio. Cap. I. pag. 58
De Boijs populis. Cap. II. pag. 61
De Geſſatis populis. Capitulum III. 66
De Senonibus populis. Cap. IIII. 68
De Alpibus. Cap. V. 69
De maritimis Alpibus. Cap. VI. 71
De Coctijs Alpibus. Cap. VII. 73
De ſaltu Juliæ Alpis. Cap. VIII. 74
De Graijs Alpibus, quæ & Gratę dicuntur ab aliquibus. Cap. IX. 75

De

De Penninis Alpibus. Cap. X. 75
De Suumis Alpibus. Cap. XI. 77
De Leopontis Alpibus. Cap. XII. 79
De Rheticis Alpibus. Cap. XIII. 79
De Tridentinis, & Carnicis Alpibus. Cap. XIIII. 80
De nonnullis fluminibus, & lacubus Ciſalpinæ Galliæ. Cap. XV. 82
De Lario lacu, Addua, & alijs fluctibus Alpinis. Cap. XVI. 86
De reliquis Ciſalpinæ Galliæ lacubus, & fluuijs ex Alpibus in Padum influentibus. Cap. XVII. 90
Ciſpadanam Galliam, quæ flumina alluant. Cap. XVIII. 91
De tranſlatione dignitatis coronandi Imperatores à Mediolanienſibus ad Moguncíacos municipes. Cap. XIX. 94

Lib. III.

Celtæ, Galli, & Gallatæ cur dicti. Cap. I. 102

Inſubres vnde dicti. Cap. II. 104

De Cenomanorum origine. Capitulum III. 106

Gallus, quid ſignificat, præter omnium opinionem. Cap. IIII. 108

De Iudęos, de Longobardis, & Gotthis hiſtoria. Cap. V. 110

De moribus Ciſalpinorum Gallorum. Capitulum VI. 113

Quibus edulijs, & rebus abundet Ciſalpina Gallia. Cap. VII. 115

De Lapidicinis. Cap. VIII. 117

De Euripidis duobus, è quibus vnus à Ticino, alter ab Abdua Mediolanum deflectuntur. Cap. IX. 118

De idiomate Gallorum antiquiſſimo. Capitulum X. 119

De magnificentia Mediolanienſis Vrbis, deque nonnullis ſcitu digniſſimis Gallorum Ciſalpinorum geſtis. Cap. XI. 121

De

De origine Vrbis Mediolanienſis. Capitulum XII. 138

De ſitu Vrbis Mediolanienſis. Capitulum XIII. 144

De opibus, & potentia Mediolanienſium. Cap. XIIII. 147

De nobilitate conditorum. Cap. XV. 150

De dignitate Vrbis Mediolanienſis. Capitulum XVI. 154

Querela apologetica. 168

GAVDENTII
MERVLAE
ANTIQ. GALLORVM CISALPINORVM
Liber primus.

AVolauerant ab vrbe, velut à cauea, viri cùm autoritate, & moribus, tum literis & beatiſsima ingenij vbertate conſpicui, ad geniales ruris delitias: quorum ſingula nomina ſi enumerare contenderem, in longum nimis noſtra protraheretur oratio. Sat fuerit igitur è plurimis paucos admodum recenſuiſſe: è quibus primas partes Bonauentura, & Nicolaus Caſtillionæi tenebant, quòd eſſent miro & animi, & eruditionis candore. Aderat quin etiam Benedictus Iouius, antiquitatum mirus obſeruator. Ad cuius dexteram Baptiſta Landulphus, & Blaſius Phyletus aſſederant, quales (dij boni) phyſici? Illuc quoque conceſſe-

rant iuuenes nonnulli Ciceronianarum elegantiarum ſectatores, Hortenſius Appianus, L. Annibal Cruceius, & Petrus Franciſcus Buſca: qui relicto Patauio & Bononia, Ticinum venerant ad ingenij cultum ſub Andrea Alciato. Qui cum ſe mutuo ſalutaſſent, inquit Phyletus, Cur non ſeſſum imus ſub vmbram aliquam, quæ huic noſtro ſit non importuna ſermoni, donec Socrates noſter Alciatus acceſſerit: ne dies (quod aiunt pictores) ulla tranſeat ſine linea: tum ne ſopor, qui à prandio, vt Plautus atteſtatur, non per bonus eſt, nos opprimat. Cum hoc conſilium omnes approbaſſent, ſub opacitate ilicis annoſæ propter decurſum gelidi fontis deceſſum eſt. Hic Hortenſius, Quantum nunc ſorti gratuler meæ, inquit, cogitari, ne dici quidem poteſt: cum hic ferè (vt dicitur) hominum præſtantiam in ſinu teneam. Dij boni, quando ex hoc beneficio vobis relaturus ſum gratias: qui huc adduxiſtis lumina totius Ciſalpinæ Galliæ florentiſsima? Vtinam, Landulphus ait, veræ eſſent (de me tantum loquor) quas enumeraſti, laudes: Verum cum ingenioli mei vires ipſe perpendo, puto hoc à te dici ex abundantia amoris quadam, qua optimos quoſque proſequeris, vt etiam laudatu apud te digna ſint ea, quę fortaſſe plures agnoſcunt minus. Tum Bonauentura, Hæ planè, inquit (pace tamen dicam veſtra) pueriles videntur exercitationes mihi: dicatur tandem aliquid, quod veſtra expectatione ſit dignum. Hic tacentibus reliquis, inquit Landulphus, Non conſule, ſed dictatore opus eſt. Imò, inquit Caſtillionæus, Phalaride ad hanc pertinaciam euincendam. Eligatur igitur, inquit Cruceius, ex communi conſenſu tyrannus, qui habeat in nos merum imperium. Placuit id conſilij omnibus. Ductis itaque ſortibus, Landulpho ceſsit tyrannica poteſtas:

teſtas: qui ſtatim Phyletum elegit vicarium ſibi: iudices extraordinarios Bonauenturam, & Petrum Franciſcum Buſcam: qui rebelles caſtigaret, Hortenſium. His peractis deſedit Landulphus in eminentiore viridantis herbæ tumulo, & penes eũ Phyletus: & cum graminea ſibi quiſq; thorum feciſſet in herba, inquit Caſtillionæus: quando à nobis conſtitutus ſis princeps hodiernus, fortuna multo magis nunc tibi Landulphe formidanda eſt: feriunt enim ſummos fulmina monteis, Corpora morbis maiora patent. Memento igitur humanitatis, nec te fugiant exempla crudelitatis extinctæ. Non pepercit fratri Thymeleon: ſi Iulius fueris Cæſar, inuenies Brutum & Caſsium. Nollem Landulphe, tamen hæc dicta à me putes, vel vt admonitor accedam, vel vt ſeuere minus tuo imperio vtaris: ſed vt humanæ conditionis ſis memor. Tunc ſubridens Landulphus, Caſtillionæe, inquit, hanc ita poteſtatem exercebo, vt non tyrannum me, ſed patremfamilias experturi ſitis: nec tyrannicum illud, Oderint, dum metuant, vnquam ſentietis: vos tamen obſecro, vt filios, non ſubditos agnoſcam: nam ſi vos, quales exopto, reperero, me quoque qualem exoptatis facilè inuenietis. Age igitur, inquit Caſtillionæus, vt & principẽ te, & patrẽ cognoſcamus. Tunc Landulphus, Nicolae Caſtillionæe, inquit, pro tua, quæ ſemper celeberrima fuit, humanitate hic antiquitatẽ Ciſalpinæ Galliæ, quã fere autores oẽs & Greci, & Latini intactã reliquere, nobis expone: vt intelligat debere ſe tibi plurimũ poſteritas. Tametſi ſoccus ad cothurnum non aſcendat, inquit, Caſtillionæus, conabor tamen pro viribus iniunctum onus abſoluere: Vos interim omnes oratos volo, ne has ambages meas circunferatis: nam hac in re non omnibus dormio: ad hæc ſi quæ

frigidæ dictiones exciderint, aut leues ſententiæ, tyrannici ſpiritus importunitati adſcribatis, non autem mihi. Verùm ne quandoq; parturiant montes, & naſcatur ridiculus mus, dum pauca dico, precor attendite.

De Galliarum diuiſione, et circumadiacentibus regionibus. Cap. I.

ANtequam ſitum Ciſalpinæ Galliæ dicere aggrediar, res poſtulare videtur, Galliarum ſitum paucis exponere, & eas gentes, quæ finitimæ ſunt. Sed quæ loca, & nationes ob intenſiſsima frigora, & aſsiduam ferè noctem, & diem, item ob vaſtitatem ſolitudinis minus frequentata ſunt, de his haud facilè compertum narrauerim: cętera q̃ paucis abſoluam. Gallia omnis duplex eſt, Tranſalpina videlicet, & Ciſalpina, quæ nobis Deorum munere conceſſa eſt. Illa rurſus ex deſcriptione C. Cæſaris triplex eſt: Belgica, Celtica, & Aquitania. Celtas ab Aquitanis Garumna flumen, à Celtis Belgas Matrona, & Sequana diuidunt: & hos à Germanis Rhenus. Sic quinque metis finitur: Rheno, Alpibus, Mediterraneo mari, Pyreneis montibus, & Oceano. Ab Oriente enim Gallias, à Germania Rhenus, à citeriori Alpium crepidines immenſæ diſpartiunt: Mediterraneum mare inter illas & Africam fluit: Ab Occaſu Pyreneis collibus ab Hiſpania ſecluduntur: Inter Occaſum & Septentrionem Oceanó quoque alluuntur. Ad Alpes iacent Allobroges, Heluetij, qui ad Celtas reijciuntur. Secus littus Mediterranei freti porrigitur Brachata Gallia, quæ poſtea Narbonenſis eſt dicta, à Narbone colonia: quo in tractu Forum Iulij colonia eſt, & Maſ-

Aquitani. *Celtæ.* *Belgæ.* *Gallia Brachata.* *Narbonenſis*

Maſsilia à Phocenſibus condita: de cuius inſtitutis & moribus ita refert M. Tullius in Flacciana oratione: Neque verò te Maſsilia prętereo, quæ L. Flaccum militem, quæſtoremq; cognoſti. Cuius ego ciuitatis diſciplinam, atque grauitatem non ſolùm Græciæ, ſed haud ſcio an cunctis gentibus anteponendam iure: quæ tam procul à Græcorum omniū regionibus, diſciplinis, linguaq; diuiſa, cùm in vltimis terris cincta Gallorum gentibus barbariæ fluctibus alluatur, ſic optimatum conſilio gubernatur, vt omnes eius inſtituta laudare facilius poſſint, quàm ęmulari. Tunc Buſca, contracta ferè fronte, Caſtillionæe, inquit, niſi tua nimis ad Maſsiliæ laudes feſtinaſſet oratio, non te audiuiſſem, quòd Heluetios ad Celtas reieceris. Facit hoc, inquit Caſtillionæus, C. Cæſaris autoritas, qui de Heluetijs ſcribens, ait: Qua de cauſa Heluetij quoque reliquos Gallos virtute præcedunt: quod ferè quotidianis prælijs cum Germanis contendant: cùm aut ſuis finibus eos prohibent, aut ipſi in eorum finibus bellum gerunt. Cornelius prætereà Tacitus, Irritauerant, inquit, turbidum ingenium Heluetij Gallica gens. Sed redeo ad Gallos, à quibus me Buſca protraxiſti. Sunt hi quidem omnes bellaces, & ſtudio Martis exardent: ſumptis armis, quàm primum animorum feruent impetu: conferendæ pugnæ alacritate impigres: alioqui ſimplices, & nulla morum malignitate degentes: Idcirco irritati exaſperantur maxime, & pugnas ineunt μετὰ περιοχί-ψεως. nullo tamen negotio ferè placantur. Hac noſtra tempeſtate ad diſciplinas maximè excoluere ingenia: & agrum habent frumenti præcipuè & pabuli feracem: amœnum ſaltibus: venationibus, quibus maximè Galli oblectantur, idoneum: noxio animalium genere minimè euitandum, fluminibus

Maſſilia.

Heluetios eſſe Gallos.

Gallorū ingenia.

Gallia longitudo, & latitudo. & fontibus irriguum, omnium deniq; ad vſum animantium fætu beatiſsimum. Totius autem Galliæ longitudo eſt CCCCXX. mill. paſſ. latititudo verò CCCXIII. mill. paſſ. non excedit. Gallias porrò cingit Germania ab Oriente. Hæc à Pannonijs, Rheticis iugis, & Danubio, à Sarmatis, Getis quæ montibus, & mutuo metu finitur. Oceanus maiore ex parte anni ibi ſæuiſsimus cætera (vt aliqui volunt) ambit. Verum hac ætate deprehenſum eſt ſinus tantum eſſe, quos terra continens excipiat. Suetia enim, & Norbegia cum Dacia coniunguntur: cui finitimi ſunt Lapones, fere ſub exordio arctici circuli: qui omnium gentium cõmercia adhuc euitant: regi tamen Daciæ tributa dant annua. Sunt, ſi forte quæritis, Germani bellaciſsimi. Vnde de his Vergilius inquit.

Armorum ſonitum toto Germania cælo
Audijt. *Et infra:*
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum

Facile Germani frigora ſuſtinent: & hyeme, quàm æſtate ad munia belli ſunt præſtantiores. Bella aũt cum finitimis non auaritiæ, aut imperandi ſtudio tractant: ſed vt circũ ſe vaſtæ ſint ſolitudines. Sunt hoſpitibus boni, & ſupplicibus mites. Dat Germania cryſtalli, ſuccini, ceraunij cãdidi, & viridis gallaci copiam. Germanico Cæſare cum hyemar̃et exercitus Italorũ in Germania, miræ virulentiæ fons repertus eſt, ex quo qui bibiſſet, dentium iacturam intra biennium, & genualium compaginum diſſolutionem ſubibat, vt ſtandi nulla facultas daretur. Huic peſti remedio eſſe herbam ſolam, quæ britannia dicitur, compertum eſt. Habet item hæc regio *Viſons. Vri. Alce.* Viſontẽ, mirabili pernicitate animal: & Vros fere forma tauri, quorum vis eſt & celeritas extra fidem. Alces ſimiles eſſent capris, niſi eſſent maio-

res,

res, pellibus varijs, & cruribus ſine internodijs: Idcirco ſi quo caſu concidunt, ſubleuandi ſe nulla eſt poteſtas. In Germania quoque ſylua eſt Hercynia, tantæ magnitudinis, vt in ea plures hoſtium exercitus commode caſtrametentur. In cuius meditullio planicies fertiliſsima eſt: quam qui incolunt Cheruſci inſidi ſunt, propter locorum cum ad inſidias, tum ad fugam idoneam opportunitatem. Ab his cũ tribus legionibus deletus eſt Quintilius Varro. Tanta autem, & ſic immenſa eſt eius ſyluæ vaſtitas arborum, vt inmortali ſorte ferè poſita eſſe videatur. Manifeſtum eſt enim occurſantium inter ſe radicum repercuſſu colles eleuari, aut vbi tellus non ſubſecuta ſit, arcus ad ramos vſque, & ipſos inter ſe rixantes curuari patentium portarum modo: vt rectis haſtilibus cum curribus, impedimentis, & tormentis bellicis copiæ ſine difficultate pertranſeant. Habet hic ſaltus Hercynius alites, quibus nuſquam gentium ſimiles reperiũtur. Harum enim volucrum pennæ per noctem ita emicant, & interlucent, vt eius regionis homines plerunque nocturnos excurſus deſtinent, atque illis vtantur ad præſidium itineris dirigendi: præiactis enim per opaca callium pinnulis rationem viæ plumarum reſulgentium moderantur indicio. Fulgent & in obſcuro Lampyrides: quarum fulgoris rationem Soligenes eſt conatus adducere, ſcribens flammulenta animalia naturam ætheris habere, & quinti elementi portionem participare, & ea cognatione fieri, vt illuceſcant. Quòd tantum id eueniat noctu, ob id dicit accidere, quòd minus lumen à maiore ſoleat obumbrari. Venio nunc omnibus (quòd aiunt) remis, veliſque in Citeriorem Galliam.

Hercynia ſylua.

Cheruſci.

Lampyrides.

De populis Galliæ citerioris, eiuſque diuiſione. Cap. II.

INter Apenninum verò, & Alpes, & ſinũ Adriaticum interiacens planities Citerior Gallia nominatur: non Italiæ modò verum & totius orbis Scriptorum omnium cum Latinorum, tum Græcorum ſuffragijs beatiſsima. Hanc rurſus bifariam diuidimus, in Tranſpadanam videlicet, & Ciſpadanam. Tranſpadana ad Alpes extenditur, & ad Apenninũ Ciſpadana: finiturq; Pado, Rubicone, & Apennino: diciturq; Togata Gallia: quod eius tractus homines toga Romanorum paſsim vterẽtur. Bis, inquit Cruceius, per loca illa circa Ariminum, mihi tranſitus euenit, nunquam tamen Rubiconem (quòd ſciam) tranaui: quanquam diligens extiterim in inquirendo hoc tam celebri fluuio. Ad hæc Caſtillionæus, inquit, Rubicon non procul à Sarſinna, Plauti patria, fontes habet: vocaturq; hac ætate à circumuicinis populis materno idiomate Altiusfrugum, paulò inferius Rugozum, nouiſsimè non procul à ſinu, in quem influit, Adriatico Piſciatellum ingreditur per duo millia iuxta Ciſennam. Non eſt audiendus Vibius Sequeſter, qui Rubiconem putat eum eſſe fluuium, qui Varus appellatur inter Auinionetum, & Niceam in extremis Liguriæ finibus. Non eſt hoc loco ſilentio inuoluenda, quæ in ponte Rubiconis fuit inſcriptio: vt intelligant omnes, Gallos Ciſalpinos, & Italos mutua concordia fuiſſe diſiunctos.

Togata Gallia.

Rubicon flu.

IMP. MILES, TYRO, ARMATE QVISQVIS ES, HEIC SISTITO: VEXILLVM SINITO: ARMA DE-

DEPONITO: NEC CITRA HVNC AMNEM RVBICONIS SIGNA, ARMA, EXERCITVM'VE TRADVCITO. SIQVIS ERGO ADVERSVS PRAECEPTA IERIT, FECERITVE, ADIVDICATVS HOSTIS ESTO P.R. AC SI CONTRA PATRIAM ARMA TVLERIT, SACROS'Q. PENATES E PENETRALIBVS ASPORTAVERIT. SANCTIO PLEBISCITIS'. VE C. VLTRA HOS FINES ARMA PROFERRE LICEAT NEMINI.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

Baſim trianguli littus Adriatici maris efficit ab Arimino,ſiue vt vult Pōponius Mela, ab Anchona vſq; ad Polam. Campi autem ſunt patentes, rerum omnium copia fœcundiſsimi. Qui ſic opimi ſunt,& fertiles,vt & vbertate agrorum,& varietate fructuum, & magnitudine paſtionis,& abundantia earum rerum,quæ ad victum hominis ſpectant, & exportantur,facilè omnibus terris antecellat. Mediam Padus amnis ſecat, fluuius terrarum arbiter, & rerum diſcrimen, vt is demum cæteris imperet, qui ſub ſua poteſtate ſubiectum habeat Padum. Hoc cùm Senatus Romanus aſpiceret,hinc Cremonam,illinc Placentiam colonias deduxit: quarum opportunitate gentem Ciſalpinorum Celtarum bellandi ſtudio inflammatam, & ad ſingula momenta rebellantem à multis illatis, acceptisq; cladibus in amicitia continuit. Hunc fluuium Veſulus mons inter Alpina faſtigia eminentiſsimus emittit: & eum dicunt Ligures Bondicum,Tuſci Botigon, hoc eſt, fundo carentem,Græci Eridanum, maiores noſtri,hoc eſt,Ciſalpini Galli Padum,à copia piceæ arboris, quæ eorum idiomate,vt autor eſt Metrodorus Sceptius,Pa-

Cremona. *Placentia.* *Bōdicus.* *Eridan'.* *Padus.*

dus tunc appellabatur. Per fines Salaſſorum modico fluctu dilabitur: mox augetur à duabus Dorijs & Morgo fluminibus per agrum Taurinorum. Fallitur hoc loco Plinius, qui ait, Padum ex rapto ſibi nihil vendicare: quando certum ſit ante Ticini & Abduæ ingreſſum plurimis in locis equo vadari poſſe. Ab Alexandria ad Vitellianum oppidum vſque, quod nunc Viadanam vocant, Carolus eius nominis quintus Imperator obtinet: mox aquarum illuuione ſtagnātem dux Mantuanus excipit: quem poſtmodum in ramos diuiſum Ferrariæ dux Hercules aſpicit: diſcurſuq; ſuo in mare Adriaticum vſq; Deltam facit. Cæterum Greci ante Polybium, qui de hoc fluuio aliquid poſteritati tradidere, vbinam gentium ſit Eridanus maximè dubitarunt. Siquidem Strabo Eridanum nuſquam reperiri, aut inſulas Electra ferentes, in quibus ſint aues Meleagrides, atteſtatur, Aeſchylus in Iberia Eridanum eſſe prodidit, appellariq́ue Rhodanum. Dij boni quas nugas? Apollonius Padum & Eridanum in Adriam confluere ſcripſit. Ex his Euripides ſcopum veritatis attigit, cum inquit: Ἀρθείην δ' ἐπὶ πόντιον κύματας Ἀδριηνᾶς ἀκτᾶς Ηριδανοῦ δ' ὕδωρ ἔνθα πορφύρεον σταλάσσουσιν εἰς οἶδμα πατρὸς τάλαιναι κόραι Φαέθοντος οἴκτῳ δακρύων τὰς ἠλεκτροφαεῖς αὐγάς. Id eſt, Diligebat vtique in marinam vndam Adriatici littoris Fridani aqua, vbi purpureā ſtillant in vndam patris miſeræ puellæ Phaethontis miſeratione lachrymarū electri lucidi ſplendores. Cū igitur Græcorum pauci admodum ſciuerint quo nam in tractu ſit Padus fluuiorum (vt inquit poeta) rex, non mirum, ſi tā diſſona, & inter ſe repugnantia ſcripſere. Hæcq; faciliorē ignorati ſuccini veniam facit ignorantia. Ariſtoteles autor (vt ſcitis) & grauiſsimus, & eloquentiſsimus penes Padum paludem quandam fuiſſe atteſtatur calidis & dirum exhalantibus

odo-

odorem aquis refertam, adeo vt ex eis nullum animal biberet: nec volucres eius regionis ſuper volarent, quòd in illam Mephitim deciderent. Paludis latitudinem denum ſtadiorum, ambitum verò ducentorũ extitiſſe idem ſcribit: circa aũt marginem crebras fuiſſe & altiſsimas populos, quibus omnis circumpadanus tractus abundat in memoriã Phaethontis, & ab ijs lachrymas verno tempore diſtillantes inter aquas eius paludis duriciem lapidis imbibere, quas poſtmodum loci illius accolæ per vniuerſam Italiam & Græciam collectas comportant, & venaleis habent. Illius verò è regione (ſi eidem credimus) inſulæ, quas Græci Electrides vocant, extitere: has aũt Padus longa ſeculorum intercapedine cœnoſa colluuie continenti applicuit. Ad has Dædalum cum filio Icaro Minoem fugientem, deueniſſe ſunt ex Græcis qui ſcribant: & in illarum vna æneam ſtatuam ſibi, & in altera ſtanneam filio erexiſſe: ſed ſuperuenientibus Pelaſgis ab inſulis Electridibus aufugiſſe in inſulam inter Sardũ Siculumq; pontũ, quã ab Icaro ibi vita functo Icarũ uocauit: & in ea poſt & ipſum extremũ diem clauſiſſe. Nõ deſunt igit qui putẽt in ea palude Phaethontem obijſſe, & iccirco malè ẽt olere. certatim tñ cæteri Grecorũ ſcriptores aiunt in Pado temeritatis pęnas dediſſe:& quę circa ſunt Padũ populos ſuccinũ emittere. Dioſcorides à nigra populo id diffluere, cadẽſque in Padum durari, ac coire in lapidẽ præcioſi generis: & idem ferè ſcribit Paulus Aegineta. Solinus à Barbaris in Ciſalpinã Galliã ſuccinum primò deportatum dicit:& ꝙ in ea Itali & Gręci inſpexerint, ibi ẽt ortum ſuccinũ ſunt arbitrati, cũ ſit certiſsimũ nõ aquis illud, ſed vt Cryſtallũ vehementioribus frigoribus in Gleſſaria, quę inſula eſt in Septẽtrionali Oceano, durari. Germanico enim (vt ipſe inquit) Cæſare

Electrides inſulæ.

Succinũ

Gleſſaria inſula.

Cæſare omnes Germaniæ oras ſcrutante comperta arbor eſt pinei generis, cuius mediale Autumni tẽpore ſuccino lachrymat. Rude primò naſci adfirmat, & corticoſum, mox ad expolitionem incoqui adipe lactentis ſuis. Pro ingenioli mei facultate conatus ſum vobis obſequi,non quòd ſperarim omnino, adamuſsim (quod aiunt) Topographiam hanc vobis aperire: pręſertim cum parciſsima admodum apud Coſmographos huius habeatur mentio. Nunc tuæ erunt humanitatis partes,princeps optime, vacationem dare huic meo labori: idq; facturum te libentius ſpero, quando adeſſe videas hic viros longè me doctiores. Hæc cum dixiſſet Caſtillionæus, conticuit. Tunc Landulphus, Quando, inquit, iſta meritò vacatio debeatur tibi, non poſſum non eam tibi concedere, atque etiam gratias agere, qui ſic penſum humaniſsimè tuum abſolueris. Nunc Blaſi ſitum & populos, qui primi ſunt ex Vlteriore Gallia in hanc Citeriorem venienti, declarabis:præſer-

Mõſcalerius.

tim cùm tu ſis ex Montecalerio, quod oppidum eſt licet in Apennino,non procul tamen ab Alpibus Coctiarum. Conabor, inquit Blaſius,manum ponere in alienam meſſem,fretus tua,& horum humanitate:felicius tamen canonem Galeni aliquem impoſuiſſes mihi,ſi adagij illius, quo admonetur Sutor, ne audeat vltra crepidam,memor extitiſſes. Quando igi-

Salaſſi.

tur referre pedem non liceat mihi, arenam ingredior. Primi inter Padum & Alpes ſunt Salaſsi,vt his ferme verbis atteſtatur Strabo libro quarto: Cõtraria verò de parte Durias ſeſe immiſcet Pado per Salaſſos intra Alpes illabens Galliæ. Si ergo Durias,

Pedamõtan' tractus.

qui per agrum Taurinorum fluit,per Salaſſos illabitur,eum tractum, qui Pedamontanus hac tempeſtate nominatur, ad Salaſſos reijciam: quorum ſunt vr-

Eius vrbes.

bes Mons Regalis, Auguſta Salaſſorum, Seguſium,

Auguſta

Auguſta Taurinorum: citra Padum Aſta eſt colonia Romanorum, Bobium, & Pollentia, quarum meminit his verſibus Claudianus Poeta celeberimus. *Pollētia*

-Nec plus Pollentia rebus
Contulis Auſonijs, aut mœnia vindicis Aſta.

Erat autem Pollentia vrbs olim eximia, inter Alexandriam, & Aſtam, ad ripas Tanari: nunc pagus eſt exiguus. Pollentinas lanas his verbis Columella commendat: Sunt etiam ſuapte natura pretio commendabiles pullus, atque fuſcus, quos prębent in Italia Pollentia, in Bœtica Corduba. Volateranus id municipiū putauit eſſe, quæ Pallantia eſt in margine Verbani lacus: in cuius agro Cn. Plancum à Mar. Antonio triumuiro & bello ſuperatum, & interfectum ſcribit. Vbi hæc Volateranus expiſcatus ſit, viderint alij. Fuere Gotthi in Pollentino agro a Stilicone fortunatiſsimo pręlio deuicti: cuius victoriā Aurelius Prudentius plurimis carminibus proſecutus eſt, è quibus hæc: *Colum. libro 7. c. 2.* *Pallātia*

Tentauit Geticus nuper delere Tyrannus
Italiam, patrio veniens iuratus ab Iſtro:
Has arces æquare ſolo, tecta aurea flammis
Soluere, maſtrucis procere veſtire togatos.
Iamq; ruens Venetos turmis protiuerat agros:
Et Ligurum vaſtarat opes, & amęna profundi
Rura Padi, Tuſcumq; ſolum victo amne premebat.
Depulit hos equitum nimbos non peruigil anſer
Proditor occulti tenebroſa nocte pericli:
Sed vis cruda uirum: perfractaq; congredientum
Pectora: nec trepidans animus ſuccumbere leto
Pro patria & pulchram per uulnera quærere mortem.
Nunquid & ille dies Ioue contulit auſpice tantum
Virtutis pretium? dux agminis imperijq;
Chriſtipotens nobis iuuenis fuit: & comes eius,
Atque parens Stilico: Deus unus, Chriſtus utrique.

Huius

Huius adoratis altaribus, & cruce fronti
Inſcripta cecinere tubæ: prima haſta Draconis
Præcurrit, quæ Chriſti apicem ſublimior effert:
Illic ter denis gens exitiabilis annis
Pannoniæ pœnas tandem deleta pependit.
Corpora famoſis olim ditata rapinis
In cumulos congeſta iacent: mirabere ſeris
Seclis poſteritas inhumata cadauera latè
Quæ Pollentinos texerunt oſſibus agros.
O celebranda mihi cunctis Pollentia ſeclis:
O meritum nomen, felicibus apta triumphis,
Virtutis fatale ſolum: memorabile buſtum
Barbariæ: nam ſæpe locis, ac finibus illis
Plena laceſſito rediit vindicta Quirino.

Forum Trieno rum. A' Pollentia abeſt duobus ferè millium paſſ. vetuſtiſsimum Triennorum forum: quod hac ætate Bertonorium vocamus. In Alpibus Coctijs *Bobiũ.* eſt Bobium: ad maritimas Alpes iacet Ceua, *Ceua.* titulo Marchionatus illuſtre municipium: ex his *Tanarus fl.* locis oritur Tanarus. Fuere olim gentes iſtæ Salaſſorum (quanquam ex maioribus ſuis nunc habeant nihil) maximè bellaces. Ab eis D. Brutus cum Marcum Antonium ad Mutinam victum inſequeretur, interceptus eſt: nec prius dimiſſus, quàm data viritim drachma. Meſſala quoque cum pęnes iſtos hyemaret, pro raptis à populatoribus lignis ad comburendum, pretium pendere coactus eſt: & C. Cæſaris pecunias ſemel diripuerunt. Eos tamen Auguſtus Cæſar deleuit: & qui ſuperfuerunt ad Hipporhediam de- *Auguſta Taurinorum.* portatos ſub corona venundedit. Auguſtam Taurinorum Pœnus Annibal deleuit, cum in deditionem volentis venire nollet. Salaſſos, quos Poly-

bius

bius Λάους appellat, Lebui Galli ſequuntur: quorum vrbes ſunt Auguſta prætorum in faucibus Graiarum, Penninarumq;: Hipporhedia à Romanis condita verſuum Sibyllinorum iuſſu. Has duas vrbes Romani excoluere, quòd ſubitas montanorum excurſiones reprimerent. Auguſtam enim prætorum D. Cæſar ampliauit, additis tribus Ro. millibus. Mox ſunt Vercellæ ad ripas Sicciæ, quem Plinius Seſitem vocat. In quarum agro aurifodinæ fuerant patrum Ro. liberalitate ſublatæ, Italiæ viſceribus parcere iubentium. In hac vrbe commoratus eſt D. Brutus cum egentiſsimis tyronibus. Tycionum familia non tam antiqua, quàm antiquiſsima, eſt apud Vercellenſes, quando eius meminerit M. Tullius in epiſtolis ad D. Brutum. Iuxta Vercellas Caſtinus Ioannis adulterini imperatoris copiarum dux, & ſuperatus, & captus eſt ab Ardaburo Orientis præfecto ſub Valentiniano tertio. Tempeſtate Diui Hieronymi ſemideſerta erat vrbs Vercellarum, & inter Liguſticas vrbes ab eodem recenſetur. Conditam refert Plinius à Salijs Lybicorum. Sed animaduertendum, textum Plinianum mendis non vacare, quas vir oculatiſsimus Hermolaus Barbarus non vidit. Potius enim legerem Lebuorum cum T. Liuio, aut cum Polybio Libetiorum, ſiue Lebetiorum, quàm Lybicorum. Nec vos moueat lectio Ptolemęi, quando & ipſe eadem macula ſit inſperſus. Sunt autem Salij vltra Niceam populi montes incolentes. Decimo à Vercellis lapide Orientem verſus Nouaria eſt vrbs vetuſtiſsima: eam, ſi Plinio id referenti credimus, condidere Vocontij: Tametſi Nouarienſes fama, quæ plerunque vim teſtimoniorum habet, conditorem Herculem iactent. Nobilitata

Lebui. *Auguſta prætorũ.* *Hippo-rhedia.* *Vercellæ.* *Salij.* *Nouaria.*

L. Albuius Silo. eſt ea ciuitas cùm literarum, tum armorum viris illuſtribus: L. Albutium Silonem rhetores celebrant: qui ſub Piſone Mediolanenſium prætor fuit: & Romæ ſub Auguſto Cæſare rhetoricen publicè docuit, *Petrus Sententiarũ magiſter.* vt autor eſt Suetonius: & theologi Petrum Sententiarum magiſtrum: cuius vigilijs omnis debebit, quæ Chriſtianum nomen profitebitur, poſteritas. *Dulcinus hæreticus.* Fuit & Dulcinus ex nobiliſsima Torniellorum familia, hæreſiarcha, in quem cùm Clemens quintus Pontix Romanæ eccleſiæ animaduertendum cenſuiſſet, ipſe in ſnmmas Alpes, quæ Nouarienſi agro imminent, ſe cum ſectatoribus recepit. Quos crepidinum & altitudo, & difficultas tutatæ fuiſſent, niſi ſuperueniens nix ſolitò copioſior plurimam eorum partem & fame, & frigore confeciſſet. Dulcinus monachus cum Margarita coniuge in iuſtitiæ poteſtatem decidere, qui perſiſtentes, in quam excitauerant hęreſi inter cruciatus animam efflarunt. Inuentus eſt & Nouarienſis alter hęreticus, cuius miram pertinaciam ad mortẽ vſq; celebrat frater Baptiſta Mantuanus. Hoc euenit Nouarienſibus propter natiuum ingenij acumen. Nouarię cum eſſem, hanc in pario marmore inſculptam memoriam legi: quę cum non mediocrem antiquitatis fragrantiam maximè redoleret, hic adſcribendam cenſui.

TERENTIA Q. F. POSTVMINA SIBI ET C. VETVRI LVCVMONIS VIRI SVI ET C. VETVRI F. POSTVMINI F. SVI NOMINE BALINEVM ET LAVATIONEM SOLO PRIVATO GRATVITAM IN PERPETVVM DEDIT.

Hoc in elogio illud obſeruatione dignum exiſtimaui, quod vbiq; Poſtuminus ſine ſtatili inſculptus eſt:

eſt: quod iccirco ueteres factitarunt, aurium iudicio conſulentes propter pingue quoddam, quo & repletur, & dictio illa exaſperatur: habet enim aſpiratio medium inter conſonantem & uocalem gradum. Floret adhuc Nouariæ uetuſta illa Albuciorũ familia: cuius Mediolani uidere licuit innumera monumẽta, è quibus unum adiunxiſſe ſat fuerit. in Bulenterio ueteri, qui locus eſt iudicijs adſcriptus.

D. M. V. F. T. ALBVCIVS FIRMVS VIVIR IVN. ALBVCILLI. T. C.

Catiorum Nouarienſium familia, quod nuper effoſſum eſt Mediolani, quàm uetuſta ſit, hoc mnemoſynon indicat: quod cum Baſim præſtaret & à fronte, & à tergo hiſdem notis inſcriptum legitur: quod hic ideo tantò libentius adnotaui, quantò in eo & illorum & Quadratorum præclara ſit mentio: quæ Voluſenum Quadratum à C. Iulio celebratum habuit: & hinc coniectari poſſumus illũ Inſubrem fuiſſe, quando horum opera plurimum Cęſar uteretur. Accipe igitur Roche Quadrate tuæ familiæ æternam memoriam, licet imperfectam. *Catij.* *Quadrati.*

L.L. QVADRATVS VIVIR SENSIBI ET GRATAE L. ET C. CAECILIO C. L. MERKATORI AMICO ET T. CATIO T. L. EROT. AMICO.

Sunt in eadem vrbe Portij, ſola Catonum memoria celebres. Irrigatur paſsim Nouarienſis ager manuarijs foſsis, quibus copioſiori fluctu maior eſt Maura Sfor. ducum opus memorabile: qui nauiũ capax eſſet, niſi plurimo ſpatio celeriori curſu intuentium oculos ſubterfugeret. Habet Nouaria ferè in ſuburbijs fluuiolos miræ iucunditatis duos: Aconiam videlicet ab Occaſu, & Terduplum ab Ortu: qui *Portij.* *Aconia* *Terduplus flu.*

ambo per Lacmellinum agrum ſe exonerant in Padum. In extremo agri Nouarienſis margine municipium eſt, Forum Lebuorum, ſiue Libetiorum, aut Lebetiorum credibile eſt à maioribus noſtris vocatum. Hac ætate Burgum Lauizarium nominant: quòd lebes vaſis ſit genus, vt ſcitis, ad obſonia coquēda: & ideo ad vernarum linguam deſcendens ſuperiorum temporum ignauia, ſiue potius tabellionum infantia Lauizarius dici pagus ille cęptus eſt. Floruit pluribus viris literarum politia illuſtribus, Domitio Calciato, & Iacobo Maieto, qui meritò Latinæ ſyrenes appellari poſſunt. Ibi quoq; familiæ Merularum ſunt reliquiæ: quæ quanto in honore fuerit apud Romanos, veterum declarant hiſtoriæ. Apud Inſubres ēt quantæ auctoritatis extiterit, marmoreus lapis in turri cognomento Imperatoris Mediolani hic ſatis oſtendit.

ForūLebuorum. *Lauiʒarius.* *Domitius Calciatus.* *Iacobus Maietus.* *Merulārū familia.*

TREBIA C. F. FILVMENA SIBI ET L. TIVTIO MERVLAE V VIR III. VIR IIII. VIR TESTAMENTO FIERI IVSSIT.

T. iucius Merula.

Hinc ad primum lapidem Syllæuenium Syllanæ pietatis rarum profectò monumentum. A' Forolebuorum rurſus ad ſolis Occaſum ad quintum vix lapidem Rhaudium eſt, & qui adiacet campus Rhaudius appellatur, in quo C. Marius prælio fortunatiſsimo Cimbros deleuit: & quod hoc in loco eſt oppidum, quibuſdam immutatis & additis literis Rhodobium nominatur. Nec vos moueat L. Florus, qui Cimbros in Veronenſi planitie deuictos commemorat. Argumento ſunt certiſsimo contra L. Florum Caſtra Mariana octauo à Nouaria lapide ſecundum ripas Seſitis. Euſebius præterea annalium diligentiſsimus obſeruator memoriæ prodidit, inter Padum & Alpes à Romanis Cimbros non longe ab vrbe Vercellarum fuiſſe

Syllæuenium. *Rhaudium.* *Cimbri a C. Mario profligati.* *Caſtra Mariana.*

pro-

profligatos. Et idem ſcribit Plutarchus in vita C. Marij. Non interrupiſſem te (inquit Landulphus) Blaſi, ſi paulò diffuſius mihi declaraſſes, & Sallyum, & Vocontiorum ſitum: & qui Lybici ſint in Ciſalpina Gallia apud Ptol. Hos quoniam ne è domo quidem (quod aiunt) vt viderentur, eduxiſti. Sallyes ſunt (inquit Blaſius) populi Narbonenſis Galliæ citra Rhodanum, quibus ab Occaſu oppoſiti ſunt Volcæ vltra Rhodanum, vbi is deltam facit. Blondus, cuius aliquando opinionem ſum ſecutus, Sallyes ponit in montibus, qui Niceæ imminent. Plinius libro (ni fallor) tertio Sallyes inter Ligures tranſalpinos enumerat: nec decipitur, quando ea Galliæ pars, quam Brachatam vocant, aliàs ad Italos Ligures ſpectaret. Poſt Sallyes tenent Albiēſes, & Albœci, vt auctor eſt Strabo libro quarto: mox Vocontij montana in Septentrionem vergentia, quorum regio ad Allobrogas vſque protenditur per profundas valleis. Quorum præcipuus pagus olim fuit Vertacomatora. Cuius incolæ, vt vult Plinius, inter Ticinum & Seſitem Nouariam condidere. Venio ad Lybicos, quos nuſquam Carolus imperator in hac Ciſalpina Gallia reperit, ſed in Africa, cùm expulſo Caradino Rubrobarbo M. Turcæ archipyrata celebratiſsimo Tunetum prædæ expoſuit. Corruptam autē eſſe cum apud Ptol. tum apud Plinium dictionem, facilis eſt coniectura. Apud T. Liuium Lebuos legiſſe vos puto: quos Polybius Lebetios appellat. Redeo nunc, quò citius vos expediam, ad penſum meum. Ad ripas Ticini Vergeminum eſt, olim oppidum, nunc Franciſci Sforciȩ ducis Inſubrum ciuitas. Qui hanc condiderint, legiſſe me nuſquam memini. Ante Gotthorum illuuionem huius ne mentio quidem (quod ipſe ſciam) facta eſt. Viglebanum Hermolaus

Sallyes. *Volcæ.* *Albienſes.* *Albœci.* *Vocōtij.* *Vertacomatora.* *Lybici.* *Vergeminum.* *Viglebanum.*

Sforciaca villa. molaus Barbarus nominat. In Vergeminatum agro villa eſt Sforciaca, ab eodem his verſibus celebrata.

Vilis gleba fui: nunc ſum ditiſſima tellus:
Cur? quia Sforciadum me pia dextra colit.
Mutata eſt facies: mutaui nomina. vilis
Dicebar: dicor nunc ego Sforciaca.
Litauicus agros tulit hos: nec pœnitet eſſe,
Autorem pacis conuenit agricolam.

Caſilinũ. A' Vergemino, ſiue mauultis quoque vos Viglebanum dicere, propter decurſum Ticinij Caſilinum vetus eſt, & nouum verſus Septentrionem. His in locis formæ caſtrorum quadratæ adhuc viſuntur: *Annibalis caſtra.* quæ alij Annibalis caſtra eſſe cõtendunt, quòd hoc in tractu erga patrem iamiam ab Annibale occidendum prima Scipio, cui poſtea Africano cognomen fuit, experimenta certiſsima & pietatis, & virtutis ediderit. Secundo aut paulò plus à Vergemino lapide verſus Meridiem ſunt Geminæ columnæ, municipiũ ſanè vetuſtiſsimum, & ob venationes principibus gratiſsimum: quod nunc Gambalotum vo- *Geminæ colũnæ.* catis. Habeo ſuper hac re, quo meam vobis opinionem probem, Ammianum Marcellinum libro, ſi tamen recte memini, decimoquinto: Deinde (inquit) *Gambalotum.* diebus paucis ex Helena Conſtantij ſorore eidem Cæſari coniugali fœdere copulata, paratiſque vniuerſis, quę maturitas proficiſcendi poſcebat, comitatu paruo ſuſcepto Calend. Decembribus egreſſus eſt, deductusq; ab Auguſto aduſque locum Duabus columnis inſignem, qui Lacmellum interiacet, & Ticinum, itineribus rectis Taurinum peruenit, vbi nuntio perculſus graui, qui nuper in comitatum Auguſti perlatus de induſtria ſilebatur, ne parata *Lacmellum.* defluerent. Poſtrema Lebetiorum vrbs eſt Lacmellum, ita enim eam cum Ammiano appellauiſſe placuit:

cuit:

cuit: non autem cum Ptol. Gaumellum, aut Laumellum cum Antonino Pio. Hoc tempore pagus eſt ſatis contractus, nec quicquam oſtentans antiquæ nobilitatis, præter nomen. Hoc in loco Theodolinda, Garibaldi regis filia, mulierum omnium ſuæ ætatis & morum ſanctitate, & animi, & corporis dotibus præſtantiſsima defuncto Chiltiberto, ſiue (vt alijs placet) Anthari Deiphonis filio Longobardorum rege Agilulphum cùm forma, tum ingenij, & corporis viribus illuſtrem præfectum Longobardorum, qui in Auguſta Taurinorum hyemabant in maritum elegit. Quem poſtmodum à nefaria Arrianorum hæreſi ad ſynceram Chriſti fidem reuocauit. Quibus florentibus Maomethes Arabs, à quo contaminatiſsimum adiuuante Syluio Monacho dogma primitus emanauit. Agilulphus Longobardorum diademate redimitus neceſsitate ductus, contra Romanos arma mouit, eosque aperto Marte deuicit: & Cremonam, Mantuamq; quæ adhuc pro Romanis ſtabant, vi cepit. Per Lacmellinum agrum dilabuntur Terduplus & Aconia piſculenta flumina. Nunc, tametſi metas Salaſſorum pertranſierim, tyranne humaniſsime, vt conquieſcam, tandem impera, Quando Inſubrum regio patentiſſima mihi perſpecta ſit minus. Tunc Landulphus ad Bonauenturam Caſtillionæum conuerſus, inquit. Quando & Inſuber ſis, & patrij honoris ſtudioſiſſimus, eruditiſsimusq;, & ſermonis elegantia candidiſsimus, non pro mea quæ in vos eſt poteſtate, impero, ſed te miræ humanitatis virum obſecro, vt Inſubrum tractum nobis exoptantibus exponas. Ad hæc Caſtillionæus, ne alijs contumaciæ ſim (inquit) exemplo, quæ ſcio, & quæ fortaſſe etiam neſcio, dicam. Verum ſi vos citius quàm (vt dicebat Auguſtus) coquantur aſparagi, expediero, ne mihi,

Maomethes.

Terduplus flu.

Aconia flu.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

ſed ingeniolo, quod paruis admodum velis nauigat, adſcribatis obſecro. Nunc attendite, velocius opinione veſtra vos dimittam.

De Inſubribus populis: eorumq́ꝫ origine. Cap. III.

Inſubria. QVicquid terrarum, & vrbium intra Ticinum, & Abduam, Padum & Alpeis clauditur, Inſubria nominatur, potens (vt inquit ille) armis, atq; vbere glebæ. Campi ſunt patentes, & ad radices Alpium colles beatiſsimi rerum omnium quas victus neceſsitas exigit: & quoniam Inſubrũ vineta ſolem, & orientem, & occidentem vident, dij boni quæ precioſa vina generantur? Inſubrum *Mediolanum.* vrbes ſunt Mediolanum, & Gallię Ciſalpinę totius metropolis, & Europę omnis Emporium. Quod à Belloueſſo conditum referunt hiſtorici, eodem ferè tempore, quo & Romam. Trogus & alij nonnulli monumentis tradidere Mediolanum ab his Gallis ædificatum, qui duce Brenno Romam igne conſumpſerũt. Sed conſtat inter probatos autores CC. propè annos antequam Brennus eſſet, Celtas ſuperatis Alpibus per Iulium ſaltum, qui à Tricaſtinis incipiens, in Coctis Alpes deſinit, citeriorem hanc Galliam Tuſcis acie deuictis ad Ticinum amnem occupauiſſe. M. Cato (ſi tamen illæ, quæ circumferuntur, reliquiæ Catonis ſunt) ſcribit Olanum Lucumonum Tuſcorum principem deductis Orobiorum Colonijs Mediolanenſis vrbis prima ieciſſe fundamenta, & ita longo temporum in*Olanũ.* teruallo Olanum dictum. Poſtremò à Medo Inſubrum duce Mediolanum vocant. Plinius ab Inſubribus refert hanc vrbem fuiſſe conditam. Hæc

autorum

autorum diſcrepans opinio facit, vt nullo negotio credam Mediolanum à Tuſcis, qui tunc latè dominabantur, prima ſumpſiſſe primordia, &, vt ita dicam, in lucem editum, mox Inſubrum lacte alitum, nouiſsimè à Gallis duce Belloueſſo ad virilitatem deductum. Claudianus poeta non incelebris à ſue lanata Mediolanum nomenclaturam his verſibus deduxiſſe declarat.

Continuò ſublime volans ad mœnia Gallis
Condita lanigeræ ſuis oſtentantia pellem
Peruenit: aduentu Veneris ſpiſſata recedunt
Nubila: rareſcunt puris Aquilonibus Alpes.

Adhuc Mediolani in fornicem Buleuterij veteris ſus inſculpta viſitur ouini velleris. Facilè autem (vt atteſtatur Georgius Merula) quiſque mediocriter eruditus perſuaſerit ſibi tantum poetam vel grauem aliquem autorem ſecutum, aut famæ perſeuerantis, quæ plerumque vim teſtimonij habet, opinionem. Tunc quidam ex adſtantibus vnus: Ab Inſubribus, (inquit) Mediolanum conditum magis putarem, quàm vel à Gallis, aut à Tuſcis. Non erant tamen & ipſi Inſubres huius regionis indigenæ: ſed aliunde profecti. Cuius nominis (vt tu putas Iouie) vtpote barbari etymologia prorſus ignoratur, quemadmodum & Mediolani: quod ante propagatam linguam Latinam procul dubio conditum fuit, vt propterea Inſubres ab imbribus (vt nonnullorum opinio eſt) deducere, & Mediolanum à ſue lanata tam ridiculum ſit, quàm falſum. Nec audiendi ſunt Græci, qui talia nomina pro linguæ ſuæ commodo deprauarunt: ſicut & alia multa auſi barbaris nominibus Græcas etymologias apponere. Non auſim (inquit Bonauentura) tecum *In Græcos.*

ſuper etymologijs contendere: ſcio enim quantum poſsis, valeasq;, præſertim in arenam prouocatus: data igitur venia, vnde diſceſsit, mea feſtinabit oratio. Eſt ſanè hęc noſtra vrbs metropolitana cùm cœli temperie, tum ſoli fertilitate, & affluenti cæterarum rerum copia, vrbium omnium, quas cœli conuexitas tegit, & beatiſsima & præſtantiſsima. Iccirco Lernea velut Hidra à damnis acceptis potẽtior ſemper à cineribus conſurrexit in hoſtes. Inuenio enim (vt vetuſtiora conticeam) poſt regiam Longobardorum poteſtatem Mediolanum quanquam bellis vaſtatum, & ſentiente adhuc diuerſa populo, tamen tam præclara per maiores noſtros geſta fuiſſe, vt adfirmare ferme & auſim, & poſsim, potentiſsimas vrbes & regiones, quarum regna & opes celebrantur, non dico pares, ſed Mediolano longè cedere. Semper enim populum habuit florentem, bellacem, numeroſum: qui vel facilè aut nullo (quòd aiunt) magiſtro armis exerceatur. Atque ea ſemper ita tractauit, vt nunc ſola, nunc adiunctis finitimorũ auxilijs effundentes ſe Germanos, aut Heluetios, vel Tranſalpinos Gallos in Italiam, aut, vt inquit ille, auſpicijs repulit ſecundis, aut penitus deleuit. Sed illud maximè mirandum eſt, & vix credibile, quòd ſexto anno, quo à Friderico Rubrobarbo ciuitas hæc exciſa eſt, adeò opibus potens, & populo frequens inſurrexit, vt aperto Marte cum hoſte potentiſsimo, ferociſsimoque & ſecundis pręlijs elato dimicare auſa ſit, illum deuictum, & caſtris ſpoliatum deſiderata propè ſuarum copiarum parte maiori ſupplicem coegerit ab Alexandro Pontifice Ro. qui Ananię tunc exulabat, & ab ſocietate, quæ inter Ciſalpinos Gallos præter Ticinenſes contracta fuerat contra vim, & potentiam Rubrobarbi Imper. turpiſsimis cõditionibus pacem

pacem petere. Cuius conficiundæ gratia Comitia in Ciſalpina Gallia peracta ſunt. Duo obſeruauit Georgius Merula annaliũ diligentiſsimus excuſſor, quę nec Blondus ſupprimit, autoritatẽ ſcilicet maximam Ro. epiſcopo acceſsiſſe: ex quo illi Mediolanienſis eccleſia, quę per CC. an. libera, nullius obnoxia imperio, ſui iuris (vt ita dicam) fuerat, ſe ſubiecit. Cuius autoritatem ſecutæ & Gallorum, & Hiſpanorum eccleſiæ Petri claues agnouere. Altero quòd debellato Rubrobarbo tandem Pontifici exuli, & bellis acribus oppreſſo arma Mediolanienſium & ſedem dederint, & libertatem. Fuere tamen Rubrobarbicis, & noſtræ huius vrbis, & hominũ ſtrages longè truculentiores, & tragicis eiulatibus miſerabiliores. Ante enim Longobardorum aduentum atrociorem ſub Attila Gotthorũ rege cladem acceperat. Et ne Boſsianis inniti diarijs iudicer, Suidam adducã, & exterũ, & Chriſtianũ autorem;

Μεδιόλανον, inquit, πολυάνθρωπος Ἰταλίας πόλις, ἣν καταλαβὼν Ἀττήλας ἠνδραποδίσατο, ὅς ἐν ε ἰδὼν ἐν γραφῇ, τοὺς μὲν Ῥωμαίων βασιλεῖς, ἐπὶ χρυσέων θρόνων καθημένους, τοὺς ἐν Σκύθας ἀνῃρημένους καὶ πρὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν κειμένους. ζητήσας ζωγράφον ἐκέλευσεν αὐτὸν μὲν γράφειν ἐπὶ θώκου. τοὺς ἐν Ῥωμαίων βασιλεῖς κωλύκους φέρειν ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ χρυσὸν πρὸ τῶν αὐτῶν χέειν ποδῶν. Id eſt: Mediolanum populoſa Italiæ ciuitas, quam cùm Attilas captiuam feciſſet, vidiſſetque, depictum, Romanos quidem reges in thronis aureis ſedentes, Scythas autem interfectos, ad pedes ipſorum proſtratos, pictorem quærens, iuſsit loco interfectorum pingi Romanos reges ſacculos ferentes ad collum, & aurum fundentes ad pedes ipſius. Nunquam auditam hiſtoriam Bonauentura, inquit Blaſius, nobis enarraſti: nunc pro tua, quæ profectò ſingularis eſt, humanitate deſiderarem, vt ſi non his, quibus omnes ſcientiæ, tam ſibi ſunt notæ, quam mihi domus eſt mea, ſaltem, qui nam videlicet Scythæ ſint, quos Mediolani depictos Attilas inſpexerit, mihi exponas.

nas. Hæc Blaſi, inquit Bonauentura, Suide verba faciunt, vt credam Gotthos eſſe Getas, altera addita, & vna immutata litera. Fidem nō modò faciunt Aurelij Prudentij, cuius tu carmina recitaſti: ſed & Paulus Diaconus verior, quàm elegantior hiſtoricus cuius hęc ſunt verba: Sub Valentiniano patre Theodoſij gens Hunnorum diu inacceſsis recluſa montibus repētina rabie percita exarſit in Gotthos, eosq; conturbatos ab antiquis ſedibus expulit. Gotthi tranſito Danubio fugientes à Valente ſine vlla fœderis pactione ſuſcepti ſunt. Deinde propter intolerabilem auaritiam Maximi ducis, fame compulſi in arma ſurgentes, victo Valentis exercitu, ſeſe per Thracias infudere, omnia cædibus, incendijsq; uaſtantes. Hæc ille. Scitis itaque Getas, & Sarmatas qui citra, & ultra ſunt Iſtrum, qui per Pannonias dilabens Danubius appellatur, eſſe in ea Scythiæ parte, quæ in Europa eſt uſque ad Tanaiam. Nec ſuper hoc negotio opinione ſcriptorum uaria moueor. Me tamen inter hos admiratione maxima Callimachus Poloniæ Regis à ſecretis afficit, qui ſcribit Gotthos ſiue inopia agri, ſiue clementiorem cœlo terram quærentes è Scandia, patrijsq; inſulis aduectos eſſe, exceptosq; à littore Oceani, cui hodie quoque nomen eſt Gotthiſcātia. Poſſem, ſi daretur narrandi locus, autoritate Plinij uobis probare Scandiam inſulam eſſe in Britannico freto, quæ prima ex Albio ſoluentibus occurrit: inde Dumna, poſtmodum Bergus, mox omnium maxima Nerigos: ex qua nouiſsimè itur in Thulen. Si ergo uel à nominis ſimilitudine argumentum, uel ab autoritate declinandum eſt, dicam vtroq; modo Gotthos fuiſſe Ponti Euxini accolas, quos Getas vetuſtiores adpellarunt. Hæc mea de Gotthis eſt opinio, rurſus ad Cothurnos me recipio, vt vel facilè iudicent omnes,

Medio-

Mediolanum non modo cladibus opprimi, ſed ab ijs, velut ab igne phœnicem renouari. Regentibus pro libidine Gotthis Ciſalpinam Galliam populus Mediolanenſis ſeruitutis impatiens cum auſpicijs Decij archiepiſcopi, tum qui plurimum potuerat in aula Vitigindis Gotthorum regis, felicis, qui & ipſe Mediolanienſis erat, autoritate motus Gotthos, qui præſidij cauſſa relicti fuerant, obtruncat. Illi intellecta & ſuorum clade, & populi defectione ad partes imperatoris reparato exercitu vrbẽ valida obſidione cinxerunt: quæ cùm in longum nimis protracta eſſet, quòd Belliſarij, cuius auxilio Mediolanienſes defecerãt, conatibus clàm Narſes eunuchus obſtaret: non armis, ſed fame edomiti, quacunque cõditione coacti ſunt intra vrbem Gotthos admittere. Gladio eo die XXX. ciuium cecidiſſe millia monumentis proditum eſt. Et ex plebe in rationem libitinæ ob famem LXXX. mil. veniſſe. Mulieres ætate florenteis Burgundionibus, qui auxilio Gotthis affuerant, omnes in prædam datas, & trans Alpes aduectas eſſe: Vrbem ipſam incendio paſsim ſę datam fuiſſe. Eodem naufragio ſubmerſæ ſunt Vercellæ, Nouaria, Bergomum, & Nouocomum: quæ & ipſæ Mediolanienſium autoritatem ſecutæ Gotthorum pręſidia obtruncarant. Paucis poſt tamen annis adeò ferox populus acceſsit, vt Longobardis victoria elatis ob ſtragem Gotthorum auſus ſit occurrere: à quibus grauiſsimis etiam damnis affectus eſt. Erat ea tempeſtate omnis Italia ob diſceſſum imperatoris in Thracias, obuia quibuſcunque latronibus, cuicunq; etiam Barbarorum ex infimo grege libidini expoſita. Ne mirum ſit ergo, ſi patria hæc noſtra Gotthorum, Vuandalorum, Pannonum, Marcomanorum, & Lomgobardorum excurſionibus patuerit, quando & ab eiſdem non ferè ſo-

lum

lum Roma, ſed & omnis Italia flammis conſumpta fuerit. Nouiſsimè ſuperuenit Fridericus Rubrobarbus, qui partem vrbis ſolo æquauit actis in exilium ciuibus, qui gladio ſuperfuerant. Si mirabitur veſtrum fortaſſe aliquis, ex tot & tantis cladibus, quin hæc vrbs radicitus euulſa ſit: ſatis illi factum putabo, ſi dixero, cur non & Roma conſumpta: quæ pares ærumnas perpeſſa eſt. Ad hæc volo etiam hæc damna noſtratia fuiſſe maiora, & diuturniora. Quæ regio eſt, in qua facilius coaleſcat mortalium tam numeroſa multitudo? nulla, quam ſciam, certè. Intercapedo enim quatuor graduum & quadraginta ab Aequinoctiali facit, vt iniuriæ ſolis minimè ſit expoſita. Nec intenſiſsimis frigoribus vſtuletur. Argumento ſunt omnium rerum beatiſsima copia, corpora hominum pulcherrima, & innumera: quæ omnino deſiderarentur, ſi vel Solis, aut Borealis frigoris vehementia Galliam hanc noſtram vexaret. Nam (vt inquit Pacuuius) Sol ſi perpetuò ſit, aut nox flammeo vapore, aut frigore, terræ fructus omneis interire. Ex copia igitur fructuum coniecturà facilis eſt, quàm temperatiſsimus hic ſit tractus: ad quem omnes velut ad ſalubritatis aſylum confluunt.

De familijs Inſubrum, & antiquiſsimis, & clariſsimis. Cap. V.

SVnt apud Inſubres familiæ ſola antiquitate nobiles: Sunt & nouæ, quarum gloriæ fulgor illas obtenebrauit: vt Sforciæ, Vicecomites, Barbiani, Triuultij, Caſtillionæi, Taurelli, Mayni, Cribelli, Alciati, & alij plures.

Ante

Ante Sforcias præcipua autoritas penes Viceco- *Sforciæ.*
mites fuit. De quibus hoc in monumentis lectum *Viceco-*
eſt Andreæ Alciati: Angleriæ nobile agri noſtri *mites.*
propter Verbanũ lacum oppidum non modici nominis apud veteres fuiſſe creditur: in eo enim paſſim cernere eſt vetuſta monumenta, elaboratos tumulos, vrnas, templa, cryptas, porticus, columnas, idque genus & venuſtatis, & vetuſtatis inſignia. Alpinarum (puto) gentium præfectura fuit, in qua ſub Carolis, Berengarijsque Imp. ius dicere, qui à comite Mediolanienſi ad hunc magiſtrum delectus eſſet, ſolebat: & ideo Vicecomes dictus. Vnde ortam nobiliſsimam Mediolani familiam, & veriſimile eſt, & credibile. Barbianorum familiæ pace *Barbia-*
hoc aliorum dicere liceat mihi, omnis magis debet *ni.*
Italia, quàm ſuo Romana ciuitas Camillo. Albricus enim comes Barbianus Italorum arma, quæ barbarorum metu longo ſeculorum interuallo non intonuerant, primus excitauit. Verum vt poeticis bellarijs defeſſos vos reficiam, audite vnius poetæ nouam cantilenam.

Optima quæque dies ſeclis properantibus ætas
Obruit, & longa fortia facta die.
Ne qua tuas igitur tegerent obliuia laudes,
Nève forent titulis inuida ſecla tuis:
Hos ego perpetuis mandabo Albrice libellis:
Si veniet votis dexter Apollo meis.
Tempus edax rerum, tuq; inuidioſa vetuſtas
Obrueras tanti penè trophæa ducis.
Pierides igitur noſtro adſpirate labori:
Suſtineatq; meam Pegaſis vnda ratem.
Fama volubilibus quoties obſcurior annis
Lucidior veſtro ſemper ab ore venit.
Bellica temporibus ſquallebat gloria noſtris
Ceſſabat longo tempore Martis honos.

Omne erat in Venerem ſtudium nocturnaq́, bella:
Qualibet & cenſus arte parare nouos.
Pro pudor Italiæ, mundo gens nata regendo
Nec pede, nec celeri bella regebat equo.
Vſqueadeo turpi languebant corda veterno:
Vſqueadeo nullus militiæ vſus erat.
Dux aberat tumidos qui ſigna inferret in hoſtes,
Duceret & certis agmen equeſtre modis.
Armorum ſi quando aliqui exarſere tumultus,
Geſta peregrina bella fuere manu.
Hinc tibi ab occiduo inſultabat miles Ibero.
Iactabat vires Teutonus inde ſuas:
Hic ſua & extremi iactabant tela Britanni,
Et ferus ardentes Belga premebat equos.
Candida ſed poſitis cum pax ſuccederet armis,
Et patrios peteret barbara turba lares:
Victores nullo & victos diſcrimine paſſim,
Et miſeros ciueis qui ſpoliaret, erat.
Non puduit matris gremio abduxiſſe puellam,
Vxoremq́, ſuo ſubripuiſſe viro.
Nemo fuit quem raptus honos, quem damna mouerent.
Tantus in Italidum pectore torpor erat.
Vt perhibent Lybicos armenta horrere leones,
Vt lepus ad rapida contremit ora canis:
Non aliter Martis detractauere labores,
Funderet horribiles buccina ſiqua ſonos.
Non tulit hanc labem, nec tantum dedecus aui
Albricus Latiæ gloria militiæ.
Agmina iampridem claris deſueta triumphis,
Et reſides animos primus in arma rapit.
Attonito tandem pulſi de corde timores:
Et durum Martis dextra reſumit opus.
Non tuba, non enſes ſtricti, nec tela, nec ignes,
Nec vaga ſpumoſis flumina vorticibus,
Ardua nec triplici circundata mœnia foſſa,
Nec quoque præruptis oppida ſtructa iugis
Auſoniam terrent, vana formidine pubem,
Pendentem auſpicijs Barbiniane tuis.

Hæc metro protulimus, quò facilius à vobis huius inſulſi tædium ſermonis leuarem: maximè enim po teſt in rebus humanis varietas. Ex huius officina tot prodiere, quot ex equo Troiano illuſtres bello duces. Quod ſi mihi creditis minus, Sforcias ipſos interrogate, quorum Proauus Iacomutius ſub Albrico ex frumentatore factus eſt armiger Balduini equitis, paucis poſt annis deinde occiſo in bellis do mino dignitatem illius aſſecutus eſt: nouiſsimè turmarum comitis Albrici Barbiani præfectus. *Iacomutius.*

Ex Iacomutio natus eſt Franciſcus Sforcia, qui Philippo Vicecomite vita functo, auxiliantibus Venetis, Inſubrum principatum inuaſit. *Franciſcus Sforcia.*

Quantum bello valeant Triuultij, nouit tranſalpina Gallia: cuius vana eſſe arma, ſublato ab humanis Iacobo Triuultio, ſæpenumero vidimus. Caſtillionæos apud vos Caſtillionæos celebrare non licet mihi: ne adagio illo, quo aiunt mulos mutuum ſcabere, inurar à vobis. *Triuultij.* *Caſtilionæi.*

Maynorum gloriam ſatius eſt (vt inquit ille) hoc loco tacere, quàm de illis pauca dicere. *Mayni.*

Archinti, Stampæ, Tonſi, Cribelli ſilentio magis, quàm eloquentia laudantur. Caymorum cùm viris virtute clariſsimis, tum hiſtoricorum monumentis illuſtrem inter Inſubres familiam ſilentio inuoluendam cenſeo: quòd cum eam inter quæ alias Mediolani florebant nomina, Raphael Volateranus annumerarit: celeberrimam ſatis arbitror; verum celebrior multò nunc eſt, atque erit olim, cum ex ea prodierit M. Antonius Caymus, qui præter legum peritiam, adeò literarum politia conſpicuus eſt, vt non minor ſit apud Bituriges, vbi cum ſumma omnium admiratione le[illegible] nodos aperit, quàm inter Inſubres ipſius gratia. *Archinti.* *Stāpa.* *Tonſi.* *Cribelli* *Caymi.*

Fer-

Ferra- Ferrarios celebrat Demoſthenes ἐν ψηφισματικοῖ, cum inquit, ἐπὶ χαρικλείδου ἡγεμόνος ἄρχοντος γαμηλιῶνος ἕκτη ἀπιόντος, φυλῆς πρυτανευούσης λεοντίδος ἀριστόνικος φεραῤῥιος εἶπεν. Vetuſti ſunt & Pe-*Pectij.* ctij, qui nunc Peggij: mutatis C, & T, in duplici GG: hi Horatiano carmine nobilitati ſunt.

Pecti nihil me ſicut antea iuuat
Scribere verſiculos amore percuſſum graui.

Valerij. Valeriorum, qui nunc de Vale dici malunt, Mediolani plures obuiam fiunt inſcriptiones. Qualis eſt illa, quam ex Sancto Sympliciano Gabriel Florentius ad exornationem ædium ſuarum apud ſe transferendam curauit. Ex qua iam certiſsima coniectura Mediolanienſes lætari poſſunt Valerio Maximo hiſtoriographo præſtantiſsimo communicipe, velut in patriam longo poſtliminio tandem reuerſo: cum apud claſsicos autores nihil certi prorſus legatur de vita, moribus, & morte ipſius. Gaudeamus igitur Mediolanienſes tam eruditiſsimo, veriſsimo, candidiſsimo ſcriptore nobilitati, gaudeamus. Nec terreamini, quòd aſtrologiæ ſtudioſus hic legatur. Quando etiã aſtrologo liceat etiam hiſtoriam conficere.

M. VALERIVS
MAXIMVS
SACERDOS
D. S. I. M. STVD.
ASTROLOGIAE
(SIBI ET)
SEVERIAE APR
VXORI
H. M. H. N. S.

Sura. Surarum familiã apud Inſubres, vt nunc eſt quoque, fuiſſe clariſsimam Mediolani in ſancto Carpophoro vetuſtiſsimus ſtylobates indicat: quem hic exſcri-

exſcriptum in gratiã Bernardi Suræ annectendum curaui.

ATILIVS MACRINVS SECVNDVS ATILIO MACRINO PATRI ET SVRAE PVPAE MATRI ET MACRINO PRIMO FRAT. ET MACRINAE SECVNDIN.

Ex hac Surarum, qui Solæ nunc appellãtur, familia Palphurius fuit orator inſignis, & cauſsidicus. Qui ob ſuſpitionem, ꝗ cum Vitellianis conſenſiſſet, Senatu à Domitiano fuit amotus. Magiorũ quoq; familia, quæ in hunc vſq; diem apud nos illuſtris eſt, habet quo ſuã antiquitatem tueatur, tum ex vetuſtiſsimis ſtylobatibus, tum apud M. Tullium Ciceronem: Mediolani ſiquidem apud cœnobitas Diui Ambroſij hoc adhuc monumentum Magiorum clariſsimum, vetuſtiſsimumq́ue inſpici poteſt. *Magij.*

SEX. MAGIVS SEX. L. LICIN. SIBI ET SEX. MAGIO SEX. L. TVRPIO PATRONO ET BASSO ET CELERI LIB. TESTAMENTO FIERI IVS.

Magios ſimiliter (vt dixi) & Rabios Cicero nominis æternitate donauit, tertia in C. Verrem actione, cum aut: Ipſe Myoparonem pulcherrimum de decem Mileſiorum nauibus electum L. Magio, & L. Rabio, qui Myndi habitabant, vendidit: hi ſunt homines, quos nuper Senatus in hoſtiũ numero cẽnſuit habendos. In eadem quoque actione Curtios celebrat, his verbis: Cùm tot tibi nominibus Curtij referrent. Idem alibi in eadem oratione: Per ſodalem, inquit, ſuum Q. Curtium iudicem quæſtionis. Curtiorum quoq; non in elegans mnemoſynon viſitur Mediolani in domo Philippi Archinti Iuriſcõnſulti, quod ipſe ab Angleria in domũ ſuam transferendum operam dedit. *Rabij.* *Curtij.*

P. QVRTIVS P. F. VICTORI
P. QVRTIVS P. F. PRIMVS
VI IVN.

Cotta. Tuas Catellane Cotta vetuſtas origines recēſerem, niſi M. Tullius illas primo, & ſecundo de oratore libro celebraret: In his.n. C. Cotta à Cicerone interlocutor cum M. Antonio, P. Sulpitio, & Craſſo introducitur. Dictos autem puta Cottas (ſi tamen grā maticorum canonibus ſtandum eſt) ab iracundia & oris toruitate. Vnde Fabius libro primo: Iam Cottę, Scipiones, Lenates Serrani ſunt, & ex varijs cauſſis.

Criſpi. Habes tu quoq; Franciſce Criſpe Stylobathem, quo tuam tutari antiquitatem poſsis, qui occurrit aliud indaganti mihi in priuata domo Vici Biliorum: atq; eum in tuam & totius familiæ tuæ gratiam hic adnotaui: vt liquidò cognoſcas eſſe me tui ſtudioſiſsimum.

P. ATILIO
CRISPO
AD

Cætera attritu pedum deleta ſunt.

Petra ſancta. Nec carent Petræ ſanctæ ſuo mnemóſyno, ſi diligentius (vt inquit Alciat⁹ noſter) illud examinauerint, & quātò voluerint ſuorum ſtēmatum annaleis producere, tātò cum apud autores, tum in vetuſtis marmoribus eis licebit: atq; etiam ad Herculem ſuum genus referre. Ad Petram.n. ſacram in Euxino ponto adpulſi Argonautæ ſunt, inter quos Hercules prę cellebat. Huius Petræ ſacræ meminit Apollonius Rhodius Argum. primo δ' φατίζεται, cum inquit, ἥδετο πέρη. Eamq; ſic appellatā interpres ait, κατ' ὀυ δυσφημισμὸν, qua mala magna ſacra dicimus. Vnde Vergilius: Auri, inquit, ſacra fames. Mediolani verò Petræ ſacræ familiæ memoria vetuſtiſsima inſpici poteſt in loco, qui Veneri publicæ adſcriptus eſt in ſemidiruta ædicula.

HERCVLI IN PETRA SACR.
C. CALVISIVS SECVNDINVS
VIVIR IVN. DECVR.
ITEMQ. ARAM
V. S. L. M.

In ædicula Diuæ Teglæ reperiet Andreas Caluus bibliopola tumulum antiquitatis teſtem ſuæ, his notis inſculptum:

V. F.
C. CALVIVS
CALVI F. O. V. F.
PRISCVS VIVIR.

Sunt Macri marmoreis & ipſi antiquitatibus inſignes, ſicut & Andouartoni, qui nunc Andeuarti, à quibus & Vicus in regione eius portæ, quæ noua dicitur, adpellatur. Accipe igitur mi Petre Macer tuorum natalium præclariſsimam memoriam, quam in pauperum ſancti Martini xenodochio inſpexi: *Macri.*

MACRINAE
C. ATILIO C. F. MACRO
M. ATILIO C. F. ADIVTORI
Q. ALBVCIO Q. F.
ANDOVARTONI TERTI.

Nouelliorum familiam extinctam prorſus eſſe exiſtimo, quando (quod ſciam) Nouellij nulli reperiantur: indicant tamen (vt interim taceam Torquatum Nouellium à C. Plinio Nouocomenſi celebratum) vetuſta marmora alicuius hanc familiam nominis fuiſſe. Verum ex his vnum adduxiſſe ſat, ſuperq; fuerit. Mediolani in ſancto Franciſco: *Nouellij*

P. NOVELLII PVB. FIL. L. NOVELLII P. F. TE CILLONI FRATRI RVBRO FRATRI.

Eandem quoque iacturam paſsi ſunt Sentij ſiue Sentiones, è quibus fuit Sentio ille Germanici vltor ſanguinis, ſi per Tiberinm Cæſarẽ ei licuiſſet, vt refert Cor. Tacitus. Quòd autem Sentij Inſubres *Sentij.*

extiterint, indicio pagus eſt inter Inſubres nō procul à Caſtilliono, quem Moraſentium vocant, eò quòd Sentiones ibi morarentur. In cuius phano marmorea in tabula hæc adhuc viſuntur.

L. SENTIVS L. F. O. V. F.
NIGER. SIGNIF. LEG IIII
SCYTHICAE. HIC NATVS
HIC SITVS EST.

Ibidem in eadem Tabula.

M. SENTIVS L. F. O. V. F.
MACER VETERAN. LEG.
IIII SCYTHICAE SIBI ET
FRATRI SVO V. F.

Martinioni. Nec his Martinioni carent originibus, qui vetuſtioribus erant Martiniani: vt videre eſt in monumento ſacrata in æde Diui Victoris, cuius templum olim Marti dedicatum fuerat. Ea autem inſcriptio vel barbara prorſus eſt, vel vernacula eius ætatis: qualiſcunque tamen ea ſit, hic adnotabitur:

D. M.
BONAE MEMORIAE DOMVI
MARTINIAN. EX P.
ROTECTORIBVS INTERNAM SEQVRITATEM CER MENDACIS QVIS IVSTVS
PIENTISSIMVS BENEMERETVS IN SEQVLVM ANVS MILITAVIT XLV. ET VIVET ANN. N. LX. ET SPERO ME VIVERE
ADVC ANVS N. LXXXXVIII. MESES
SEX. DIES III. ET N. DEIN ARCE HIC
SICIS REMOVERE VOS QVERET AVT
APERIRE AVT VELLET ALIVM QVRPVS DAVID IN FESCV AVRI P. I.

In altera fronte eiuſdem tumuli.

Θ ω ☧ A

ET LVNA PERIMA VERTVTEM ET GELORIAM FELICE MARTININNO EREDES
FA-

FACOLTATEM VIVOS SIBI FECET HOC.

In Diui Auguſtini phano monumentum eſt Rociæ gentis: qui nunc contempta ſuorum Natalium vetuſtate Rozoni dici malunt: id eſt huius modi: *Rozoni.*

V. F. D. M.

MAXIMVS MAXIMINVS PRIMITIVVS VIVIR MEDIOLANI SIBI ET ROCIAE SECVNDINAE CONIVGI INCOMPARAB. QVI VIXIT AN. XXI. ET ROCIO MAX. MAXIMINI FIL. QVI VIXIT AN. VNVM M. VI. ET ROCIAE PRIMITIVAE FIL. PIENTISSIMAE. QVI TIBI DVM STARET PATER AD TORVM SIC AIT: O'MISER QVID GEMIS ET LACRIMAS: QVOD TE MISERANDE RELINQVO? TE NON TVRBEMVS. ISTA FATALIA DANTVR. QVI VIX. ANN. XVIII. M. VI IN AGR. P. XIX. INFR.

Arluni ſimiliter huius vrbis ciues non tam vetuſti ſunt, quã vetuſtiſsimi, vt ex elogio conſpici datur, quod eſt in templo Deiparæ virginis cui Secretæ nomen eſt. Sed optarem vt vnum adderentur, alterum immutarent elementũ: ita vt Aruleni non aũt Arluni dicantur. Fuit & Ruſticus Arulenus à Cor. Tacito & C. Plinio haud vulgariter celebratus. *Arluni.*

L. ARVLENVS ANOPTES
APOLLINI.

Mandellorum gentem eſſe exiſtimauerim, quos vetuſtiores Manduillos conuerſis V, & I, temporum incuria in E. Poſthac igitur Iacobum Iuriſconſultum præſtantiſsimum à te Blaſi tuum admoneri velim, vt Manduillum ſe, non autem Mandellum vocet, quòd ſi huiuſce rei te cauſas efflagitaret, propone homini humaniſsimo vetuſtũ marmor, quod hac in vrbe viſitur apud Veſtales ſancti Bernardini. *Manduelli.*
Ex quo fortaſſe etiam Cacuriorum, qui nunc Cazuli dicuntur, agnoſces affinitatem: *Cacurij.*

V. F.
M. CASSIVS M. F. O.' V. F. CACVRIVS SIBI ET ATILIAE MANDVILLAE VXORI ET M. CASSIO BROCCHO FIL. ET L. CASSIO DONATO FIL. IN FR. P. XX. IN AGR. P. XX.

Mocitij Nonne & Mocitij ſimili ornamento illuſtres ſunt? accipe igitur Franciſce Mocitie muſices decus immortale memoriam familiæ tuæ celebrem, quam Medæ, Inſubrum oppidum eſt, inſpexi:

V. F. D. M.
CANTIVS MOCITIVS VETER. LEG. VIII. AVG. VIVIR DECVR. SIBI ET CANTIO MAGIO PATRI VETER. LEG. EIVSDEM VIVIR COMI ET SVRAE MESSORIS FIL. ET CVLTVRIO LAVANDO ET CVLTVRIO MAXIMO NEPOTIB. SVIS ET LIBERTIS. IN AGR. P. IX. INFR. P. L.

Elli. Suam & Elli habent antiquitatem, etiam nunc in vrbe hac noſtra non extincta nomina, eam in pariete priuatæ domus Capellarũ ſecũdum viam è regione ędis ferè ſancti Petri in lintre proſpexi, ea eſt hmõi.

ω ☧ A

HIC QVIESCIT IN PACE SEVERIANVS EILLVS CRISPINI ET INNOCENTIAE QVI VIX. ANNVM MEN. III. D. VI. RECESSIT K. NOV.

Ruſca. Perſuaſiſſem facile mihi Ruſcas non eſſe antiquos: ſed cum legerem ſecundum de oratore Ciceronis volumẽ, inuenio hos antiquiſsimis antiquiores: Ex immutatione, inquit, Vt olim RVSCA cum legem ferret annalem, diſſuaſor M. Seruilius dic mihi, inquit,

quit, M. Pinnari, num ſi contra te dixero, mihi ma-
le dicturus es, vt cęteris feciſti? Vt ſementem fece-
ris, ita metes, inquit. Capellæ genus ſuum referre *Capella.*
poſſunt, & ſolent, ad Marcianum Capellam ſcripto-
rem & eruditiſsimum, & candidiſsimum: nihilque
referre arbitror, quòd Marcianus ex Africa fuerit.
Quando ante Gotthicam rabiem Africani frequen
tes in Italia diuerſarentur: vt legitur de Diuo Au-
guſtino, qui Mediolani publicè rhetoricè profeſſus
eſt. Capriliorum etiā meminit M. Varro. Bebulco- *Caprilij.*
rum gentem, quæ adhuc floret, T. Liuius æternitate *Bebulci.*
donauit. Si otium mihi daretur, & ſi vobis audien-
di commoditas, plura de antiquitate Mediolanien-
ſium familiarum adduxiſſem: ſed cum videam auer
ſa fronte eſſe nonnullos ad oppida Inſubrum aliqua
nunc ipſe diuertam.

De vicis nonnullis, qui in Mediolanienſi ſunt agro. Cap. VI.

VIcos, qui in Ciſalpina ſunt Gallia, par-
tim incolę cōdidere, & partim barbari
qui hoc in tractu grauia bella geſſere.
In agro Inſubrum Moguntiacū eſt op- *Mogun*
pidū in quo ſceptra accipere, & primos *tiacum.*
attolere faſces omen erat Lōgobardorum regibus.
Mogūtiam doctiſsimus Alciatus adpellat, Modoe- *Modoe-*
tiam alij. Ego vna tantum antiquitate fretus, quæ *tia.*
eodem in oppido eſt in templo ſancti Mauricij, Mo
guntiacum appellare non dubitabo.

C. SERTORIVS L. F. O. V. F.
T C VS
VĘTERANVS LEGIONIS XVI.
CVRATOR CIVIVM OMN
MOGVNTIACI.

Caſtillionum. Inter egregia oppida Caſtiilionum quoq; numerari poteſt: quod caſtrum Stiliconis, ſi per aliquos licuiſſet, appellaſſem. Quis eſt enim qui neſciat ab Arcadio, & Honorio Impp. Mediolani Stiliconem rei bellicæ virum peritiſsmum, ſed perfidum, vt poſtea exitus declarauit, collocatam, vt Romanum imperiũ vendicaret à Gotthis, in dies ſingulos per Pannonias irruentibus in Italiam? Quis eſt præterea qui non vel facilè perſuadeat ſibi talem virum locum non ſelegiſſe ad oblectationem? & caſtrum hoc condidiſſe, quod à ſuo nomine dixerit? Dij boni quid ridetis? an conatus ſum imponere Pelio Oſſam? audite obſecro quod adhuc in templo Diui Ambroſij legere eſt huius rei mnemoſynō: quod tametſi inelegans ſit, audiri tamen poteſt ob hanc rem ſolum:

Hic iacet Anſpertus noſtræ clariſſimus vrbis
Antiſtes, vita, voce, pudore, fide.
Aequi ſectator, turbæ prælargus egenæ
Effector voti, propoſitiq; tenax.
Mœnia ſollicitus commiſſa reddidit vrbi
Diruta, reſtituit de Stilicone domum.
Quot ſacras ædes quanto ſudore refecit?
Atria vicinas ſtruxit & ante fores.
Tum ſancto Satyro templumq;, domumq; dicauit
Dans ſua ſacrato prædia cuncta loco.
Vt Monachos paſcant æternis octo diebus
Ambroſium pro ſe, qui Satyrumq; rogent.

Si ergo ſimilitudo nominis firmat argumentum, dicere non verebor Caſtillionum quaſi caſtrũ Stiliconis. *Vedanus.* Hinc nō procul eſt Vedanus pagus, qui valde aridum ſignificat: aquarũ enim vſq; adeò indigens eſt, vt nulli ſint putei, & fontes nulli. *Sexto calendas.* Sextocalendas vetuſtiſsimo nomine pagus appellatur, quà Verbano Ticinus exit: dictum ſic opinor, ꝙ eo menſis die olim ruſtici illuc confluerent vel ad nundinas, vel

ad

ad ſacrificia. In eo enim templum eſt antiquioribus literis inſculptum: quibus ſignificabatur illic & Herculi, & Mercurio, & Syluano, & Diuo Panthæo pagani vota perſoluiſſe. Voſiſium cum præfectura oppidum eſt adhuc celebre ad eorum collium radices ſitum, per quos ad Verbanum, Lucanumq́;, & Larium lacus iter eſt. Meminit certè Stephanus περὶ πολέων, Varatinę regionis, quam Theopompus libro ſecũdo & quinquageſimo verſus Adriaticum conſtituit: quo nomine cùm eo in tractatu nullum fuiſſe oppidum conſtet, nec eſſe, facilè adducor, vt putem βαρήτιον eſſe Vaſiſiũm, quod alij ab exitu vallium, Valeſium nominant: & Varitium alij more Græco. Brebia vicus inter Verbanum & Varitium ab his Orobiorũ populis habitatur, qui ad Medio- lanienſes pertinent: ibi in colle Mineruæ templum fuit cum ſaltu Tibronano, vt liquidò apparet ex antiquitate, quæ eo in pago adhuc viſitur: *Voſiſiũ.* *Valeſiũ ſiue Varitium.* *Brebia.*

D. M.
L. COELI L. F. O. V. F. BARONIS VIVIR
PONTIFICI IIIIVIR A P. CVRATORI
SALT. TIBRONANI ITEM TEMPLI MI-
NERVAE ET ALBVCIAE VIRILLIONIS
F. VXORI EIVS COELI IVVEN ET SE-
VERVS PARENTIB. OPTIM.

Vicus Martis nunc Vicomercatus Brigantiorũ collium Metrocomia pluribus vetuſtis inſcriptionibus illuſtris, quæ cùm ad negotiũ præſens faciunt minus, à me ſilentio inuoluuntur. Caſtrũ Seprij putat Alciatus noſter dictũ, quod Seueri olim extiterit: Ego Seprium (pace tamen Alciati) quaſi Inſubrium denominatũ magis crediderim: præſertim cum eo in tractu meditulliũ ferè ſit Inſubrũ. Ab hoc caſtro agri Mediolaniẽſis pars non mediocris nomen adſumpſit. Id antiquiſsimũ eſſe oppidum cum noſtri *Vicomercatus.* *Caſtrum Seprij.*

chro-

chronographi atteſtantur, qui ex eo loco natum Maximianum in imperio Diocletiani collegã prodiderunt, qui etiam Mediolani imperij ſumpſit, & depoſuit inſignia, velut hoc negotio patriam illuſtraturus: tum etiã monumenta vetuſtiſsima ſunt indicio, è quibus vnum dixiſſe ſufficiat vobis.

I. O. M.
L. CAECILIVS NYMPHEROSV. S. L. M. POSVIT C. FONTEIO CAPITON COS.

Galeratus vicus Nec Galerato vico, qui vrbeculæ ſpeciem oſtentat, in agro Inſubrum deſunt antiquitatis veſtigia: verum cum hæc faſtidium peperiſſe potuerint, parcius poſthac has memoriolas adducã. Tranſeo igitur in Albiciatum pagum, qui cultores habuit nomine Montunates, quorum præclara fit mentio in quadam baſi vetuſtiſsima: quę ibi viſitur: *Albiciatus pagus. Montunates.*

I. O. M.
MONTVNATES
VICANI IOVANIVS
V. S. L. M.

Inter Mediolanum & Ticinum medio itinere Binæ ſunt oppidum vetuſtiſsimum, Binaſcum nunc appellatur. Marlianũ, ſi Alciato credimus id referenti, Marianum antiqui, vel Manlianum dixere, conditoris nomen ſeruans. Mons orphanus pagi nomen eſt (vt ſcitis) inter Inſubres, quo loco arx fuit ferè inexpugnabilis: quæ quoniã viarum obſeſſores recipiebat, & exulibus erat aſylum, Inſubrum cæterorum armis ſubuerſum eſt. Siderianum in via, qua rectâ itur Nouariã, pagus eſt. Deſiderianum (puto) ab antiquioribus vocatum, velut à Deſiderio Longobardorum rege vltimo conditum. Maxentia quoque ſi à Maxentio tyranno deducerem, quis *Binæ. Marlianum. Mons orphanus. Siderianum. Maxentia.*

vitio me

vitio daret, niſi ineruditus aliquis? Parabiagum *Parabiagum.* Mediolanienſium victoria Diuo Ambroſio fauente in Heluetios illuſtrauit. vicus ipſe ſatis contractus eſt: genialis tamen, gratiæ, & ruralis amœnitatis non expers. Pontirolus non procul à Mediolano *Pontirolus.* rus eſt eſt vltra Abduam hiſtorijs celebratiſsimus: verum pons Aureoli, non Pontirolus ab his nuncupatur. Aureolus enim (vt refert Iulius Capitolinus) vnus fuit è triginta tyrannis, qui imperium *Hacatate (ano-nica dicitur.* Ro. inuadere conati ſunt, cum Gallienus Impera. non viris modò, ſed & mulieribus neglectui eſſet. Præerat Aureolus Illyricianis exercitibus, qui venientem Macrianum cum filio contra Gallienum *Aureolus.* maximè deterruit, captis plurimis ex copijs illius, & nonnullius ad fidem ipſius pretio corruptis. Interfecto tandem Gallieno cum fratre Mediolani Claudius in Aureolum caſtra mouit, & conflictu habito in agro Mediolanienſi apud vicum, quem à ſe denominauerat Aureolus, eum aperto Marte deuicit. Atque illic tyrannum ſepulchro humiliore donauit. De Aureolo etiam hæc Trebellius Pollio memoriæ tradidit, de Claudio loquens: Qui primum vt factus eſt Imperator, Aureolum qui grauior Reip. fuerat, qui Gallieno multum placebat, conflictu habito à Reip. gubernaculis expulit tirannum, quem miſsis ad populum edictis; datis etiam ad ſenatum orationibus hoſtem iudicauit. His accedit, quòd arrogantem Aureolum, & fœdus petentem, imperator grauis & ſeuerus non audiuit, reſponſo tali repudiatum: Hæc à Gallieno petenda fuerant, qui conſentire moribus poterat, & timere. Extat adhuc Claudij liberalitas in Aureolum furore militum oppreſſum tumulus cum inſcriptione Græcanica.

Κλαυδιος Αυρεολῳ μετα δηιον αρεα Καισαρ
Ταχτερια, θνητων ος τεμις ενδιδοει
Το γὰρ καὶ ζωην. αλλ'ουκ εθελησε φρονημα
Πασιν επιρητοις του στρατου ανιβιον.
Κεινος δὲ ουκτιρμων καὶ σωματος εσχατ'οπιζων
Αυρεολου γεφυραν εισατο τηντε ταφην.

Quod Alciato interprete Latinè ſic habetur.

Claudius Aureolo poſt Martia prælia Cæſar
Pro mortali hominum iure ſepulchra dedit.
Huic quoq; vel vitam: ſed non contraria prauis
Omnibus hoc prudens militis ira tulit.
Ille igitur clemens, dum corporis vltima ſeruat,
Qui pontem Aureoli dedicat & tumulum.

Interprete quodam Grammatico per tempora Iulij Capitolini.

Dona ſepulchrorum victor poſt multa tyranni
Prælia iam felix Claudius Aureolum
Munere proſequitur mortali, & iure ſuperſtes
Viuere quem vellet ſi pateretur amor.
Militis egregij vitam qui iure negauit
Omnibus indignis & magis Aureolo.
Ille tamen clemens qui corporis vltima ſeruans
Et pontem Aureoli, dedicat & tumulum.

Sanè in capite tumuli inſcriptus Hippopotamus ferox & dirũ animal, & intra ſerpentẽ incluſus, orbiculari forma caudã mordicus tenentem, notat Aureoli tyrãnidem, & ſæuitiem per omne tp̃s duraturã, cuius rei ratio ab Horo Apolline repetenda eſt.

De Orobijs populis qui ad Inſubres attinent. Cap. VII.

QVà Mediolaniẽſis ager (vt verbis vtar Alciati) ad Alpes vergit, Græcæ nationis populos incoluiſſe Orobios Cornelius, Alexander, & Plinius autores ſunt: quo in tractu etiam nunc ſunt eius gentis pleraque nomina, vt lacus ipſe La-

rius à ſuauitate amœnitateque Sicrenus, quaſi σίου *Larius*
κρήνην, ſeu ſacrum fontem dicas. Fluuius Addua, *lacus.*
quòd ab adya, id eſt, inacceſsis montibus: Orona *Addua*
quòd ab ijs collibus defluat, quos Orobij tenent, *flu.*
ἀπὸ τῶν ὄρων. Eandem quoque originem & oppida o- *Orona.*
ſtendunt, vt Comum, ἀπὸ τῆς κώμης, hoc eſt, villa, *Comum oppi.*
ſiue pagus. & κωμηδὸν vicatim: ſiue ἀπὸ του κώμου,
qui deus erat veteribus comeſſationum, nocturna-
rumque ſaltationum. Inde κωμάζω, petulans ſum.
Leucum ſimiliter à cãdore montium dictum puto. *Leucũ.*
Canthurium, Canthiumque ἀπὸ τῶ κανθώνων, hoc eſt, *Canthu-*
à copia, vel præſtantia aſinorum. Itemque Onium *rium.*
ab eiſdem. Orſinicum à victoria in montibus habi- *Canthiũ.*
ta, quaſi ὀρεοσίνικον. Macreum ab Auguſta forma, *Oniũ.*
longitudineque. Phegium à fagi arboris copia. *Orſini-*
Eugion non longè ab Adeua, à bonitate ſoli. Eu- *cum. Macreũ*
pylis, qui nunc Puliſianus appellatur, à porta, & *Phegiũ.*
acceſſu, qui in montes tendimus, vnde & lacui no- *Eugion.*
men. Mons orphanus ceu quòd orphanus, & deſti- *Eupylis.*
tutus ſit ab alijs collibus. Alciatũ, quaſi Alſiatum, *Mõs or*
hoc eſt frigidũ: veteres enim quod erat frigidum *phanus.*
vocabant alſioſum: & pocula alſioſa, quę dantur ad *Alciatũ.*
ſoporem prouocandum. Verum quid de Alciato
vico Alciatus ipſe ſcripſerit, audite: Alciatus vi-
cus, cuius nominis & alter in Bergomatibus eſt,
ab Alcatho Parthaonis Aetoliæ regis filio autore
coloniæ in has regiones deducendæ: qui poſtea
cum vnus ex Hippodamiæ procis eſſet, ab Aeno-
mao interfectus: quapropter inhabitauit tumulum
eius Genius, equitantibus infeſtus, vt ad eum ac-
currentes equi terrore afficerentur, &
prociderent. Cuius rei Pauſa-
nias libro ſexto au-
tor eſt.

De Cæteris Inſubribus. Cap. VIII.

HI ſunt Inſubres montani, qui à Græcis Orobij dicuntur, de quibus illa dixiſſe ſufficiat. Redeo nunc ad reliquos Inſubres, qui per Adduã & Ticinum ad Padum iacent: quorum vrbes ſunt
Ticinũ. Ticinum & Lauſpompeia. Ticinum ab Inſubribus & Bois conditum refert Eutropius libro quarto.
Salij. A Salijs autem, quos Saluuios alij nominant, Titus Liuius ait ædificatum libro quinto decadis primæ. Plinius à Leuis & Maricis Liguribus. Inquirendum eſſet quomodo & quo tempore Ticini no-
Papia. men in Papiæ mutatum ſit. Verum hoc onus Petro Franciſco Buſcæ, & qui adeſt, & qui Ticinenſis eſt, relinquo. Non grauabor tamen in gratiam ipſius, quid ſuper hac re notauerim dicere. Sunt qui ſcribant à quadam Lõgobardorum regina hoc nomen deriuaſſe, ſed de hoc tantummodo famam habeo. Iacobus Gualla qui Chronicam eius ciuitatis edidit, de huius nominis origine ne verbum quidem fecit. Hanc vrbem per tempora Annibalis extitiſſet ſunt qui negant, Titum Liuium adducentes, qui libro XXI. Ticini tantum amnis meminit: Iam tamen (inquit) Scipio Padum traiecerat ad Ticinum amnem. Quòd ſi ea tempeſtate Ticini vrbs extitiſſet, non tam ſicco pede credibile eſt autorem tantã vrbem ſilentio inuoluiſſe. Hanc quoq; vrbem cùm vi expugnaſſet Atilas rex Hunnorum ſubuertit. Nec fortaſſe minora damna paſſi ſunt Ticinenſes ſub Odoacro Herulorum rege, noua Turcilinguorum manu freto. Oreſtes enim patricius ex Liguria cum ei occurriſſet, nec impetum barbarorum ſuſtinuiſſet, Ticinum ſe recepit: verùm antè quàm auxilia præſtarentur obſeſsis,

vrbem expugnauit, captam ferro, flammaque conſumpſit. Oreſtes Placentiam protractus capite mulctatur. Vitellio quoque ex vlteriore Gallia contra Othonem Impera. irruente in eadem vrbe cum defeciſſent Valentis & Cinnæ legiones, orta eſt inter Ciſalpinos Gallos, qui Vitellio auxiliares venerant, ingens ſeditio, & inter Romanos milites. Hinc cædes & ciuium, & militum vehemens. Pannones itidem tempeſtate Stephani Ro. pont. VII. Italiam ingreſsi Ticinum depopulati ſunt. In ſocialibus etiam bellis graues clades à Mediolanienſibus accepere. Septimo ab hac vrbe lapide ſecundum Padi decurſum Belzoioſum, oppidum ſanè elegans, & ad venationes idoneum. Id condidit Ioann. Galeacius Vicecomes primus Inſubrũ dux, cui Virtutum cognomen fuit. mox donatum Barbiani Comites accepere. Ager hic eſt irriguus ob multos Nilos, quos Carolus Comes Barbianus in eas partes ab vſq; Mediolano deducendos curauit. In Ticenſi tractu, vt refert Plinius, ſabulum nigrum reperitur, quod cementatum, calceque diligenter repaſtinatum dureſcit in lapidem. Transeo nunc in Laudenſem agrum, cuius vrbs hac ætate in ripis Adduæ, quem Abduam alij etiam vocant. Eam Pompeius Strabo Magni Pompeij pater coloniam deduxit, & à nomine ſuo Laudem Pompeiam vocauit: quemadmodum & Iulia pietas in Foro Iulio, & alia ijs ſimilia. Fidecaret quod M. Pompeius eam vrbem condiderit, vel auxerit pyratis à ſe deuictis, eum in locum in coloniam deductis: cum ſciatis Pompeiopolim in Cilicia eam ob cauſſam conditam. Sed ea quæ nunc viſitur Laus Pompeia nõ fuit à Strabone deducta colona: eam enim Mediolanienſes vaſtarunt: verùm ciues profugi in margine Abduæ auſpicijs Friderici Rubrobarbi

Belzoioſum. *Ioã. Galeacius.* *Abdua.* *Laus Pompeia.* *Pompeiopolis.*

Imp.

Imp. condiderunt. Laudem verò credibile eſt à Bois Tranſalpibus primò conditam: qui duce Belloueſſo Alpes tranſcenderunt, mox bellis vaſtatam, ſicut & Nouariã, à Romanis in colonias deductas. Ager Laudenſis adeò omnium finitimorũ fertiliſsimus eſt, vt ſumen Ciſalpinæ Galliæ dici poſsit. Et cum Ciſalpina Gallia omnium ſcriptorum calculo cæteris Europæ partibus antecellat, & hæc Africæ & Aſiæ, meritò decere poſſumus; agrũ Laudenſem omnium quos cœli decliuitas tegit, beatiſsimum.

Acerra. Acerrarum vrbis olim florentiſsimæ inter Inſubres veſtigia ne viſuntur quidem: aut quo in loco fuerit, illud Horatij poſſum dicere:

Grammatici certant, & adhuc ſub iudice lis eſt.

De qua tamen quid Alciatus ſcripſerit, audite: Quòd ſi (inquit) verum eſt, falluntur, qui Acerras id appellant, quod Inſubrum vicum inter Padum & Alpes fuiſſe Polybius affirmat: vt veriſimilius ſit, *Agerola* Acerras eſſe, quæ nunc Agerola dicitur, verſus Derthonem. Fallitur & ciuis meus Raymondus Marlianus, qui Helorediam prius dictam Angleriam in *Angleria vnde* Paraphraſi Gallicæ topographiæ ſcripſit. Ego Angleriam non Helorediam dixerim ab Anglis Saxonibus, qui cum Longobardis in Italiam venerunt. Hæc Alciatus. Verùm ego non vltra Padum, ſed citra potius, hoc eſt, inter Eridauum & Alpes, potius fuiſſe crediderim: præſertim cum lectum ſit eam vrbem non procul à Mediolano fuiſſe, quam cum Romani obſiderent C. Cornelio Merula & M. Claudio Marcello Coſs. & obſeſsis Inſubres auxilium ferre non poſſent, omniuncto ſtatim ratibus Pado Duce Viridomaro, qui ex Tranſalpino genere auxiliares copias Inſubribus cõtra Romanos adduxerat, Claſtidiũ, quod Romani tenebant, adorti ſunt, putantes fore, vt deſti-

deſtitutis Acerris, Romani ad Claſtidium liberandum feſtinarent. In agro Mediolanienſi non procul à Liuiano vicus eſt, cui Acerræ adhuc nomē eſt. Facilè adducor, vt putem ibi ciuitatem Acerrarum extitiſſe, & adhuc Acerranus tractus vltra Reſcardinam dicitur.

De Orobijs cęteris, qui ad Inſubres minimè pertinent. Cap. IX.

Orobiorum gentem Zanchus longis ambagibus, & originem proſequitur. Ego ijs omiſsis, ea tantum amplectar, quæ apud vetuſtos autores ſcripta reperi. M. Cato, autore Plinio, Orobiorũ originem ignorare ſe profeſſus eſt. Eos Cor. Alexander Græcos fuiſſe exiſtimat: quòd ea vox in montibus degentes ſignificet. Orobiorum ciuitas præcipua eſt Nouocomum trium Pliniorum patria, in margine Lariano. Hanc vrbem non Græci, ſed Galli (ſi Trogo credimus) condidere, quam cùm Rheti vaſtaſſent, Romani quater eam reparարunt, ſed ne ſuper hac re hallucinari noua videar vobis, Strabonem ipſum libro quinto, ſi placet, audite de Como loquētem: Hæc mediocris, inquit, erat colonia: Cæterum Pompeius Strabo, Pompeij Magni pater colonos in eam reſtituit: quam incumbentes Rheti vaſtauerant. In qua C. Scipio tria hominum millia inſuper adiecit: poſtmodum Cæſar quinque inquilinorum millia ad inhabitandum deduxit, è quibus quingenti illuſtriſſimi fuere Græci. Hos etiam ciuitate donatos in habitatorum numero deſcripſit. Haud tamen ibidem domicilium habuere, ſed oppido nomen

Nouocomum.

relinquentes,& Nouocomum appellantes,Nouocomenſes oppidanos vocauere. Octauo ab hac vrbe lapide fons eſt Plinianus, qui ſingulis horis, & labrum ferè aluei excedit, & ferè ita reſidet,vt illotis ferè pedibus vadari poſsit. In proximis montibus ad excoquēda obſonia Lebetheus lapis excauatur, nec alibi, quod ſciam. Deinde eſt Licinophorum, quod Leucum alij fruſtra eſſe contendunt,municipium ſanè elegans, ea in parte riparum lacus, qua Adduæ flumē erumpit. Sunt item qui dicant,& ijs magis aſſentior,Incinum eſſe,qui pagus eſt Inſubrū eorum qui ad Mediolanienſes ſpectat. Forum diuguntorum vbi nam locorum fuerit,hactenus coniecturis aſſequi non potui. Melpum opulentiſsimum olim oppidum Boij,& Inſubres eo die flammis con ſumpſerunt, quo Veios Romani auſpicijs Fur. Camilli ſub poteſtate redegere. Sunt qui arbitrentur eſſe Melcium municipiū nobile,& ditiſsimum: eo nunc potitur Comes firmus Triuultius, & natalium ſplendore, & animi dotibus vir ornatiſsimus. Hoc in tractu interijt etiam Barra oppidum, vnde Bergomates ortos putauit Cato. Non deſunt quoque qui monumentis tradiderint ab his Gallis cōditos, à quibus, & Veronenſes, & Brixianos. Inter Orobios nec Spina reperitur. Sunt autem Orobij altius quàm fortunatius ſiti.

Lebetheus lapis. *Licinophorū.* *Leucū.* *Incinū.* *Forum Diunguntorum.* *Melpū.* *Melciū* *Barra.*

De Cenomanis. Cap. X.

ORobios ſecundum Alpium crepidines Cenomani ſequuntur, qui ex Tanſalpina Gallia in hanc Citeriorem (vt refert Polybius) acceſſere. In quorum vicinia erant Lemouices, Rhedones, & Andegauenſes. Cenomanorum metrocomia eſt

Bri-

Brixia, quæ ab ijs Gallis condita dicitur à Iuſtino, qui Duce Brenno non Romam modò, ſed & Italiam incendijs fœdarunt. Titus autem Liuius libro primæ decadis quinto, Germanorum manum, ait, Elitouio Duce veſtigia priorum ſequutã eodem ſaltu, annuente tamen Belloueſſo, Alpes tranſcendiſſe, & vbi nunc Brixia, & Verona vrbes ſunt, deſcendiſſe. Fuere cum Venetis Cenomani ferè ſemper Gallis finitimis infeſti, & rebelles. Præclaram enim Romanis victoriam Cenomani à ſocietate, quæ inter Ciſalpinos Gallos conflata fuerat, in Romanos tribuere. Cuius rei meminit his verbis Liuius; L. Aemilius Imperator effuſum agmen ad Mutinam ducit, & in ſyluis, quæ tunc circa Mutinam erãt, cæſi ſunt Romanorum LXXX. Cæteri Tannetum petierunt, ſex ſigna militaria adempta. Fuere tunc auxilio Romanis Brixiani Galli aduerſus alios Gallos & Boios. Cremonam ſcitis veterem eſſe Romanorum coloniam, deductamq́; fuiſſe T. Sempronio, & Cornelio Coss. tanquam Roma. propugnaculum contra irruentes Inſubres. Cum autem à Flauianis militibus prædæ expoſita eſt, annum agebat ætatis ſuæ CCLXXXVII. & ante hanc cladem tempore etiam Auguſti in grauiſsimas ærumnas incidit, quòd Antonianis partibus fauiſſet. Non ab re igitur poetarũ eminentiſsimus Cremonam infelicem his verbis appellauit;

Brixia.

Cremona.

Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ.

Gotthorum quoq; ætate, mox Longobardorum varijs ruinis affecta eſt. Nouiſsimè à Rubrobarbo quoq; ferè euerſa eſt. Non longè à Cremona Caſtrorum locus eſt, à Tacito celebratus: quem Caſtoris Paulus Oroſius nominat. Vtra harum verior ſit lectio, cùm Alciatus aderit, excutiet. Bebriacũ vicus eſt agri Cremonenſis ſtrage Othoniani exer-

Caſtri.

Bebriacum.

citus illuſtris, cum Brixelli vltra Padum euentum pugnæ Otho Imperator expectaret. Ad ripas Serij Crema. Crema eſt à Rubrobarbo poſt proſtratos Cremoneſes condita. Oppidum citra clepſydrã (quòd aiunt) & opulentiſsimũ & inexpugnabile ſub Venetorum Mãtua. ditione. Mantua ab Hetruſcis condita dicitur, vrbs & vetuſtiſsima, & Vergilio omnium poetarum Latinorum, quot ſunt, quotq; fuere, quotq; poſt alijs erunt in annis principe per totum terrarum orbem Mintius. celebratiſsima. Hanc vrbem Mintius amnis vndiq; circunfundit, efficitq; lacum, qui carpiones expetiti ſaporis gignit: puto autem in Benaco lacu generari, quem Sarca fluuius ex Tridentinis montibus influit, & ex lacu piſces illos per Mintiũ Mantuam enatare. Hanc ciuitatem Atilas, & hoc prior Auguſtus, mox Longobardi, & his truculentior Cacanus Bauarorum rex, mox Eccelinus Patauinorum tyrannus grauiſsimis damnis affecere. Non procul Riua. à Mantua Riua oppidum eſt iuxta quod Grimoaldus Longobardorum præfectus Tranſalpinos Gallos crudeliſsima ſtrage trucidauit.

De Venetis. Cap. XI.

VEnetis etiam Gallica eſt origo: Sciunt enim omnes in vlteriore Gallia ſecus littus Oceani Venetos eſſe proximos Vnellis, Oſiſsinis, Curioſolitis, Seſuuijs, Aulercis, & Rhedonibus. Qui cum & ipſi duce Belloueſſo Alpes exuperaſſent, quòd eſſent in patria fluctibus adſueti, Adriaticum littus occuparunt. Verum de hac re Strabonem audiamus: Hos ego Venetos eſſe opinor, à quibus Veneti ſinum colentes Adriaticũ in coloniam deducti ſunt. Reliqui enim ferè oẽs in Italia Galli è Tran-

Tranſalpina Gallia cõmigrarunt, ſicuti Boij & Senones. Verum propter nominis ſimilitudinem Paphlagonas eſſe dicant. Hæc aũt non adfirmauerim, de huius enim generis rebus ipſa ſatis eſt coniectura. Hæc ille. Seruius in primo Aeneidos libro ab Heneto rege, qui ex Illyrico veniens ea loca tenuit, vbi nunc Venetia eſt, Venetos dictos innuere videtur: Henetosq́; primò, & Henetiam vocatam. Veneti olim, quòd etiã ætate Strabonis prorſus exoleuerant, ſtudium impendebant ad creandos ex equabus mulos: cuius rei meminit Homerus.

Ἐξ ἐνετῶν ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων. id eſt

Mularum genus è Venetis quod robore præſtat.

Dionyſius quoq; (vt atteſtatur Strabo) Siciliæ tyrannus hinc alendorum ſemen equorum cõſtituit, quos ad equeſtre certamen tollebat: adeò vt per Græcos equinæ prolis Venetæ nobilitas manaret. Pataujo antiquitus Venetarum vrbium præcipuus honos fuerat: Per tempora enim Strabonis cenſi ſunt in ea vrbe quingenti equeſtris ordinis viri, antiquis aũt annis C. & XX. militum millia miſiſſe conſtat. Dictum aũt eſt Patauiũ vel quaſi Padauium à Padi vicinitate, vel ἀπὸ τῆ πετεσθαι, id eſt, à volendo, quòd captato augurio, vt Seruius ſcribit, conditum ſit. Vergilius primo Aeneidos libro ab Antenore conditum Patauium refert his verſibus. *Patauiũ*

Hic tamen ille vrbem Pataui, ſedesq́; locauit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaq́; fixit
Troia: nunc placida compoſtus pace quieſcit.

Nobilitata eſt maximè T. Liuio & hiſtorico, & oratore facũdiſsimo. Quem acerrimi vir ille ingenij Fab. Qintilianus hiſtoricis omnibus & Græcis, & Latinis præponere videtur. Taruiſium vrbs Venetę regionis, vnde Taruiſani tractus fluxit appellatio, *Tit. Liuius.* *Taruiſium.*

Totilam Quintum Gotthorum regem in Italia genuit, qui magno exercitu conflato vniuerſam Italiā armis ſubegit, Romamq; copijs infeſtis ingreſſus vaſtauit, incenditq;. Hanc vrbem interfluit Silis amnis placidiſsimus. Tridentum ſunt qui velint ab his Gallis eſſe conditum, à quibus & Veronā. Hoc in loco tranſitus eſt Alpium, quæ Tridentinæ vocantur. Quarum meminit Plinius libro tertio. Inter Venetas vrbes Vicentia, & ipſa recenſetur, à Senonibus Gallis (vt Trogus refert) cōdita. Per Vicentinum agrum Rharonus, & Bachilio amnes dilabuntur. Qui vbi ad Vicentiæ mœnia confluere, nec ille Rharonus eſt, nec hic Bachilio: ſed vno nomine Medoacus appellatus in mare Adriaticum defertur. Vicentinus Palæmon omnium hominum ſuæ ætatis arrogantiſsimus. Hic ille eſt, quem in ſuis carminibus Vergilius dignatus eſt inſerere, cum inquit:

Silis. *Tridentum.* *Vicētia.* *Rharonus fl.* *Bachilio fl.* *Medoacus fl.* *Palæmō.*

-Vel qui venit ecce Palæmon.

M. Varronem idem porcum literarum nominabat, verum literas & ſecum natas, & ſecum perituras eſſe dicebat. Interrogatus quid inter ſtillam, & gutam differt, Stat, inquit, ſtilla, guta cadit. Qui Veronam primitus habuerint ſatis eſt dictum: eam Atheſis interſecat. Hanc vrbem tres maximè viri illuſtrarunt: Catullus ſcilicet, à quo & Iulius Cęſar proſciſſus eſt: Vitruuius per tempora Auguſti Architecturæ ſcriptor: & Aemilius Macer, qui de herbarum virtute elegantiſsimè ſcripſit. Sed hic libellus qui ſub Macri nomine circunfertur, non huius eſt, ſed Odonis cuiuſdam medici, vt ipſe vidi in codice quodam antiquiſsimo. Verum vt gratior exiret in lucem, Macri titulo inſcriptus eſt. Qui ad Veronenſes Plinium naturalis hiſtoriæ ſcriptorem reijciunt, pluribus fortaſſe, quàm opus ſit, argumentis

Verona. *Atheſis* *Catullus* *Vitruuius.* *Aemili. Macer.*

mentis conuicti ſunt. In Veronēſi agro Benacus eſt lacuum omnium amœniſsimus. In hac vrbe occiſus eſt Philippus Imperator, quem ex Impp. primum cum filio ſacro baptiſmate nonnulli vnctum fuiſſe contendunt. In annalibus reperio eum tamen voluiſſe, vt antea etiam fruſtra tentauerant Tiberius, & Adrianus Impp. aram Chriſto redemptori dicare. Huius ætate floruit Origenes vir Chriſtianiſsimus, & quæ in ſacris Biblijs edidit, ſcriptis celebratiſsimus. Feltrum item & Bellunum Veneti tractus ciuitates extitere. Opitergium quoq; celebrati nominis apud antiquos ciuitas fuit. Opiterginos enim lectum eſt Iulio Cæſari contra Pompeianos auxilio veniſſe: infauſtoq́; pugnæ euentu diſceſsiſſe, qui ne in Pompeianorum poteſtatem venirent, claſſe iam ab illis circunuenta in Adriatico ſinu, inter ſe gladijs eductis concurrentes occubuere. Huius rei meminit Quintilianus his verbis libro tertio: Denique non fecerunt Saguntini, nec in rate Opitergini circunuenti. Hanc vrbem à fundamētis poſt longam obſidionem Longobardorum rex Rhotaris euertit, cuius loco Heraclea cōdita eſt à magno Opiterginorum eccleſiæ epiſcopo: & ab Heraclio Imperatore Heracleam dixit. Sunt & in Venetorū tractu Acedum, Ateſte, & Alginum vetuſta oppida. Venetiarum vrbs clariſsima, & totius Orientis emporium anno ſalutis LV. ſupra quadringētesimum, vt Palmerio placet, in intimo Adriatici maris ſinu condita eſt, poſt vaſtam ab Atila rege Aquileiam. Cæterarum enim vrbium primates Aquileienſium ruinis, & fremitu terrefacti, collectis ditiore ſupellectili in illas paludes ſalutis gratia ſe recepere. Cęterum cum calamitates in dies magis nouis ſuperuenientibus tyrannis conduplicarentur, factum eſt, vt ibi ſedes firmarentur. Itaque creuit vrbs ipſa

Benacus lacus. *Origenes.* *Feltrū.* *Bellunū.* *Opitergium.* *Heraclea.* *Acedū.* *Ateſte.* *Alginū.* *Venetia.*

breui temporum interuallo: Hac autem ætate adeò opum, & palatiorum excellentia, & recto conſilio pollet, vt facilè Italicarum non modò vrbium, ſed & totius orbis princeps dicatur. Aquileia ex antiqua nobilitate, & potentia aliud habet nihil quàm inane nomen. Hæc inter ſe colloquentibus, ecce ſuperueniens nuntius palàm Galeacium Capellam agere animam retulit. Quamobrem conſternati omnes illico conſurrexere. Dij boni quæ ſuſpiria? quæ lamentationes ea hora non extitere? Quis dolore non exarſit? Quis tunc non exclamauit, impia fata, fata impia? quæ patriam hanc tam acerbo funere contaminaſtis. O Dij immortales, cur hoc lumen tam cito extinctum eſſe voluiſtis? Hæc vbi ſeorſum conqueſti eſſent, omnes lachrymis confuſi, inſalutato (quod aiunt) hoſpite diſceſſere.

Aquileia.

Finis Libri primi.

GAVDENTII
MERVLAE
ANTIQ. GALLORVM CISALPINORVM

Liber Secundus.

POſtridie Galeacij Capellæ viri ſubacti ingenij parẽtalia conuentum impediuere: dilatum eſt itaque ratiocinandi tempus in alteram diem: quæ cùm illuxiſſet, præſtò omnes affuere, pręter Lãdulphum & Phyletum, quos Ticinum traxit neceſsitas. Accepit eos aũt in muſæũ ſuum Bonauẽtura Caſtillionæus, huius vir ætatis politiſsimus. Aderãt primi veris delitiæ roſæ pro aulæis, pictiſq; tapedibus: quæ ob Capellam mœſtus depoſuerat. Adfuit Otho vir cùm ſingularis humanitatis, tum eruditionis, & cũ eo Iacobus Maietus, de quo ſatius eſt tacere, q̃ pauca dicere: qui cùm in hemicyclis omnes deſediſſent, præter omniũ opinionem Bernardus

nardus Felicianus acceſsit: quo viſo, omnes ſtatim aſſurgentes, amplexi ſunt hominem, non Cremonenſium modò, ſed & Ciſalpinæ Galliæ decus immortale. Omnibus itaque deſidentibus, omnium nomine Othonem orarunt nonnulli, vt partem Ciſpadanæ Galliæ, qua fieri breuitate poſſet, abſolueret. Difficilem prouinciam mihi, Otho inquit, impoſuiſtis, vt pote quæ ab autoribus celebrata ſit minus: veſtra tamen humanitas, non modò vt bono ſim animo facit, verum fortaſſe ex tyrone me triarium, & ex gregario legionarium militem efficiet. Aggrediar igitur onus hoc nobis impoſitum, non tam ſpe perficiundi, quàm vobis obſequendi. Si quid igitur in hiſtoria titubatũ fuerit, aut ſi Latinè quid dictum minus effluxerit, putatote obſecro eſſe me in tragœdia (quòd aiunt) Comicum: & aliquando inter delitias habere me grammatiſtis aduerſari. Sed dum rem ipſam vobis breuiter expono, precor audite.

Ciſalpinæ Galliæ compendioſa deſcriptio. Cap. I.

INter Padum, & Appenninum vſque ad Rubiconem quicquid terrarum iacet, Ciſpadana Gallia nominatur: & primi ſunt Ananes, poſt Boij, inde Eganes, mox Senones, deinde ad littus Adriaticum Geſatæ. Ananes ſunt, teſte Polybio, qui non longè habitant à Maſsilia.

Ananes.

Boiorum regio & ipſa ampliſsima eſt, quorum metrocomia fuit Tannetum, nunc Bononia eſt. Eganes eſſe arbitror, qui nunc Tanarum, & Trebiam, Padumq; per Apenninum iacent. Inter Ananes

Boij. Tannetum. Bonon. Eganes.

nes Aſtam coloniam, & Alexandriam vrbes celeberrimas numerauerim. *Aſta. Alexādria.*

Ad Aganes Pollentinos, Albampompeiā, Aquas Statiellorum, Derthonam, Caſale ſancti Euaſij, & Bobianam vrbem reijciam. Tunc Nicolaus Caſtilioneus, Amicus Plato eſt, inquit, amicus Socrates, magis tamen amica veritas: Inuenio ipſe Bobium eſſe in Coctijs inter Ananes Alpibus, non autem in Apennino inter Eganes. Et vitula vt dignus, & ego, inquit, Otho. Bobium enim, de quo ipſe loqueris, non inficias eo eſſe in Coctijs Alpibus: alterum verò, de quo ipſe ſentio, medio ferè eſt inter Genuam & Placentiam itinere. Hęcq; res Alciatum miræ cum eruditionis, tum candoris virum in errorem traxit. Qui Georgium Merulam ſingularis ingenij virum ignorati loci infantia inurere conatus eſt: quòd dixerit Alpes Coctias eas eſſe, in quibus eſt Bobium, cùm Merula intellexerit Bobium in illis Alpibus, vbi eſt monaſterium (ni fallor) ſancti Columbani, quod à Theudolinda adiuuāte Adoaldo Longobardorum rege conditum fertur. Iſtud verò quod in Apennino eſt Bobium, Vermianæ ditioni ſuppoſitum eſt. In ipſa via Aemilia erant Cuſtodia & Lellia municipia olim florentiſsima, quorum veſtigia hac ętate ne inſpiciuntur quidem. Viſu pulcherrima ſunt per hæc loca Appennini iuga, nunc ſe ſubtrahentis, nunc incubitum ſe curuantis. Huic monti exordia dat Polybius ferè vſq; ſub Maſſilia. Alij initium faciunt ſub Vadis Sabbatijs, quæ Plinius portum fecit. Paludes autem cum plures per ea loca ſint, vada dicta eſſe exiſtimādum eſt à Sabbatijs fortaſſe populis. Exiſtimant autem non malè pleríque Sabaudiæ duces hinc dici, & regionem Sabaudiam quaſi Sabbatiā. Sunt qui contendant eam nunc vrbem eſſe, quæ Sauona dicitur:

Pollētia. Albapōpeia. Aqua Statiellorum. Caſale. Bobium duplex. Cuſtodia. Lellia. Vada Sabbatia. Sabaudia duces unde

in qua Pertinax Imperator (vt refert Iulius Capitolinus) mercaturam per ſuos homines exercuit: non aliter quam priuatus ſolebat. Sunt per hæc loca oppida nobiliſsima, quorum ingrata eſſet enumeratio. *Libarna.* In Apennino erat olim Libarna, quam inciſam Georgius Merula pluribus argumẽtis eſſe contendit. *Alexãd.* Alexandria olim, vt quibuſdam placet, *Cæſarea vicus.* vicus fuit, nomine Cæſarea, qui deinde actus à Mediolanienſibus, vt facilius Ticinenſibus & Rubrobarbo reſiſterent, Alexandria eſt appellata ab Alexandro Romanorum ea ætate pontifice. Eam interfluit amnis Tanarus. *Tanarus fl.* In Alexandrino agro Quadringentum pagus eſt: à Quadringenta, vt inquit idem Merula, Romanorum familia. *Quadrigentum.*

Auguſtabacienorum. Decimo ab Alexandria lapide Auguſtabacienorum eſt in ripis Padi municipium & elegans, & vetuſtiſsimum, vtpote quod & à Plinio celebretur: *Baſſignana.* nunc Baſsignana dicitur ſub ditione comitis Hippolyti Mayni florenti adoleſcentis ingenio. Mox *Foruſuluij.* eſt Forumfuluij, quod etiam per tempora Plinij Valentinum dicebatur: nunc eſt Valentia: ſanè hoc *Valẽtia.* in loco precioſa vina generantur. *Derthona.* Derthona Romana colonia inter Inſubres & Ligures, quorum arma ſemper ferè coniuncta fuerunt, deducta: ne alteris alteri auxilio eſſent. Sublatis Rom. armis & Senatus poteſtate in Inſubrum amicitiam declinauit, quam cum Rubrobarbus, vt Ticinenſibus gratificaretur, vaſtaſſet, immiſsis, nouis inquilinis Mediolanienſes repararunt anno à Virgineo partu M C L V. vt ſcribit Acerbus Muræna. In agro Derthonienſi tyrus reptilium ſæuiſsimus, vt vult Leonicenus, tantum oritur: *Tyrus.* ex cuius paſtillis fit tyriaca omnium ferè venenorum antidotus efficaciſsima. Quæ nec alibi (vt atteſtatur idem) præſtantior reperitur. *Sale.* Inter Aemiliam viam & Padum Sale, &

Caſtrum

Caſtrum nouum occurrunt Gotthorum (vt multi *Caſtrum*
volunt) opera. In quibus illi ſtatiua habuere, ne vi- *nouum.*
catim diſperſi trucidarentur. Antiliæ vrbis nō pro- *Antilia.*
cul à Sarrauale ruinæ vix inſpiciuntur. In quam Ti-
berius Cæſar (vt Suetonius eſt autor) virum eque-
ſtris ordinis, matriſq; familiarem, & cui ea moriēs
curam funeris demandauerat, miſerè cōdemnauit.
Sita autem erat Antilia ſecundum ripas fluuij, qui
Iria à vetuſtioribus eſt dictus, nunc Scriuia nomi- *Iria fl.*
natur. Interijt & in hoc tractu Iria, quam inter Cu- *Scriuia.*
millum & Derthonam ponit Antoninus Pius, cuius *Iria opp.*
etiam meminit Ptolemæus. Non abſurdum eſſet
putare pro ea reparatum fuiſſe municipium, quod
nunc Vicheriam vocant, quaſi Vicem Iriæ præſtās. *Viche-*
Mox eſt Claſtidium in agro Ticinenſi, horreū An- *ria.*
nibalis cum ad Trebiam caſtrametaretur. In vicinia *Claſti-*
hac Virodomarū Gallorū regem M. Marcellus ſingu *dium.*
lari prælio deuicit, Ioui Feretrio opima ſpolia in
Capitolio dedicauit. Nouiſsimè Bobiū eſt Vermia-
norū, de quo fortaſſe plura quā oportuit, diximus. *Bobium*

De Boijs populis. *Cap. II.*

BOios ſcitis omnes Galliæ Ciſalpinæ
populos eſſe intra Padum & Apenni-
num à Trebia flumine vſq; Bononiā,
quæ Felſina ab antiquis eſt dicta, & *Felſina.*
ab Hetruſcis condita: cæterum bellis
vaſtatā Boij Galli Tranſalpini, qui nunc Borbonij
nominantur, reſtaurarunt, & ab eorū nomenclatura
Bononiam, quaſi Boioniā dixere. Hanc vrbē Rhe- *Bonōia.*
nus alluit. Bononiam alteram reperies inter Cel- *Rennus.*
tas ad littus Oceani. Verùm vt ad Boios regre-
diar, Priſcis (vt Strabonis interpretis vtar ver-
bis) temporibus plurimæ Gallorū gentes fluuium
incolebant, è quibus ampliſsimi fuerant Boij,

Inſubres, & qui olim cum Geſſatis Senones Romana per impetum vrbe ſunt potiti. Hos Romani poſterioribus annis funditus deletos perdiderunt. Boios verò è finibus eiecerunt. Inde migrantes circuniacentes Iſtro locos cũ Tauriſcis habitarunt, bellum aſsiduc contra Dacas gerentes, donec ea gens funditus extincta eſt. Agrum verò qui ad Illyrium ſpectat, paſcendis ouibus idoneum vicinis reliquerunt. Inſubres hac etiam ætate ſunt, qui Mediolanum metropolim habuere; ea quidem pridem vicus erat, omnes enim vicatim habitabant, hac verò tempeſtate eximiæ dignitatis trans Padum ciuitas eſt, quodã modo Alpibus finitima. Hęc ille.

Placentia. Verſus Inſubres eſt Placentia Ro. colonia; quam Aſconius Pedianus tradit ordine quinquageſimã & tertiam. Fuit autem deducta pridie Kal. Ianuarij primo anno Punici belli ſecundi, Cor. Scipione patre Africani prioris, & T. Sẽpronio Longo Coſſ. Fuere autem miſſa Ro. generis hominũ ſex millia, quæ Boijs opponerentur, & Inſubribus. Deduxerunt triumuiri P. Cornelius Aſina, P. Papyrius Maſo, Gn. Pompeius, & Gn. Cornelius Scipio. Hæc colonia (vt vetera damna conticeam) poſt mortem Io. Galeacij Vicecomitis, cui uirtutum cognomen fuit, ferè ab Inſubribus ſemper octies prædæ expoſita eſt. Coloniarum à te (inquit Bonauentura) ſæpius eſt facta mentio; quid autem colonia ſit, quos habere præceptores cõtingit, me non docuere. Duo, mi Bonauentura candidiſsime, inquit Otho fuere coloniarum apud Ro. genera; quarum præſtantior erat, quæ Latina dicebatur. Itaq; cum cis Alpes Galli in fide Rom. ui cladium contineri minime poſſent, Gn. Pompeius Strabo M. Pompei pater, ut Gallos, præſertim qui ad Alpeis iacent, clementia retineret, legem tulit ad populum, qua ueteri-

ueteribus incolis Tranſpadanis Gallis ius Latinæ coloniæ dedit: quo poſſent in urbe magiſtratus petere, comitia inter ſe declarare. Quòd iure Latij donati ſint maiores noſtri, libro quinto his uerbis Strabo declarat: Opinari uerò cuipiam licet priſcos Italos felicitate florentes in cõmunionem deuocaſſe finitimos: atque hunc in modum auctis deinde uiribus in Ro. Imperium deueniſſe. Tandem uerò atq; ex quo Romani in regni ſocietatem & in ciuitatem Italos uocauere: decretum eſt & Gallis Ciſalpinis, & Venetis idem honoris impertire, uniuerſos Italos Romanos uocare. Non longè à Placentia eſt Nura fluuius. In uia Aemilia adhuc eſt Fidentiola uetuſtiſsimum oppidum & celebre Carbonis clade, ut his ferme uerbis Liuius oſtendit: Sylla Carbonem exercitu ad Cluſium, ad Fauentiam, Fidentiolamque cæſo Italia expulit. *Nura fluu.* *Fidentiola.*

Inter Fidentiolam & Tarum duo ſunt ignobiles fluuij Occa, & Conius. A' Taro Parmam itur, quæ, & ipſa uetus eſt Ro. colonia. Eam autem eiuſdem nominis fluuius interfluit. Quam truculenter uexata ſit ab Antonianis militibus, Cicero Philippica XIIII. atteſtatur: Declarauit, inquit, in calamitate Parmenſium, quos optimos uiros, honeſtiſsimosq;, homines maxima cum autoritate huius ordinis R. Q. P. dignitate coniunctos crudeliſsimis pœnis interfecit. Et paulò infrà: Quæ L. Antonius in Parmenſium liberis, & coniugibus effecerit, refugit animus dicere P. C. eaque reformidat. Qua enim in urbe tam immanis Annibal capta, quàm in Parma ſubrepta Antonius? Abundabat aliàs Parmenſis tractus plurimùm uellere, cuius meminit Martialis, cum inquit. *Occa fl.* *Conius.* *Parma.*

Tondet & innumeros Gallica Parma greges.

Nobi-

C. Caſſius. Caſſius Cẽturio. Caſſius poeta.

Nobilitata eſt hæc vrbs præclaris ingenio viris Caſsio ſcilicet, qui ab epiſtolis fuit C. Caſsij qui C. Cæſarem interfecit. Caſsio altero centurione, & Caſsio poeta. Falſò autem Macrobium qui Saturnalia ſcripſit, Parmenſes adſcribunt ſibi. Quando ipſemet in ſuorum librorũ præfatione non Italum ſe, ſed peregrinum fateatur, cum ait: Se ſub alio ortum cœlo, quem Rom. ſermonis vena non adiuuet. Parma & Mutina coloniæ C O S. M. Marcello deductæ ſunt adſcriptaq́; ſingulis bina millia hominum in agrum qui proximè Boiorum, antè Tuſcorum fuerat. Octona iugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. Deduxerunt triumuiri M. Aemilius Lepidus, T. Ebutius Carus, & L. Quintius

Ceritus mons. Paulus Tarellus. Guido Taurellus. Carmoneola.

Criſpinus. In Parmenſis agro mons eſt Ceritus cum caſtro munitiſsimo. Montem Ceruchum vocant. Cui dominatur comes Paulus Taurellus cum natalium ſplendore, tum literarum & morum elegantia celebratiſsimus. Guido huic Tritauus fuit rei bellicæ ſcientiſsimus. Hic enim Genuates Vicecomitũ Imperio ſubegit. Tametſi partem laudis Franciſcus Carmaneola eripere conatus ſit. Conditiones enim pacis, & fœdera per Guidonem Taurellum incepta Carmaneola à Philippo Vicecomite miſſus perfecit. Verum repudiato rurſus Carmaneola Liguſticæ claſsi Taurellus ſecundò præficitur in Alphonſum. Qui triremibus præteruectus quanquàm aſpera & ferè intractabili hyeme Gaietanũ ſinum inuaſit. Mox vrbes omnes & Neapolim ipſam, quæ Tyrrheno mari alluuntur, eiectis inde Hiſpanorum præſidijs occupauit, & Vicecomiti ſtipendiarias fecit. Carmaneola poſtquàm palatium illud, in quo Mediolani annona venalis exponitur, ferè perfeciſſet, à Vicecomite ad Venetos transfugit: & Venetijs tandem proditionis ſuſpectus capite mul-

ctatur,

ſtatur, vir bello & pace præſtantiſsimus. Inter Placentinum & Parmenſem agrum ſal à puteis hauritur, & in vſus quotidianos excoquitur, loco nomen eſt Salſulæ. hinc etiam ſtatis quibuſdã temporibus Naphta reperitur. Secundum Padum Guaſtalla eſt oppidum præcipuum cum caſtro munitiſsmo. Mox eſt Brixellum, quòd Autharis Longobardorum rex fere vaſtauit, mœnia à fundamentis diſiecta ſunt: quòd Dociruphum Longobardum cum manu ſatis valida recepiſſet. Qui inde fugiens Rauennam profectus eſt. Inter Brixellum, & viam Aemiliam Tanetum fuit olim Boiorum ciuitas metropolitana: nunc vicus ſatis contractus. Cuius præclara mentio certatim fit ab autoribus præſertim à T. Liuio libro ſuarum hiſtoriarum primo & vigeſſmo: Ita (inquit) diuiſæ copiæ, Boijsq; in agrum ſuum Tannetũ profectis. Hoc in loco Buccelinus præfectus copiarum Theudeberti regis vlteriorum Gallorum, qui auxilio Getis ſiue Gotthis contra Inſubres acceſſerat, poſt vaſtatum Mediolanum à Narſete graui bello, & ſuperatus eſt, & extinctus. In Tannetano etiam agro Longobardorũ equitũ decem millia Totilam Gottorũ regem cum vniuerſo exercitu trucidarunt. Tranſeo nunc ad Rhegiũ Lepidi, triũuiratus illius, quo omnis Italorum nobilitas penè ſublata eſt, monumentũ luctuoſiſsimũ nõ procul à Cruſtulo amne. Quæ loca qualia fuerint per tẽpora Annibalis, Strabonẽ audite: Magna, inquit, intra Padũ pars paludibus obtinebatur, per quas Annibal magnis difficultatibus iter fecit in Tuſciam. Cæterùm M. Scaurus deductis ex Pado vſque in Parmenſium agrum foſsis nauigationibus commodis, paludes ipſas exiccauit è campis. Per Placentina ſiquidem arua Trebia Padum influens, alijque item complures antè fluuij vltra modum plenius ſtagnant.

Salſula. *Naphta* *Guaſtalla.* *Autharis.* *Tanetũ.* *Paulus Diaconus.* *Rhegiũ Lepidi.*

Hoſtilia Hæc Strabo. Secus Padum Hoſtilia eſt: cuius incolę apibus olim maximè oblectabantur: & pabulo illis in vicinia deficiente nauibus imponebant aluearia, atque inde ſoluentes per Padum, qui (vt iam dixi) proximus illabitur, ad quina millia paſſuum noctibus contrario fluctu procedebant: aurora aduentante lintrem ſiſtebant, donec dies illuſceret. Illæ viſa luce egrediebantur ad pabulum, paſtæque ad naues redibant. Eo tractu depaſto noctu ſemper locum mutabant, nec ad propria reuertebantur, niſi nauibus preſsis pondere mellis plena aluearia intelligebant: & hac ratione domum reuectis, mella eximebantur & copioſa, & optima.

De Geſſatis populis. Cap. III.

Romanioli. QVi nunc Romanioli dicuntur, fuere olim Geſſatæ: quorum origo defluxit à Tranſalpinis, habitabantque non procul (vt Polybius atteſtatur) à Rhodano: qui cum Belloueſſo in hanc Citeriorem Galliam irruperunt, & expulſis Tuſcis, quicquid telluris inter Adriaticū littus & Rhenum Bononienſem iacet, occuparunt. His peculiare fuerat ſuo periculo bella conficiunda ſuſcipere: & vt nudi in certamen prodirent. Iccirco Geſſatæ dicti: quæ vox fortem ſignificabat. Geſſatarum meminerunt Strabo, & Polybius. Vrbium Geſſatarum nulla habetur mentio: verum quæ nunc ſunt, ferè à Romanis & alijs Italiæ populis conditæ ſunt. Ferraria

Ferraria. enim, vt ſcitis, à Smaragdo Italiæ Exarcho poſt tranſlatum in Thraciam Ro. Imperium ædificata eſt; quæ nunc Eſtenſium ducum & ingenio, & opibus adeò exculta eſt, vt inter vrbes Italię primarias

Forumgallorū. nunc haberi poſsit. Non procul à Bononia Forumgallo-

gallo-

gallorum fuerat, & fortaſſe inter Boios: vt colligere potui ex verbis Appiani Alexandrini: Manſit, inquit, itaque iuxta campum in villa quadam nullo circunſepta vallo, quæ Celtarum forum nuncupatur. Huius etiam vici meminit Sergius Galba, cum inquit; Antonius ad forum Gallorum ſuas copias continebat. Vbi nunc hic vicus ſit, alibi dicetur. Non procul ab hoc pago M. Antonius Panſam Cos. ſuis abditis per ſylueſtria viæ Aemiliæ fudit, quo in prælio Cos. vulnere affectus intra paucos dies naturę conceſsit. Verſus Adriam Rauenna eſt vrbs à Theſſalis condita: quæ diu Gotthis & Longobardis obſtitit, circa Rauennam Hiſpani à Gallis deuicti ſunt, & Gallorũ vires adeò protritæ, vt à paucis diebus vltra Alpes amiſsis ducibus ſe receperint. Plinius Sabinorum oppidum Rauennã vocat. Vmbrorum alij eſſe coloniam volunt: quòd Theſſali Tuſcorum iniurijs contra ius gentium ſæpius laceſsiti introductis Vmbris illorum hoſtibus diſceſſere. Ariminum colonia Ciſalpinam ab Italia Galliam ſeparat; iccirco ambarum terminus: non ſum tamen neſcius Galliam ad Anchonam vſq; à Pomponio Mela produci. Ceſenna & ipſa vrbs antiqua vino optimo nobilis. In hoc tractu eſſe ait Strabo vaſa vinaria adeò magna, vt domos altitudine videantur æquare. Sarſina vel ſolo Plautc, cui palma inter Comicos daretur, niſi Cæcilius Mediolanienſis eam arripuiſſet, celeberrima eſt. Forum Cornelij nunc Imola dicitur. Hanc recto ordine ſequitur Fauentia, quam Totilas à fundamentis euertit. Forum Liuij Gallo poeta Vergilij amiciſsimo nobilitata eſt. Hinc non longè fuit Adria: de qua hæc Strabo: Adriam quidem inclytam ciuitatem fuiſſe memoriæ proditum eſt, à cuius nomine modica tranſpoſitione ſumpta, & ſinus appellatus eſt Adria-

Rauẽna. *Arimi-num.* *Ceſẽna.* *Sarſina:* *Forũ Cor-nelij.* *Imola.* *Fauẽtia* *Forũ Li-uij.* *Gallus poeta.* *Adria.*

ticus. Tametſi nomen hoc ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, hoc eſt, à viro, Theopompus deſcendere teſtetur. Adriam verò vicino fluuio dictam putat. *Epiterpum.* Iuxta Adriam ponit Epiterpum, *Ordia.* Ordiam, & *Vcetia.* Vcetiam, quæ omnes bellis protritæ interiere. *Butriū.* Butrium Rhauennatum Caſtellum fuit. *Altinū.* Altinum inter paludes eſt. *Spina.* Spina tempore Strabonis vicus etiam erat: at quondam Græca ciuitas, & quidem celebris in Delphis Spinenſiū theſaurus commonſtratur: aliaque de ipſis memoriæ mandata ſunt, nempe apud quos maris erat imperium. Eam (vt traditur) vnda maris alluerat, nunc locus LIX. à mari ſtadijs diſtans in mediterraneo iacet. Quæ interierint gentes per Geſſatum & Boiorum tractū, coniectari facilè poſſumus ex Plinio: qui has gentes per hæc loca recenſet, quæ hoc tempore deletæ ſunt, vt Forodoclienſes, Liuienſes, Pompilij, Truentinoni, qui cognominantur Aquinates, Tannetani, Veliates, & ipſi Boij, præter Bononiā. Quorū tribus CXII. fuiſſe autor eſt Cato. Plutarchus in vita Claudij Marcelli in hac citeriore *Hiberi.* Gallia Hiberos ēt ponit. Eius hęc ſunt verba: Hiberi gens Gallica eſt, qui vicinā Alpibus paſcūtur Italiam: qui quāquam potentes eſſent, & fortes per ſe, Gallorum tñ aliorū auxilium, vireſq; implorabant, quos militiā agentes mercede Geſſatas appellabāt.

De Senonibus. Cap. IIII.

Fines Senonū ſūt ab Vfente flumine vſque ad Atheſim. SEnones & ipſi ſub ſignis Bellouesſi Alpes tranſeuntes extremum Ciſalpinæ Galliæ angulū, qui Tuſcis eſt proximus, occuparunt: Diuque in Italia ſub regibus fuere: è quibus Brennus *Brēnus.* fuit: cuius auſpicijs Ciſalpina Gallia Romam, pręter Capitolium, incendijs cōſumpſit. Horū agrum, qui ab Ancona principium habet, primò Siculi, &

Libur-

Liburni tenuere: in primis Palmenſem, Prætutianum, Adrianum. Vmbri eos expulere: Hos Hetruria, hanc Galli. Senonũ in Citeriori Gallia metrocomia fuit Senogallia, quaſi Senones Galli. Hac ætate verbecula eſt. Non procul hinc eſt Metaurus fluuius. Deinde eſt Piſaurum cum amne. Fanum Fortunę colonia: nunc Marchia Anchonitana, olim Picenum. Hęc ſunt eruditiſsimi viri ſimul & humaniſsimi, quæ vt vobis obſequerer, de Ciſpadana Gallia ab autoribus excerpſi. *Senogallia. Metaurus flu. Fanum Fortunæ. Marchia Anchonitana. Picenũ.*

De Alpibus. Cap. V.

HAec cum dixiſſet Otho, decurſo velut ſui laboris ſpatio, ſubticuit. Tunc Bonauentura, Quoniam, inquit, eſtis in regno meo, videor mihi pro facilitate veſtra poſſe me tyrannidem exercere. Id cùm ſilentio omnes affirmaſſent, Puellam huc formoſiſsimam, inquit, Caſtillionæus, ſine veſtibus adduxiſtis: Cum itaque ipſe myſta ſim, nolo ipſam intueri, ni ab aliquo veſtrum veſtiatur prius. Quamobrem pro mea, quę in te ſemper fuit ſingularis obſeruãtia, cum propter neceſsitudinem ſanguinis, tum propter eruditionis candorem obſecro te Nicolae Caſtillionæe, vt Alpium, quibus hæc noſtra Gallia indui videtur, nomenclaturam nobis abſoluas. Locorũ, inquit Caſtillionæus, præcibus non relinquã tuis, qui mihi es chariſsimis charior: verum, vt breuitatis imitator ſim tuæ, rem ipſam aggredior. Alpes quarũ pro diſiunctione locorum diuerſa ſunt nomina apud Latinos, Græci ſola appellatione Cimenios montes vocant. Ab eodem autem loco & Alpes & Apenninus initium capiunt. Strabo ad Genuam Liguriæ metropolim, & Occidentis emporium frequentiſsimum, Alpium & *Cimenij montes.*

Apennini exordium reijcit. D. autem Brutus ad Vada Sabbatia: & hallucinari ne videat vobis, eius verba ſubiungam: Ille enim it paſsim, ego ordinatim, quacunque iuit ergaſtula ſoluit, homines arripuit, conſtitit nuſquam priuſquàm ad vada venit. Quem locum volo tibi eſſe notũ. Iacet inter Apenninum & Alpes impeditiſsimus ad iter faciendum. Videtis ergo harum regionum loca à Latinis, quàm à Græcis diligentius excuti. Ipſum autem Apenninum à boum vel copia, vel præſtantia dictum crediderim. Apis enim Aegyptiorum lingua (vt vult Solinum) bouem ſignificat. Titus autem Liuius ab Hercule, quem in ſummo montis vertice cultum maiores noſtri Penninum vocabant, nominatum putat. Explodenda eſt eorum opinio, qui à Pœnorum tranſitu, tanquam hic mons ante Annibalis aduentum in Italiam nomine caruerit, hæc iuga dicta arbitrantur. Sed id grammatici viderint, quibus mos eſt contendere de lana (quod aiunt) ſæpe caprina. Dionyſius Afer hunc montem ſic deſcribit.

Apenninus vnde dictus.

Μέαση δ' ἀμφοτέρων παρατέτλαται ἀυσονὶς αἶα
Πουλυτελὴς τὴν μέν τε μέσην ὄρος ἄνδιχα τέμνει
Ορθὸν ἀπ' ἐκστάθμης ἰθυμμενὸν. οὐκ ἂν ἐκεῖνο
Ιδρις μωμήσαιτο σοφῆς ὑποεργὸς ἀθήνης
Ον ῥ' ἀπεννῖνον κικλήσκους. ideſt.

Hunc verò ſequitur Auſonia ora, quam mons quidem elatus admodum, & extẽſus vt ſtatera per medium ſecans, atque illum ab omni latere circumſepiens miro quodã ornamento, & inſuperabili propè munimine vallauit. Nullus vnquam architectus videns negare poterit, quin fuerit Mineruæ opus. Illum incolæ Appenninum vocant. Hæc de Apennino dicta ſint: ad Alpes, quibus à Gallia, Germanaq; & Pannonia diuidimur, accedo. Verum quoniam omnis mea de Alpibus futura eſt oratio, placet antè diffinire, vnde Alpes dicãtur: omnis enim

(vt in-

(vt inquit Cicero) quæ à ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet à definitione proficiſci, vt facilius intelligatur, quid ſit id, de quo diſputetur. Hi igitur quos in uicinia uidetis, mõtes, Alpes nominantur: quòd maiores noſtri (ut Seruius atteſtatur in quarto Aeneidos) montes altos Alpes uocarent. Quæ appellatio hac etiam tempeſtate Apennino, quà per Calphurnianum ſaltum in Tuſciam tranſitur, indita eſt. Cœlius Chalcagninus Alpes dictas putat à perpetuo niuiũ candore: ἄλφος enim maculam albam in corpore ſignificat. Feſtus Vitiliginem uertit, & alio nomine λευκὴ dicitur, tametſi λευκὴ profundius deſcendat: ἄλφος autem tantum ſuperficiem immutat. Cæterũ (ut me ad prima recipiam) Alpes uel à uicinia ut maritimæ, uel à regibus ut Coctię, uel ab altitudine ut ſummę, uel à populis ut Rheticę, & Leopontię, nomina ſunt ſortitę. *Alpes unde dicta.*

De maritimis Alpibus. Cap. VI.

ERunt igitur maritimæ Alpes, quæ à uadis Sabbatijs ad Monæci portum, & hinc & ad Vari fluminis hoſtia longis amphractibus, & lunatis cornibus extenduntur. Inter Genuam & Vada CC. & LX. ſtadia interſunt. Inde ad CCC. & LXX. ſtadia Albigaunum eſt oppidum: quod Merula flumine abluitur: hac autem tempeſtate Centa, quòd centum riuis augeſcat, nominatur. Hinc ad Monęci portum ſtadia CCCC. & LXXX. In quorum medio Albion eſt Intemelium hiſtoricorũ monumentis celebratiſsimum, cum quòd per tempora Ciceronis Intemelij Bellienum Demetrij Vernã in uincula coniecere, quòd Domitium quendam uirum adprimè nobilem, & C. Cęſaris hoſpitem à contra- *Albiganum.* *Merula.* *Cẽta fl.* *Albiũ Intemeliũ.*

ria factione nummis acceptis ſtrangulauerat, vt autor eſt Cœlius: tùm quòd fortunas huius oppidi Othoniana claſsis per mare Liguſticum excurrens prædæ expoſuit: cumq; torqueretur mulier à militibus, vt quem ipſa inter latebras abdiderat, filium proderet, vterum tortoribus oſtendens, In hoc, inquit, latuit. Itaque mors parentis filio vitam tulit. Ab huius oppidi nomenclatura nonnulli arguunt: quòd à Sabbatijs Alpes initiū capiant. Alpia enim prioribus ſeculis dicebatur Albia Intemelia: ſicut & Alpionia. Nanq; hoc tempore (verbis vtor interpretis Strabonis) in Iapodes, mons excelſus horum vltima attingens, & Alpes ipſas Albium nominãt, perinde ac eò vſque extendantur Alpes. Monœci aūt portus nec magnarum, nec multarum nauium capax eſt. Hic olim venerabatur Hercules: & ab eo nomen oppido inditum eſt. Hinc recto itinere ibatur ad Auguſti trophæa: quam nunc Villam Francam vocant. Mox eſt Sallyium Nicæa. Ab hac vrbe breuis eſt tranſitus ad Viſionem, & hinc Anaonem, mox Antipolim: deinde ad Forum Iulij octauianorum coloniam Paulino Suetonio, & Iulio Agricola celebratiſsimã. A' Foro rurſus Iulij nauigatur per Sambracitanū ſinum Cithariſtam, Imatras, & Maſſiliam. Huc vſque Liguria protenditur, ſi Trogo & Euſtathio id ſcribentibus credimus. Inter Maſsiliã & Antipolim Sallyes Alpes tenẽt. Alciatus tam de re literaria, quàm quis alius vnquàm benemeritus, putat Alpes maritimas etiã Graias dici, ꝙ per eas Hercule duce Græci tranſierint. Ego (pace tñ tanti viri dixerim) Alpes Graias eſſe putauerim, quæ à Seguſio in Auguſtã prætoriã protenduntur, autore Plinio, qui ait eam vrbẽ in faucibus Graiarū, Penninarūq; Alpiū ſitã eſſe: per quas petimus Geneuã in ripis Lemani lacus, vnde Alemani dicti ſunt.

Alpionia. *Monœci portus* *Auguſti trophæa* *Villa Franca.* *Nicæa.* *Viſio.* *Anaon.* *Antipolis.* *Forū Iulij.* *Sambracitanus ſinus.* *Cithariſta.* *Imatras* *Maſſilia*

De Coctijs Alpibus. Cap. VII.

INter Graias & maritimas Coctiæ ſunt Alpes, in quarum exitu verſus Italiam Seguſium eſt. Eas Am. Marcellinus ita deſcribit: Hanc Galliarum plagam ob ſuggeſtus montium arduos, & horrore niuali ſemper obductos orbis reſidui incolis antehac penè ignotã, niſi quà littoribus eſt vicina munimina claudunt vndique natura velut arte circundata, & à latere quidem Auſtrali Tyrrheno alluitur, & Gallico mari: quæ cœleſte ſuſcipit plauſtrum: à feris gentibus fluentis diſtinguitur Rheni: vbi Occidentali ſubiecta eſt ſyderi Oceano, altitudine Pyrenæi ſurgit. Vnde ad Solis ortus attollitur aggeribus Coctiarum Alpium, quas rex Coctius perdomitis Gallijs ſolus in anguſtijs latens, inuiaq́; locorum aſperitate confiſus lenito tandem timore in amicitiã Octauiani receptus principis, molibus magnis extruxit ad vicem memorabilis muneris compendiarias, & viantibus opportunas, medias inter alias Alpes vetuſtas, ſuper quibus comperta paulò poſtea referemus. In ijs Alpibus Coctijs, quarum à Seguſio oppido initium eſt, præcelſum erigitur iugum, nulli ferè ſine diſcrimine penè tractabile. Eſt enim à Gallijs venientibus prona humilitate deuexum pendentium ſaxorum altrinſecus viſu terribile, præſertim verno * tempore, cum linquente gelu, niuibusq́ue ſolutis flatu calidiore ventorum per diruptas vtrinque anguſtias, & lacunas pruinarum congerie latebroſas, deſcendentes cunctantibus planctis homines, & iumenta procidunt, & carpenta. Idq́; remedium ad arcẽdum exitum repertum ſolum, quòd pleraque vehicula vaſtis funibus colligata pænè cohibente virorum vel boum

**Alias, tẽpore.*

boum niſu ualido uix greſſu repentè paulò tutius deuoluuntur. Hyeme uerò humus cruſtata frigoribus, & tanquā leuigata: ideoq; labilis ingreſſum præcipitantem impellit, & patulæ ualles per ſpatia plana glacie perfidæ uorant nōnunquam tranſeuntes: ob quæ callidi eminentes ligneos ſtylos per cautiora loca defigunt, ut eorum ſeries uiatorem ducat innoxium: qui ſi niuibus operti latuerint, montanis defluentibus riuis euerſi graues agreſtibus pręuijs difficile peruaduntur. Hęc Ammianus. Ex quibus uerbis explodenda eſt nonnullorū, præſertim Baptiſtę Egnatij, opinio, qui arbitrati ſunt, Alpes Coctias eas eſſe in quibus Genua Ligurum nunc metropolis continetur.

De Saltu Iuliæ Alpis. Cap. VIII.

SAltus Alpis Iuliæ non Italiam deſcendit, ſed à Coctijs Alpibus excipitur. Incipit autem à Tricaſtinis & in Tricorios deſcendens uiatorem ſiſtit in Coctijs. Per hunc ſaltum ſcribit Titus Liuius in Citeriorem Galliam Belloueſſum ſe recepiſſe: fugaſſeq; Tuſcos acie uictos ad Ticinum amnem. Hicque nodus cauſſæ fuit multis erroris, putantibus Iuliæ Alpis Saltum, & Iulias Alpes eandem eſſe per Alpes uiam. Quis enim eſt, qui non ſciat Tricaſtinorum Auguſtam inter Narbonienſis Galliæ urbes à Plinio numerari inter Albam Heluorum & Anatiliam non procul ab Aptaiulia?

De Graijs Alpibus, quæ & Gratæ dicuntur ab aliquibus. Cap. IX.

GRaiæ Alpes à Cottijs initiũ capiunt, & extenduntur vſque ad Auguſtam prætoriã. Paulus Iouius uir cum miri candoris, tum eruditionis has Penninas eſſe contendit. Cuius autoritati non audeo refragari, quando ferè conſtet ex lectione Ptolemæi, Caturiges eſſe in Graijs Alpibus. Verum ex lectione Titi Liuij ſecus apparet, vt mox dicemus. Ex itinerario Antonini Pij habemus Tarantaſiam & Octodurum eſſe in Graijs Penninisq; Alpibus: cuius incolas alij Ceutrones, Centrones alij nominant: quos Strabo poſt Salaſſos collocat his uerbis: Poſt Salaſſos ſunt Ceutrones, & Caturiges, & Veragi, & Nantuatæ. Octodurus pagus nunc eſt Sancti Mauricij non procul à Rhodano, vbi is ſe in Lemanum lacum exonerat. *Tarantaſia. Octodurum. Ceutrones.*

De Penninis Alpibus. Cap. X.

TItum Liuium ſi ſequimur, facilis erit coniectura Penninas Alpes exordium ſumere, & finiri ad Seſitem fluuium: cuius hæc ſunt verba: Id cũ inter omnes conſtet: eo magis miror ambigi, quà nam Alpes tranſierit: & vulgò credere Pennino, atq; inde nomen & iugo Alpium inditũ, tranſgreſſum. Cœlius per Cremonis iugum dicit tranſiſſe. Qui ambo ſaltus eum non in Taurinos, ſed per ſaltus montanos ad Libuos Gallos deduxiſſent. Nec ueriſimile eſt, ea tum ad Galliam patuiſſe itinera: utiq; cum quæ ad Penninum ferant, obſepta gentibus ſemigermanis fuiſſent. Hæc illæ. Si ergo

Pennina iuga ſepta ſunt ſemigermanis gentibus, quæ Heluetij ſunt, quis dubitat Penninas crepidines initium capere ab Auguſta prætoria? fallique Iouium virum alioqui doctiſsimum? Omnes ferè tamen autores aiunt Annibalem in Italiam penetrauiſſe per Penninas Alpes. Vt Seruius in illo Vergilij carmine, Alpes immitet apertas. Quas patefecit non ſibi tantùm, ſed omnibus gentibus: quæ ſecundum Catonem & Liuium muri vice tuebātur Italiam. Easq; Annibal poſt bella Hiſpaniȩ quȩ decem & ſeptē annis confecit, aceto rupit. Iuuenalis, Qui montē rupit aceto. Deniq; loca ipſa quȩ rupit, Penninæ Alpes vocantur. Quàm liquidò hanc controuerſiā Seruius tollat, nemo eſt ex vobis qui non agnoſcat. Cuius opinioni calculū adiecit Am. Marcellinus: Quæ Annibal, inquit, doctus à perfugis, vt erat expeditæ mentis & callidæ (loquitur enim de Penninis Alpibus) Taurinis ducentibus accolis per Tricaſtinos & oram Vocontiorum extremā ad ſaltus Tricorios venit, indeque exorſus aliud iter antehac inſuperabile fecit: exciſaque rupe in immenſum elata, quanquàm cremando vi magna flammarum, acetoque infuſo, quæ in ſolidis ſoluit per Druentiam flumen gurgitibus vagis in totum regiones occupauit Hetruſcas. Cur autem Penninæ Alpes dicantur, diuerſa eſt opinio. Alij ſiquidem à tranſitu Pœnorum dictas putant. Plures ab vno vel acri incola iugi eius, norunt nomen inditum. Plurimi verò ab eo, quem in ſummo ſacratum vertice Herculem Penninum montani appellant. Quorum opinionem Petronius Arbiter his verſibus affirmat.

Exuit omneis
Quippe moras Cæſar, vindictaq; actus amore
Gallica proiecit, Ciuilia ſuſtulit arma,

Alpi-

Alpibus aerijs: vbi Graio nomine pulſa
Deſcendunt rupes, & ſe patiuntur adiri.
Eſt locus Herculeis ſacer aris, hunc niue dura
Claudit hyems, canoq; ad ſydera vertice ſurgit:
Cœlum illinc cecidiſſe putes, non ſolis aduſti
Manſueſcunt radij: non verni temporis aura
Sed glacie concreta rigens, hyemiſq; pruinis
Totum ferre poteſt humeris minitantibus orbem.

Per has Alpes tranſiſſe C. Cæſarem idem refert Arbiter: & quanta difficultate is per Pennina loca euaſerit; his verſibus expreſsit:

Sed poſtquam turmæ nymbos fregere ligatos,
Et pauidus quadrupes vndarum vincula rupit,
Incaluere niues: mox flumina montibus altis
Vndabant modo nata: ſed hac quoq; miſſa putares:
Stabant, & iuncta fluctus ſtupuere pruina,
Et paulò antè lues iam concidenda iacebat.
Tum verò malefida prius veſtigia luſit,
Decepitq; pedes: paſſim turmæq; viriq;
Armaq; congeſta ſtrue deplorata iacebant.
Ecce etiam rigido concuſſæ flamine nubes
Exonerabantur: nec rupti turbine venti
Deerant: ac tumida confractum grandine cœlum.
Ipſæ iam nubes rupta ſuper arma cadebant.
Et concreta gelu ponti velut vnda ruebat.
Victa erat ingenti tellus niue: victaq; cœli
Sydera: victa ſuis hærentia flumina ripis:
Nondum Cæſar erat: ſed magnam nixus in haſtam
Horrida ſecuris frangebat greſſibus arua.

De ſummis Alpibus. Cap. XI.

MEminit ſummarum Alpium Raymondus Marlianus: ſed quę ſint, non ſatis aperte declarat: ait tamen has aperire voluiſſe C. Cæſarem, vt cōmodiore itinere à Citeriore Gallia in Veragros eſſet tranſitus. Hac igitur coniectura ducti

alij eas eſſe arbitrantur, quibus eſt initium à Seſite, & finis ad Verbanum. Inque ijs eſſe aiunt Varalle Alpinarum gentium celebris præfecturæ municipium, & Ocellum, quæ nunc Ocellana domus appellatur. Ambo in Nouarienſi agro ſita. Iuxta Ocellum amnis Athiſo dilabitur, exoneratque ſe in lacum Verbanum. Non ſilentio inuoluendus eſt & Titi Liuij, & L. Flori error: qui decepti ſimilitudine nominis & Athiſonis, & Atheſis, Cimbros à Romanis in agro Veronenſi deuictos fuiſſe, ſcripſere. Et ſi qui ex vobis hoc mihi credit minus, pedem referat (vt interim taceam Caſtra Mariana pagum in agro Nouarienſi, & Diaria Euſebij Cæſarienſis) ad monumenta Plutarchi: qui ait Cimbros à Leopontijs, & Rhetis vlterius euagari prohibitos, per Alpes deſcendiſſe, in quibus eſt Athiſo. Qua præterea ratione Sicciani populi, quorum metrocomia eſt Varalle, inter Alpes Theutonum regulos interceptos ad C. Marium vinctos adduxiſſent, ſi hæc apud Atheſim geſta extitiſſent? ſed redeo ad Alpes rurſus quamuis defeſſus veſtram tamen in gratiam, vt intelligatis apud me eſſe antiquius nihil, quàm amicorum deſiderio pro viribus obſequi. In eiuſdem Alpibus eſt Maſtaleo fluuius, qui in Seſitem penes Varalle præcipitatur. Non procul hinc eſt Bormanicum oppidum, à Gallis (vt non abſurdum eſt credere) Narbonenſibus conditum: quando apud Plinium legatur Bormanicum in ea Gallia, non procul à Caballione inter Aream, & Macinam.

Varalle. *Ocellũ.* *Athiſo flu.* *Maſtaleo flu.* *Bormanicum.*

De

De Leopontijs Alpibus. Cap. XII.

HAs recto tramite Orientem verſus Leopontiorũ Alpes ſequuntur: quas ex ſententia doctiſsimi Alciati eas eſſe diffiniemus, vbi ſunt Suitenſes: quibus ex Bilitionis caſtro in ripis Ticini antequàm Verbanũ ingrediatur, Claronam rectè tendimus. Bilitio hac tempeſtate Belinzona dicitur: quæ aliàs Inſubrum parebat Imperio: verùm Sforciacorum ignauia ducum cum pluribus alijs caſtris in ius Heluetiorum redijt. Leopontijs Græcam eſſe originem Plinius fatetur. *Bilitio.*

De Rheticis Alpibus. Cap. XIII.

LEopontiarum Alpium finis Rheticus eſt initium: fuere autem Rheti ex his Tuſcis vetuſtioribus, qui Galliam Citeriorem ante Romanorum arma incolebant, & poſtmodũ pulſi à Bellouesſo Celtarum rege in præruptas Alpium crepidines ſe recepere. Rhetorum metropolis eſt Curia. Celebrantur vina Rhetica à Vergilio, cum inquit: Et quo te carmine dicam Rhetica? Rheticis enim præcipuus honor fuerat, vt Plinius ſcribit, ante Tiberium Cæſarem, qui ob nimiam vini ingurgitationem dictus eſt Biberius Mero. Rheti hac tempeſtate Griſones appellãtur: & quanquàm fuerint duce Rheto, à quo & nomen accepere, Tuſcorum coloni in linguam tamen & mores Heluetiorum tranſierunt. In exordio Rheticarum Alpium Vallis eſt Volturena Catonis commendatione celebratiſsima. Per eam in Larium ſe fluuius Adduas exonerat. Quanta *Rheti.* *Curia.* *Biberius Mero.* *Griſones.* *Vallis Volturena.*

ſit harum Alpium altitudo, mira ingenij vbertate Claudianus his verſibus expreſsit:

Sed latus Heſperiæ, qua Rhetia iungitur oræ,
Præruptis ferit aſtra iugis, panditq; tremendam
Vix æſtate viam: multi ceu Gorgone viſa
Obriguere gelu, multos hauſere profundæ
Vaſta mole niues: cnmq; ipſis ſæpe iuuencis
Naufraga candenti merguntur ſæpe Baratro.

De Tridentinis, Iulijs, & Carnicis Alpibus. Cap. XIIII.

Tridentum.

TRidentinas Alpes recenſet Plinius in libris Naturalis hiſtorię, quas eſſe conſtat, vbi eſt Tridentum. In Tridentino tractu vrbem condidit Anaſtaſius Cōſtātinopolitanus Imperator. Huius rei teſtem habeo ipſius Anaſtaſij edictum ad circunuicinos Tridentinæ regionis in hanc ſentētiam ſcriptum. NECESSITAS PVBLICA multorum debet deuotione compleri. Quia non decet paucos ſuſcipere, quod conſtat plurimis expedire, ne regia iuſſa tepefata lenteſcant, dum res vtilis delegatur infirmis. In Tridentina ergo regione ciuitatem conſtrui noſtra præcipit autoritas: ſed quia territorij paruitas magnitudinem operis nō poteſt ſuſtinere: hoc ſolicitudo noſtra proſpexit, vt acceptis mercedibus competentibus podaturam murorum omnes in commune ſubuehatis, qui vicinitate iungimini, vt accommodato ſolatio ſecurius compleatur, quod paucis inexplicabile fore cognoſcitur. Hac ſcilicet conditione definita, vt nullus ab his oneribus excuſetur, vnde nec omnia domus excipit. Hæc ille. Verùm, quæ fuerit hæc vrbs, quam

condi

condi mandauerit in Tridentina regione, adhuc i-
gnoro. Tranſeo igitur ad Iulias Alpes, quibus ex *Alpes Iu-*
Foroiulij tranſitur in Noricum. Eas ijs verbis Am. *lia.*
Marcellinus deſcribit: Poſtea res Latio patefactæ
ſunt carentes aditibus: quæ aliquoties dant magno
rum Ducũ repellere conatus, & pars quæ Illyricum
ſpectat mollius edita, velut incauta ſubinde ſupera-
tur. Latus verò è regione oppoſitũ Thracijs prona
humilitate diruptũ, hincq́; & inde fragoſis trami-
tibus impeditũ difficile ſcanditur, & nullo vetante.
Sub hac altitudine aggerũ vtrobiq; ſpatioſa campo
rũ planicies iacet ſuperior, aduſq; Iulias Alpes ex-
tenta ita reſupina & panda vt nullis habitetur ob-
ſtaculis, aduſq; fretũ & Propontidem. Alpiũ extre- *Alpes*
mæ ſunt Carnicæ, vnde Iulius Carnicus. Quãto Rõ. *Carnicæ.*
ſanguine hæc loca per tempora Diui Hieronymi a-
ſperſa ſint ipſe declarat ijs verbis: Horret animus
temporum noſtrorum ruinas perſequi. Viginti &
eo amplius anni ſunt, quòd inter Cõſtantinopolim,
& Alpes Iulias quotidie Romanus ſanguis effun-
ditur: Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Darda-
niam, Daciam, Theſſalonicam, Achaiam, Epyros,
Dalmatiam, cunctasq́; Pannonias, Gotthus, Sarma-
ta, Quadus, Alanus, Hunni, Vuandali, Marcomani
vaſtant, trahunt, & rapiunt. Miror non adieciſſe il-
lum Ciſalpinam Galliam, quam à Marcomanis va-
ſtatam fuiſſe, pręſertim Inſubrum agrum circa Me-
diolanum, refert Flauius Vopiſcus, qui poſtmo-
dum Aureliano imperante tanta Clade Romanos
ad Placentiam affecere, vt penè Romanum ſolue-
retur Imperium. Gignunt Alpes plures feras. Poly-
bius autor eſt belluã in eis gigni, quę habitu quidẽ
eſt ad cerui ſtaturã collo dũtaxat excepto, & villis,
quibus capro perq̃ ſimilis eſt: geritque ſub mento
carnis globũ ad palmi magnitudinem capilloſum:

F hui

VITTORIO EMANUELE

Lepores candidi. huic caudam equini pulli eſſe tradit Polybius. Habent & Alpes lepores cãdidos, quos hybernis menſibus pro cibatu niuẽ credunt eſſe: certè liqueſcente ea rutileſcunt annis omnibus. Item boues & equos agreſtes. Naſcitur quinetiã in Alpibus ſaliunca, herba verius quàm flos. *Saliunca herba.* Pannonia gignit hanc quoq; & Noricus, Alpinarumq; aprica vrbiũ. Hipporhedia tantæ ſoliditatis, vt metallum eſſe cœperit, veſtibus eam interponi gratiſsimum eſt.

De nonnullis fluminibus, & lacubus Ciſalpinæ Galliæ. Cap. XV.

Duria flu. duo. Clauiſiũ Morgus. Orchus. Sturia. Seſites. Siccia. Anconia Terduplus fluu. Ticinus Maior lacus. Verbanus lac.

E Montibus, quos Salaſsi colunt, duæ defluunt Duriȩ: inter Auguſtam Taurinorũ & Clauaſium Morgus eſt, qui nunc Orchus appellatur: & fluuius alter quem Sturiam nominant. Inde eſt Seſites, quem Sicciam etiam vocant, vnde Sicciani populi. Mox eſt Aconia inter Nouariam, & Seſitem. Et inter hanc & Ticinũ Terduplus. Ticinum Verbanus emittit: cui ob latitudinem Maioris cognomen eſt inditũ. Forma ipſius lacus cocleæ ſimilima eſt lunatis quibuſdam cornibus biceps, alibi trigona: habet longitudinis ſtad. CCCLXIIII. latitudinis verò XXXII. Quibuſdam in locis ita arctatur, vt vix mille paſſus excedat: alijs tria, aut bina paſſuum mil. Natura interdũ ita placidus eſt, vt etiam nautarum negligentiã ſuſtineat: ſæpenumero ita contractæ frontis eſt, & æſtuantis, vt eorundem peritam audaciam deterreat. Scopulos habet non Ceraunijs, non Scyllaceis, aut Cianeis inferiores, qui ventis & vndis adeò oblatrant, vt Vergilianũ illud per eas partes tranſeuntibus occurrat.

Et

Et gemitum ingentem pelagi, pulſataq; ſaxa
Audimus longè, fractaſq; ad littora voces:
Exultantq; vada, atque æſtu miſcentur arenæ.

Huic lacui Ticinus ex Leopontinis Alpibus deriuans immiſcetur: tantoq; impetu per Verbanum fertur, vt multo ſpatio ſupernatet. Regio circumadiacens adeò felix eſt, vt verna temperie, & herbarum luxuria facilè cæteris antecellat: & ideo nō deſunt, qui Verbanum à verna temperie dictum putent. Huic exordium eſt ad Magadinū vicum: mox paulatim arctatur, inde erumpens vt Propontis expatiatur: iterum premitur, & denuo panditur vt mare Euxinum. Tandem ad Sextas calendas (vici nomen eſt, quem Sextium vocant) clauditur: atq; illinc Ticinus erumpit. Cæterum vndique frequentiſsimis municipijs, & portubus ornatur. Siquidē in ea parte, quæ Inſubribus eſt oppoſita, ſunt Locarnum, Aſcona & Inſulæ cuniculares duæ à copia eorum animalium in illis ſtabulantium dictæ: mox eſt Briſagum, deinde Canobium coriaceæ mercis emporium. Non procul hinc in profundo lacu ruinæ, & diſiecta fundamenta Caſtri Malpagi à præternauigantibus conſpiciuntur: quod olim (vt ſcribit Machanæus in coſmographia Verbani lacus) à quibuſdam pyratis, quos Mazarditas vocabant, ad iniuriam & populationem Verbanicolarum, conditum feliciſsimo circumadiacentium populorum euentu Mediolanienſes ſubuerterunt, pyratis, ad vnum ſaxo ad collum appenſo ſubmerſis. E'regione Malpagi veſtigiorum Iſellæ ſunt peninſulę duę vulgatiſsimum piſcatorum diuerſorium. Ab Iſellis Pallantiam tranſitur. Quam Volateranus Polentiam eſſe ſcripſit, ferè nominum ſimilitudine deceptus. Hoc municipium ramus Verbani (ita nautæ appellant) longitudinis mil. paſs. ambit. Illinc nauiga-

Magadinus vicus.
Sextiū.
Locarnum.
Aſcona.
Inſula cuniculares.
Briſagū.
Canobiū
Caſtrum Malpagum.
Mazardita.
Iſella peninſula.
Pallātia.

Intra. tur Intram, & ab ea mox Aronam: quam ſcitis cùm *Arona.* natura loci, tum arte munitiſsimã Gallorum Tranſalpinorum exercitum excepiſſe ſub Armiralo: qui eam & claſſe, quam ad hoc opus præparauerat, & terra oppugnabat: & tentata infeliciter, & ſæpius expugnatione eam derelinquit. Dictam ipſe crediderim Aronam, quaſi oronam, hoc eſt, montanam. In littore autem quod Inſubres tenent, ſunt *Machanum.* Machanũ, vbi Machanæus vir eruditiſsimus, quem *Machanæus.* ipſe in Auguſta Taurinorum Plinium Naturalis hiſtoriæ interpretantem audiui, natus eſt: Louinium, *Louinium.* Germignaca, Arx Traualiæ, Lauenum, Acerræ, Hi- *Germignaca.* ſprium quaſi aſperum ob ſaxorum difficultates, & nouiſsimè Angleria Vicecomitum titulo Comita- *Arx Traualiæ.* tus inſignis. Quam Philelphus in gratiam Philippi Vicecomitis ineptiſsime ſcripſit ab Angelo quo- *Lauenũ.* dam ædificatam, eumq; Hectoris fuiſſe filium com- *Acerræ.* miniſcitur. Et hanc ob cauſam ipſe Philelpho de- *Hſpriũ.* mẽtior velut ab Hectore genitus Angli cognomen *Angleria.* aſſumpſit. Hic cũ ſubriſiſſent omnes, Caſtillionæus: Putemus, inquit, Marte potius Alciato ab Angelis Saxonibus, qui cum Longobardis in Italiam venerunt, eſſe & conditam, & denominatã Angleriam: vel ſaltem auctam. In hoc municipio cernere fuit (nam eorum partem Philippus Archintus ad exornationem ædium ſuarum Mediolanũ transferri curauit) vetuſta monumenta, elaboratos tumulos, vrnas, templa, cryptas, porticus, columnas, idq; genus vetuſtatis inſignia. Alpinarum (puto) gentium præfectura olim fuit: in qua ſub Carolis, Berengarijsque Impp. ius dicebat, qui delectus fuiſſet ad hunc magiſtratũ à Comite Mediolanienſi, & hanc ob cauſam Vicecomes nominatus: à quo poſtmodũ *Vicecomites.* præclariſsima Vicecomitũ fiuxit appellatio. Declinante enim Imperio Romano, cum Anaſtaſius impera-

peraret, inuenio vrbium,& prouinciarum alias per diuerſos magiſtratus ſolitas regi. Prouincias per Comites, Romanā vrbem per Præfectum, Neapolim, & Syracuſas rurſus à Comitibus adminiſtratas fuiſſe, epiſtolæ Anaſtaſij Imperatoris oſtendunt. Rhetijs Alpibus Dux prȩerat, qui ferociſsimis gentibus & agreſtibus obſtaret: erantq; Alpes illæ per ea tempora Italiæ portio minima. Lego præterea fuiſſe Comites ſacrarum largitionum: quibus prouinciarū iudices audiebant: & quibus imprimendarum pecuniarū fuerat munus iniunctum. Erant & priuatarum actionum Comites, quibus demandabatur caſtitas iuuenum, & ſecuritas mortuorum. Reperietis quinetiā patrimonij Comites, quorum partes oſtēdit epiſtola Anaſtaſij, cuius eſt initium: Antiquæ conſuetudinis ratio perſuadet. Nec deerant domeſticorū Comites. Qui igitur Comitis alicuius eo abſente vices gerebat Vicecomes dicebatur. Similis eſt Vicedominorū familiæ nomenclatura: quæ olim dignitatis potius, quàm familiæ fuerat appellatio. Mercurium (vt redeam tandem vnde diſceſſeram) ab Angleriatibus cultum fuiſſe plura monumenta ſunt inditio. Qualia hæc ſuut:

Comites ſacrarū largitionum. *Priuatarū actionū comites.* *Comites patrimoniorum.* *Cimites domeſticornm.*

MERCVRIO
Q. VITALIS
QVINTIONIS FIL.
V. S. L. M.

Item alterum.

MERCVRIO
C. ALBINVS C. F. O. V. F.
MASCELLIO IIIIVIR. *A. P.
PRAEF. D. IVDEX V. DEC.
NOMINE SVO ET IVLIAE
INGENVAE VXORIS ET

**Vel potius ALP.*

ALBINIORVM
IVLIANI MASCELLIONIS
INGENVAE MONTANAE
LIBERORVM SVORVM
V. S. L. M.

Porrò Verbani accolæ Mercurium colebant, non tam quòd mercibus, hortiſque: quàm quòd aquis præeſſe putaretur à vetuſtioribus, & portuum cuſtos. In Verbanum ſe lacum duo lacus exonerant: *Lacus Ortæ.* alter ab Occaſu ex agro Nouarienſi, quem Ortæ lacum nominant: alter ab Oriente cui Lucano ex ad- *Lacus Lucan⁹.* iacenti oppido nomen eſt: ambo autem piſculenti admodum: Mediò autem Verbanus eſt velut Alpinarum aquarum rex & dominator.

De Lario lacu, Addua, & alijs fluctibus Alpinis. Cap. XVI.

Larius vnde dictus. VErbanum ſequitur Larius eo longitudine, latitudine autem minor longè: quem alij à fulicarum copia dictum putant: λάρος enim Græcis, nobis eſt fulica. Alciatus à ſuauitate larium denominatũ exiſtimat. Ego autem à Larone ſiue Larunte, quæ vox Hetruſcorum lingua (vt autor eſt Cato in Originibus) ſignificat principem: Ad quã ſignificationem Vergiliũ alluſiſſe facilè quis mihi perſuaſerit, cum inquit:

An ne lacus tantos? te Lari maxime?

Circa Larium ſunt montes aſpectu fontium, & oliuetis, ac citrorum copia ſuauiſsimi. Quorum delitias Claudianus his verſibus expreſsit,

Protinus vmbroſa veſtit, qua littus oliua
Larius, & dulci mentitur Nerea fluctu.

In

In hunc lacum deſcendit Adduas ex Rheticis (vt iam dixi) montibus præcipitatus: vnde & Danubius, qui & Iſter appellatur. Ipſe autem fluuius hemicyclari forma agrum Inſubrum circuit: ex quo Eurypum Frãciſcus Sforcia, huius nominis primus, Mediolanum deduxit. Inter quod & fluuium ſunt populi Græcæ originis Orobij ſub Inſubribus. Adhuc extat antiquitatis veſtigiũ nominis corruptio: ſiquidem mons Robius aliud eſt nihil quàm mons Orobiorum: qui nunc Briantei nominantur, quorum metrocomia nunc eſt Vicus Martis. Adduas autem è Lario erumpens primo Glaream Adduæ afficit, quam antiqui Fulcherias inſulas vocabant, vt atteſtatur Georgius Merula, mirus antiquitatis vir obſeruator. Quò in loco me puero Veneti à Gallis Tranſalpinis, & Inſubribus auſpicijs Ludouici Gallorum regis funeſta clade protriti ſunt. Emicuere eo in prælio Comitis Ludouici Barbiani, qui Inſubrum dux erat, vt atteſtantur hæc carmina, & fortitudinis exempla, & rei bellicæ peritia.

Adduas Danub. qui & Iſter dicitur. Orobij. Mons Robius: Briãtei. Vicus Martis. Glarea Addua Inſula Fulcheria.

Hæc mihi quæ tenui manent è paupere vena
Fudit in Albrici noſtra Thalia decus.
Cuius poſteritas celebres mirata triumphos
Grandiſona forſan tollet ad aſtra tuba.
Nanq; Sophocléo celebrari dignus honore,
Dignus & andini carmine vatis erat.
Qualiacunq; tamen non dedignabere: ſi te
Tangit honos ataui fama, decusq́; tui.
Hic Decios, alter Fabios miretur in armis,
Et geminos belli fulgura Scipiadas.
Aetatum quoſcunq; gradus percurreris, ille
Hæreat ingenio, conſilioq́; tuo.
Nam licet ad laudes nullo accendaris Achille,
Sæpe iuuat celeri ſubdere calcar equo.
Auguror, illius ſummos æquabis honores,
(Certa fides) vatum pectora numen habent.

Addula non negat hoc, cuius tua dextera nuper
Sanguineas Veneto ſanguine fecit aquas.
Fluminis in ripa Veneti vlteriore ſuperne
Metati fuerant ordine caſtra Duces.
Eminus hinc magno tormenta excuſſa fragore
Grandinis in morem regia caſtra petunt.
Sternuntur paſſim peditumq́, equitumq́, cateruæ,
Aerea & intrepidos machina ſæuit equos.
Haud tantam paſſus ſtragem ſpectare ſuorum
Rex pius, hinc ſubitò territa caſtra mouet.
Forte tripartito dum digerit ordine turmas,
Et parat in tuto figere caſtra loco:
Incidit in Venetas acies, agmenq́, ſupremum.
Nec mora, pugnandi copia vtrinque datur.
Tollitur in cœlum clamor, pugna aſpera ſurgit:
Terribili ſonitu territat arua tuba.
Qualiter ætherea fulmen torquetur ab arce,
Iuſta Panompheum cum quatit ira Iouem.
Taliter aduerſis audaci pectore ſignis
Fulminat Adriaci dextra cruenta ducis.
Pellitur ecce gradu turpi formidine pubes
Gallica, & attonito pectore Vaſco fugit.
Vicimus, exclamat paſſim Liuianus: & inde
Pugnat ad exemplum cætera turba Ducis.
Inſtat, & hortatur Latias in bella cohortes,
Atque alacer multa cæde cruentat humum.
Bis pulſi ceſſere equites, bis terga dedere:
Bis pallor viſus Regis in ore fuit.
At tibi Barbiaca lux ò clariſſima gentis
Venit in Adriacas impetus ire manus.
Inuictiq́, ducis vim vi detrudere, & ore
Comminus intrepido conſeruiſſe manus.
Horrifico nec te terrent tormenta boatu,
Quæq́, volant docta ſpicula miſſa manu.
Nec quòd penè puer dubium certamen inires,
Vſqueadeo dulci laudis amore furis,
Vt ferrum ferro admotum, & dextera dextra,
Non referam dederis quot Ludouice neci.
Talis in Hectoreas ibat furibundus Achilles,
Talis in Argolicas Hectoris ira manus.

Ex-

Fxemplum mirata tuum trepida agmina campis
Jn pugnam referunt victa pudore pedem.
Sic modò quæ nimio vertebat terga timore
Pugnandi ſtudio Gallus in arma ruit.
Ecce volat verſis tandem Victoria pennis,
Vergit & in noſtrum cade cruenta latus.
Turpiter en victis iam cedit victor: vbique
Et Veneto paſſim ſanguine terra rubet.
Qui ſuperant rari præda ſpoliantur, & armis:
Caſtraq; iam capto capta fuere duce.
Rex bene pro meritis meritos diſcernat honores,
Debetur capiti multa corona tuo.
Macte animo, macte ingenio, ſic itur ad aſtra
O Decus, ô patriæ præſidiumq;.. Vale.

Tunc Bonauentura, Oblectauit me, inquit, hæc tua cantio: ſed optarem à te ſcire, quando è ſacro muſarum fonte tam luculenter biberis. Non ſunt (inquit Caſtillionæus) domi noſtræ hæc nata carmina: ſed aliunde accepta iucunditatis gratia vobis retuli, ſed ne ſis moleſtus: obſecro, vt quàm primum ad metam ipſe perueniam, & vos miſſos faciam. Longobardorum in hiſtorijs legi, & Gotthorum, in lacu Lario fuiſſe inſulam, quam Comacinam vocant, in qua Francilio Romanorum Dux primò, poſtea Gotthorum, & mox Longobardorum reges immenſos theſauros condidere. Hunc lacum mirum eſt ciconias, quibus omnis Tranſpadanus tractus abundat, non tranſuolare. In Adduam ex Bergomatum montibus Brembus fluuius irrumpit, defert ètiam ſecum ex eiſdem ferè Alpibus Serrium in Padum.

Comacina inſula.

Brembus fl. Serrius

De reliquis Ciſalpinę Galliæ lacubus, et fluuijs ex Alpibus in Padum influentibus.

Cap. XVII.

Eupilus. Lābrus. Vmbro. Orona. s. Angelus opp. Sebunus lacus. Iſſaus. Ollius f. Mela. Broccus Morma. Saroa. Benacus lacus. Mītius. Gouernū opp. Atheſis. Medoacus fl. Bachilio Timau⁹ Brenta. Liſinus. Muſio. Anaxus Planus. Vayan⁹. Calori⁹. Liquentia. Liuētia. Medūa Alſa. Limini⁹

IN agro Inſubrum XVII. lacus, flumina autem LXIII. eſſe Blondus atteſtatur, eorum tamen nomina non recenſet. Non me tamen fugit eſſe Eupilim, qui Lambrum emittit Vmbronem ab alijs dictum. Eſt & Lambrus alter, quem Inſubres Meridianum vocant, & Orona altera, qui pariter excipiuntur à Lābro, quem emittere Eupilim diximus. In quorū confluenti Sanctus eſt Angelus oppidū elegantiſsimū: quod Ludouicus Barbianus expugnauit, cùm illud valido pręſidio Veneti tenerent. Deinde Sebunus eſt lacus, qui nunc Iſſęus appellatur, hic Olliū emittit fluuium. Ex Brixiano agro Mela Broccho, & Morma torrētibus acceptis defertur in Padum. Ex Tridentinis Alpibus Sarca fluuius effluit. Benacus lacus eſt Veronenſis agri. citrorum copia odoratiſsimus: ex eo Mintius egreditur. In cuius ripa oppidum eſt, quod nunc Gouernum vocamus, quo in loco Leo eccleſiæ Romanæ epiſcopus Attilam Hunnorum regem, ne Italiā inuaderet, precibus deflexit. Atheſis fluuius ex Alpibus deriuat: mox eſt Medoacus, quem nunc Bachilionem Veneti nominant: mediò hic Vicentiā diuidit. Nouiſsimi fluuiorum ſunt Timauus, quem hac ætate Brentam vocari Blondus aſſerit, Siſinus, Muſio, Anaxus qui nunc Planus, Vayanus, nunc Calorius, Liquentia, ex Opiterginis montibus nunc Liuentia, in quem influit Meduna. Alſa nunc Liminius. Hæc ſunt flumina quibus vniuerſa Ciſalpina Gallia verſus Alpes irrigatur: nunc ea, quæ Apenninus emittit, enumerabo.

Ci-

Ciſpadanam Galliam quæ flumina alluant. *Cap.* *XVIII.*

CIſpadanam Galliã fluuij plures alluũt
ex Apennino:& ita quãdoq; eam par
tem occupãt, vt niſi ſummo cum pe-
riculo loca illa inter Padum & Apen-
ninum peragrentur: & ſæpenumero
adeò ſtagnant,vt nullis viatoribus ſit tranſitus. Plu
res enumerat Plinius, veruntamen multos præter- *Borbũ f.*
miſit: vt Borbum torrẽtẽ,cuius ſunt initium Aquæ *Tanar⁹*
Statyellorum Ligurum:Mox eſt Tanarus,quẽ aiunt *Ratus.*
torrẽtium XII. illuuione augeri. Ratum Plinius ap *Scriuia.*
pellat,quem nos Scriuiam,Georgius Merula Iriam *Iria.*
putat appellari: Serraualle oppidum ferè alluit.Pe- *Coronus*
nes Vicheriam Coronus eſt torrens.Vicheriam au- *Vicheria unde*
tem dictam crediderim, quòd Iriæ,cuius meminit *dicta.*
Antoninus Pius, vrbis vices gerat.Sed antequã vl- *Vic⁹ Iria*
terius progrediar admonendos vos arbitror Ratũ *Statola f*
à Paulo Iouio Statolam dici: in cuius hoſtio eſt Al- *Albia-*
bianum. Hunc ſequitur Copa torrens,& illum Tun *num op.*
nus, à quo alluitur Sanctus Ioannes agri Placentini *Ccpa fl.*
oppidũ. Illinc rectà itur ad Trebiam Romanorum *Tunnus*
clade celebratiſsimus.Niciã à Plinio dici putarim, *s. Ioãnes opp.*
quẽ recẽtiores Nurã appellant apud Fidentiolam. *Trebia f*
Illũ Tarus ſequitur,vt interfluentes Rarũ, Ardam, *Nicia.*
Ocham,Coniũ torrẽteis prętereã. Oritur Tarus ex *Nura.*
colle Bardonis:in cuius cacumine monaſterium eſt *Tarus*
Luthprãdi Lõgobardorũ regis liberalitatis typus. *Rarus.*
His in locis Gabellũ fluuium Plinius collocat: Qui *Arda.*
ſit,cõiecturis nõ aſſequor. Adeò ob Gotthos,cęte- *Ocha.*
rosq; barbaros mutata ferè ſunt omniũ rerũ nomi- *Conius.*
na, vt fruſtra Sãnium quęramus in Sãnio. Deinde *Gabellus*
Parma eſt,quẽ auget torrẽs Bagãtianus. Lentiã nõ *Parma.*
procul à Brixello Padus excipit. Rhegium verſus *Bagãtianus.*
Lentia

Cruſtulus fl. *Cicla* *Salcinũ.* *Sculterna fl.* *Panar'.* *Formigo fl.* *Samogia* *Forum Gallorũ.* *Burgus Frãch'.* *Claterna oppidum.* *Siler fl.* *Rhenus.* *Vatren'* *Senius.* *Cunium op.* *Albrici Barbiani laus.*

Cruſtulus torrẽs mediò ſecat viã Aemiliam. Paulò vlterius progredienti Sicla,qui Salcinium ingreditur,torrens occurrit. Huic ferè inhæret Sculterna, qui nunc accolis eſt Panarus,in quem non procul à Mutina Formigo fluuiolus ingreditur. Inter Sculternam & Samogiam torrẽtem fuit Forum Gallorum à Ser. Galba, clade Ro. celebratum.Ap.Alexã drinus Celtarũ Forum nominat. Nunc Burgũ Francum appellant, non longè à Perticeto. Per hæc loca Claterna vetus oppidũ eſt: Quadernã nunc appellari audio cum eiuſdẽ nominis torrente: qui poſtmodũ ad Caballos dilabitur: vicus ſancti Petri Silere alluitur. Qui penes Bononiã fluuius præterfluit Rhenus eſt. Qui verò Immolã, quæ vetuſtioribus Forum Cornelij fuerat,quod cõſtat à Narſetis militibus eſſe prædæ expoſitum, & ſubuerſum, Vatrenus eſt amnis. Mox fit obuiã Senius fluuius, in cuius ripis Cunium fuerat oppidũ ditiſsimum, quod hac ętate adeò dirutum eſt,vt cũ vbiq; aretur,ignoratur prorſus, vbi extiterit. Cuius fuit Comes Albricus Barbianus Italicæ militiæ reparator: qui tametſi adoleſcẽs eſſet,accitus tamẽ eſt à Bernaboue, qui tũ in Inſubribus primas parteis obtinebat. Electus cum fuiſſet igitur copiarũ Bernabouis ductor, in Britones,Bauarosq;,& Anglos caſtra mouit:qui eo tempore Italiam vaſtabant. Variante itaq; fortuna cũ profligati eſſent à Barbaris Inſubres, inter multos quoq; captus eſt à Barbaris Albricus:quem militari more, vt hoſtes dimitterẽt, nullis rationibus,aut legibus adducerẽtur,Bernabos Vicecomes argento(quoniã Barbaros hoc auaritiæ morbo maximè laborare cognouerat)ad trutinã,quanti ponderaret, appenſo,ſicut auro Hector à Priamo,redemit.Albricus ergo liber adeò barbaros per vniuerſam Italiam exagitauit, vt X L. mil. equitum eorũ

truci-

trucidãdo ab Italia expulerit. Cineribus igitur huius quicunque Itali generis militiam agunt, adeò debent, vt qui eloquentiam exercent Ciceroni, aut Demoſtheni. Nemini.n. dubium eſt, tot bellaciſsimos duces, ab ipſius diſciplina, quot ex equo Troiano, prodijſſe. Sed hęc ſatis de his dicta ſufficiant. Hoc in tractu Anomi, Senij, & Vatreni fluminum confluenti ſceleſtiſsimum Octauij, M. Antonij, & Lepidi triumuiratũ, quo vniuerſæ Italiæ nobilitas ſublata eſt, conflatum eſſe aiunt nonnulli. Non longè illinc eſt Tiberiacum oppidum, quod deinde Caballos alij dixere, modò Bagnacauallum nuncupatur, vt autor eſt Blondus in ſuis hiſtorijs. Inter Forum Liuij & Salſubium à ſalſo fonte olim ibi ſcatẽte denominatum, quod nunc Caram vocant Montonus torrens interfluit, è cuius montis regione Tyberis oritur. Proxime huic Hedeſis agri Rauennatis amnis accedit. Mox prætereũt duo fluuioli quorum vni Auexa, Beuanus eſt nomen alteri. In Apennini colle Brintanorum Forum viſitur: quod alij Forum Pompilij nominant, nunc Bretonorium vulgus appellat. Iuxta quod conſtat à Viſigotthis Romanos truculentiſsima clade eſſe conciſos: & mox Romam ab eiſdem & prædæ expoſitam, & flammis multis in locis eſſe conſumptam. Hanc nouiſſimè vrbem Longobardi vaſtarunt. Ad Ceruiam ſalinis celebrem Sapis defertur ex iugis Apennini. Vltimi ſunt Ariminus, quem Maridam loci illius accolæ nominant, Cruſtumium, quod Concham, Et Rubicon Galliæ Ciſalpinæ verſus Italiam limes. Non procul à Methauro fluuio mons eſt Aſdrubalis, nunc Aſdrauallis eſt, quo in loco victum conſtat Aſdrubalem, & obtruncatum à Romanis. Hæc ferè habui, quæ de lacubus ac fluuijs dicerem huius noſtræ almæ regionis: quos materna

ferè

Anom⁹.
Tiberiacum opp.
Caballi.
Bagnacauallũ.
Montonus fl.
Hedeſis
Auexa.
Beuan⁹.
Bretonorum.
Sapis fl.
Ariminus fl.
Marida fl.
Cruſtumiũ fl.
Concha.
Rubicõ.
Methaurus fl.
Mons Aſdrubalis vbi.

ferè lingua potius dixiſſe placuit, quàm eos ſilētio inuoluere. Nam hæc vocabula, quæ nunc ſunt noua, fient olim vetera: nam & illa quę nūc ſunt vetuſta, erant olim noua. Non eram, inquit Bonauentura, ſermonem tuum rupturus, niſi te prius inſpexiſſem in portum vela deflectere. Quamobrem quò ex deuinctis tuo nomini deuinctiores efficiamur, te omnium horū verbis oro, vt nos certiores facias, cur ſacro diademate Mogunciacis municipibus ornandi Imperatores Germanos cōceſſa ſit facultas.

De translatione dignitatis coronandi Imperatores à Mediolanienſibus ad Mogunciacos municipes. Cap. I X.

SVper hac re (inquit Caſtillionæus) vt abſolutius expediàris, verba doctiſsimi Alciati nunc adducam: Poſt Othonem ſecūdum, inquit, filius, & nepos rerum potiti ſunt. Ex his nepos, qui Otho tertius eſt dictus, ſua autoritate Gregorium Quintum origine Saxonem pontificem creauit: quem cum Romani non ferrent, Creſcentio autore, quem honore Conſulatus inſigniuerant, ceu adulterum eijciunt: Ioannemq; Placentinum in ſede apoſtolica collocant. Erat is doctrina, diuitijsq; perilluſtris. Acurrit ſtatim è Germania Otho: & Gregorium reſtituit. Creſcentiū Ioannemq; fide data impune eos de Adriana arce elicit: & alterum vita, alterum oculis priuauit. Gregorius, ſiue vt Romanos vlciſceretur, ſiue patriæ ſuæ, & Othoni plurimum tribuere volens, ſanctionē de imperatorum comitijs tulit: in quibus dignitas eligendi imperatorem ad Germanos translata eſt. Cęterum

Greg. V. Papa.

Ioannes Placent. Papa.

terum Othone tertio ex humanis ſublato Gregoriana lege Henricus primus ex Gubelingò oppido Noricus primus ſuffectus eſt: ſed eam legem nihili facientes maiores noſtri Longobardi Ardoinū Eporrhedienſem Marchionem Italiæ regem Mediolani coronant, & vngunt. Sunt qui conuocatis finitimarum vrbium principibus, atque epiſcopis imperatorem quoq; ſalutatum ſcribant. Is adueniēti Henrico obuiam factus ex itinere prælium cōmittit, & egregiè hoſtem vicit. Repulſus Henricus cū Heriperto Mediolaniēſium Archiepiſcopo fœdere icto, reparatoq; exercitu reuertitur, & Ardoinum acie ſuperat: & more maiorum Mediolani coronatus in Germaniam, vnde venerat, reuertitur. Henricum ſecutus eſt Conradus Sueui generis. Aduerſus hunc ne rex ſalutaretur Italiæ, Longobardi coniurant. Cum ergo Mediolanum veniſſet, ingreſſu prohibitus eſt: cumq; hanc vrbem fruſtra aliquando obſediſſet, tādē re infecta receſsit: ſiue (vt aiūt) miraculo, & oſtentis territus, ſiue vt horum velamine ſuæ fugæ dedecus tegeret. Accepit is Modoetię (ita hoc municipium Alciatus frequenter vocat, quod nos Moguntiacum) agri Mediolanienſis ad decimum lapidem imperialia inſignia, parum referre exiſtimans vbi corona redimeretur, dum in Inſubribus hoc fieret. Cuius exemplo vt alij quidā ex Cęſaribus vrbe Mediolano excluſi coronam imperatoriā Moguntiæ accepere, & qui vlterius progredi non potuerunt, Alexandriæ eam ſumpſere. Sed Mediolanenſes has coronas in contemptū paleas vocant priſco loquendi more, quo vilis res, & nihili palea dicitur: ex quo & Ariſtophanes inquilinos Atticos paleam ciuium nominat in antiqua Comœdia. Coronandi autem imperatoris hic mos obſeruabatur. Ante aram pōtificijs veſtibus indutus

Cōradus Imperator.

Modoetia, & Moguntiacum idē eſt.

Mos coronandi Imperatores.

tus Antiſtes petētem ſe coronari Romanorum regē ſacro oleo dextro in humero perlinibat: in medio dextræ manus digito anulum mox collocabat: deinde enſem nudum tradebat: ſubinde capiti coronam, dextræq; ſceptrum imponebat: Hancq; omnem ſolennitatem publicis documentis iubebat eſſe teſtatam. Sceptri faſtigio pomū aureum ſtabat, quo Aſiæ, Africę, & Europę inſcriptio breuis ineſt. Supra pomum crux aurea inſeritur, vel vt recordetur ſe Chriſtianum eſſe, vel vt Chriſtianos tutetur. Obſeruatum quoq; inquit Alciatus eſſe Mediolani, vt his peractis, qui ex Angleriæ Comitibus dignior ſit, pedem dextrum, & qui ex Cottarum familia, quæ adhuc Mediolani clariſsima eſt, ſiniſtrum oſculo tangat, Imperatoremq; humeris ferat vterque ſublatum in prætorium. Qua in re fidem ipſe ſuam Alciatus non obſtringit, cūm didicerit Cottarum ex genere fuiſſe Ardericum Archiepiſcopū, & ab eo regni inſignia Berengarium ſecundum ſuſcepiſſe. Sublato ab humanis Conrado tres Henrici continua ſeria impp. ſubſecuti ſunt: qui licet Romam contenderint, & auguſtale diadema ſumpſerint, Mediolani tamen (quod equidem ſciam) id ornamenti non accepere. Alciatus armis Rodulphi in Germania, & Matildis in Longobardia exercitos arbitratur non potuiſſe regni Italiæ coronam conſequi. Succeſsit Lotharius Henricorum hoſtis ex profeſſo Saxonum Dux: qui omnem Germaniā ſeditionibus vexauit. Iccirco ex Henrici Imperat. defuncti ſorore genitus Conradus Honorio Pontifice Romano fauente Imperatorem ſe dixit, & in Ciſalpinam Galliam properās ab Anſelmo Puſterlenſi tunc Mediolanienſium Antiſte Modoeciæ regni Ro. ſceptra ſuſcepit. Formidoloſum opinor præſuli fuit intra vrbem eum cum tanta Germano-

rum

rum manu, iuxta illud Plauti, Barbarum hoſpitem qui ſuſcipit, ſat litium habet, recipere. Subſecutus eſt & Lotharius, atq; per Rhetica iuga Romã contendit. Scribit Otho Friſingenſis Antiſtes, qui & Rubrobarbi patruus fuit, ſiue copiarum paruitate, ſiue Conradi amore contemptui Italorum fuiſſe. Ab his putant Guelphorum & Gibellinorum perniciosa nomina in Italia primum cœpiſſe. Succeſsit Lothario Fridericus Rubrobarbus: inter quem, & Alexandrũ Pont. vehemens exorta ſeditio eſt. Itaq; ad arma ſi quando aliàs atrociſsimè concurſum eſt. Raptim igitur, vt erat natura præceps & ferus Rubrobarbus maximo non ſolùm barbarorum exercitu, ſed etiam vicinorum populorum, ægreferentium quòd Inſubres longè lateq; dominarentur, & eorum res floreret, ſuppetijs adiutus Mediolanum copijs cingit. Itaque cum neque à Pontifice, nec aliunde ſubſidium ſperaretur, adeò vniuerſam Italiam timor exterrefecerat, ciues libertatem à Rũbrobarbo redemere datis argenti libris ſex mill. Mox Mogunciaci imperatorio diademate redimitur: quod oppidum in ripis Lambri, quem Blondus Vmbronem vocat, Rediuicus, eorum temporum ſcriptor Modoitiũ. Erat Rubrobarbus lingua, ſtudijs, moribusque ipſis planè barbarus, hoc eſt, ignauus, perfidus, ferus, implacabilis. Huiuſce rei indicio ſunt certiſsimo contra ius gentium vaſtatæ vrbes opulentiſsimę Aſta, Dertho, Cherium, Lacmellum, & Spoletum. Mediolanienſes igitur cum & aduerſus pacem initã, & iura omnia, violari eorum, quã ab ipſo emerant & libertatem viderent, Pontifice ſuadente in Fridericum rurſus arma capiunt, populariq; tumultu nonnullas Germanorum copias obtruncant: & ita per vniuerſam Ciſalpinã Galliã bellum ſubitò exarſit, quod ad plures annos

Guelphi Gibellini.

Fridericus Rubrobarbus Imp.

G geſtum

geſtum, excidio tandem vrbi fuit. Habuiſſe ferunt in caſtris contra Mediolanienſes ad centum millia bellatorum. Nec hanc ob rem fida pax ſubſecuta eſt. Mediolanienſes enim ſociorum auxilio freti, patriam armis vindicant, ex qua fuerant expulſi, reparant, inſtaurant. Nec multò poſt aduenientem imperatorem ad Lenianum vicum aggrediuntur, fundunt, fugant. Qua clade affectus Rubrobarbus, liquidò cognouit Inſubrum non eſſe (vt prudenter admonebat L. Piſonem Galba ſenex) vt cæterarum gentium, quibus ſeruitutis iugum iniunctum eſt, ſeruilia ingenia, ſed homines eſſe, qui nec totā libertatem ferre poſsint, nec totam ſeruitutem. Pacem igitur Ciſalpinis Gallis, cùm bello contra Inſubres non ſufficeret, inuitus dedit, his conditionibus: in primis vt libertatem qua ante aduentum ſuum in Italiā vtebantur, Inſubres haberent. Item iura regalia, ſi quæ antea poſsidebant, qualia ſunt vectigalia, portoria, iuriſdictiones, palatia, mulctę, pœnæ, flumina publica, ſalinæ, bona vacantia, ius ſignandi nummi, fabricandorum armorum, idque genus ſimilia: quæ ſupremis tantū principibus cōpetunt. De cæteris quę more, vſuq; ciuitatibus non pertinerent, idē iuris eſſe: dum tamen C C. argenti beſſes (marchas vulgus appellat) bis mille annui penderētur. Ipſi verò imperatori, eiusq; filio Henrico quinto hoc tributum, vt deſignatū à Rep. Conſules eius autoritate confirmarent, niſi qui ab antiſtitibus ſacerdotum eligi ſolerent, vt prouocationum cauſſas, is quem Proregem ipſe in Italis appellaſſent, nunciumue ſuum conſtituiſſet, agnoſceret. Vt ciues à XVI. ad XVII. annum ſe imperatorio nomini fidos fore tactis ſacris iurarent. Vt quoties ipſe in Italiam veniret, conſuetum munus præſtaretur: Fodrum id Germanica voce nominatur:

tur: Latinè aurum coronarium ex ſententia eruditiſsimi Alciati vocari poteſt. Et hæc ſunt iura, quæ in Liguribus, Inſubribus, Galliaq; omni Ciſalpina imperatores habent. Non enim eis ſumma vti poteſtate, ſicut in cæteras gentes, quæ regnantur, ducibus, aut principibus, aut imperatoribus conceſſum eſt. Hocq́ue differunt ab imperatoribus reges, quòd hi ſupremum ius inciues obtinent, & pro arbitrio vtuntur: Imperatores verò liberis ciuitatibus non niſi iuſto moderamine prȩſident: atque ita nos Carolo audimus, vt honeſta imperet. Ideo Senatus Ro. volentibus Tiberio, Adriano, & Philippo Impp. redemptori CHRISTO aras dicare, tanquam nouam religionem inducentibus non obtemperauit. Sublato demum ab hominum numero Friderico, quem Rubrobarbũ appellari diximus, infenſi Germanico nomini Inſubres q̃plurimos imperatores armis ab vrbe reiecere: vt minimè potuerint regali diademate coronari. Henricus tandem Luceburgenſis fruſtra repugnantibus Gallis Ciſalpinis Mediolani primum à Caſtono Turredano Mediolanienſium antiſtite in tẽplo ſancti Ambroſij, mox Romæ coronatus eſt. At Moguncia ci (vt ad prima redeam) vetuſto ſe iure, debitoq; honore fraudari exiſtimantes Henricum ordine ſeptimum eius nominis adeũt, debuiſſe regni decora in diui Ioannis Baptiſtæ templo, & eo in loco Italici regni inſignia capere eum oportere exclamant. Idq́; dignitatis genus ſibi Rubrobarbi, aliorumq́ue Cæſarum beneficio tributum, & conſuetudine confirmatum vociferantes. Ipſe quinque mil. aureorum acceptis in poſterum conſenſu ſuo ratum fecit. Non repugnauere Mediolanienſes, quo minus Moguncia cum regni Italici ſedem eſſe Henricus declararet priuilegio: quòd ſæpius experti fuiſſent, id

qualecunque honoris eſſet, ſemper in ſummam vrbis calamitatem verti: quòd intra mœnia receptæ Germanorum cohortes, cæteræq; barbarę nationes à rapina, incendio, cædibus temperare non didicerint. Conſultiusque paci ſit, ſi excluſus ab vrbe Cæſar in eo oppido imperialia ornamenta capiat, in quo cum præter loci anguſtiam, tum cenſus, & victus inopiam diutius eſſe nõ poſſet. Optaſſet Galeacius Vicecomes eandem Ludouico Barbaro extitiſſe ſententiam, ut relicta vrbe Moguncia cum petiſſet. Non enim ingratitudinis in ſe exempla fuiſſet expertus, vt ab eo, pro cuius tuenda dignitate etiam aduerſus Romanũ epiſcopum arma ſum pſiſſet, ceu hoſtis, & perfidus, & infenſiſsimus in teterrimũ carcerem Caſtri Mogunciaci, quod ipſe ſtruxerat, tractus fuiſſet: vt meritò vulgatum ſit apud Inſubres adagium: Quas in Italiam calamitates Cæſares inuehunt, non niſi tricennali præſcriptione obliterari. Hæc cum Caſtillionæus dixiſſet, quòd eſſet iam hora ſerior, conticuit. Tunc illico abijſſent omnes, niſi eos ad cœnam Bonauentura blanditijs ſuis apud ſe continuiſſet.

Finis Libri ſecundi.

GAVDENTII MERVLAE

ANTIQ. GALLORVM CISALPINORVM

Liber Tertius.

SEquentis diei omnium conſenſu apud comitem Hippolytũ Maynũ, lectiſsimi ingenij adoleſcentem, confabulatio habita eſt: ꝙ ſcirent apud ipſum diuertiſſe hoſpitalitatis gratia Benedictum Iouium, & Petrũ Candidum ſingulari cùm eruditione, tum acri ingenio viros. Ibiq; cum præter ſpem Gualterũ Corbetem, Bernardum Felicianũ, & Adrianũ Cribellũ offendiſſent, dij boni quæ tum lætitia non fuit? Accepti igitur cùm perhumaniter ſinguli fuiſſent à generoſiſsimo adoleſcente, inquit, Cribellus, Deſiderarem ex te, Iouie, intelligere, cur Celtę à Græcis appellemur: cur itẽ Inſubres. Ne moleſtũ ſit igitur tibi, quod in Etymologijs ſcio præſtantiorẽ hac ætate eſſe te neminẽ, hæc nobis exponere: vt Larianis nõ modo nymphis, quę ad nos tã expetiti ſaporis mittunt troctas: ſed ho- *Trocta.*

 mi-

minibus ēt debeamus. Tūc Iouius, Tametſi, inquit, Γλαῦκα εἰς Ἀθήνας, qui hæc vobis: tamen cum citra pudorem pēſum hoc à vobis (vt arbitror) omnibus iniunctū mihi reijcere non poſsim, obſecro vos, vt vbi ingenij mei vires, ſcio enim q̃ ſint exiguę, ſuccubuerint oneri: veſtrū aliquis ſtatim ſubſidio ſit mihi: vt mutuò fieri videmus à muſicis: qui ſtatim canentiū velut laſſatorū vocis laborem ſuſcipiunt. Aggredior ergo, qñ ab eo declinare minus liceat mihi, ꝓuinciā hac lege, ne in tā anguſtia tēporis, ne gotijs enim impedior, κακωνισμος vitio vertat̄ mihi. In omnibus (inquit Cribellus) ὁ σοφὸς εὐθυρήμων ἐστι.

Celtæ, Galli, & Gallatæ cur dicti. Cap. I.

GRæcis fuerè (inquit Iouius) nullę gentes circa etymologias diligentiores. Hi ergo cōmuni appellatione Gallos appellant, quicquid à Rheno per Oceanū, Pyreneos montes, mare Mediterraneum, & Apenninū vſq; ad Anchonā terrarum clauditur. Cur aūt Celtę vocemur ad Merulā meum ſcripta Andreæ Alciati vobis ſatisfaciet epiſtola. Quintò, inquit, propius verò eſt, quod cęteri aiunt, propria eos lingua dictos Celtas, qui cum malè C, & E, quod ēt nunc faciunt, pronūciarent: nēpe pro C, G, pro E, A, à Græcis Gallatę, à Latinis Galli ſunt dicti: quid aūt Celtarū vox eorū lingua ſignificaret, incōpertū eſt, cùm ea prorſus extincta ſit, Romanaq; nunc Galli vtantur. Hæc Alciati (inquit Adrianus) interpretatio longè ingenioſior eſt, q̃ vera. Celtas enim ipſe dictos crediderim, ꝙ equo, curru, nauigio vel oblectentur, aut valeant plurimùm. Legere eſt enim apud App. Alexandrinum, C. Cæſarem vſum maximè equitatu Celtico, cui Voluſenus Quadratus præerat. κέλητίζω enim equum exa-

gito ſignificat: vel curru, aut nauigio decerto, aut vehor. κέλης του κέλητος. præterea equum, currum, nauigium notat. Hinc κέλητες, hoc eſt, equites dicti ſunt. Quid mihi (inquit Iouius) Græcos obijcis? cùm Celtas ipſi à Celto Herculis filio appellatos putãt. Audi ſuper hac re Partheniũ Phocenſem. Λέγεται, inquit, δὲ καὶ ἡρακλέα ὅτι ἀπ' ἐρυθείας τὰς γηρυόνου βοῦς ἤγαγεν, ἀλώμενον διά τῶν Κελτῶν χώρας, ἀφικέσθαι παρὰ Βρεταννόν. Τῷ δὲ ἄρα ὑπάρχειν θυγατέρα, Κελτίνην ὄνομα. Ταύτην δὲ ἐρασθεῖσαν τοῦ ἡρακλέους, κατακρύψαι τὰς βοῦς. μὴ θέλειν τε ἀποδοῦναι, εἰ μὴ πρότερον αὐτῇ μιχθῆναι. Τὸν δὲ ἡρακλέα, τὸν μέν τι καὶ τὰς βοῦς ἐπειγόμενον ἀνασώσασθαι. πολὺ μᾶλλον μέν τι τὸ κάλλος ἐκπλαγέντα τῆς κόρης συγγενέσθαι καὶ αὐτοῖς χρόνου περιήκοντος, γενέσθαι παῖδα Κελτὸν, ἀφ' οὗ δὴ Κελτοὶ προσηγορεύθησαν. id eſt. Ferũt Herculem cũ ab Erythia Geryonis boues abduceret, per Celtarũ regionẽ penetraſſe, aç perueniſſe, ad Bretannũ: cui filia fuerit Celtinę nomine. Eam aũt Herculis amore incẽſam occuluiſſe boues illi, neq; reddere voluiſſe, niſi prius cum ea coiret. Herculẽ aũt boues ſuas recipere cupidũ, multò verò magis puellę forma cõcitatũ, cũ illa coiuiſſe: natũq;eis poſt tẽporis reuolutionẽ filiũ noĩe Celtum: à quo ſanè poſtea Celtę ſunt vocati. Vide q̃ fabuloſa, & homine graui minimè degna hæc Græcorum opinio. Sequamur igitur Cęſaris definitionẽ, qui in liminari pagina Comẽtariorũ ſtatim ſcribit hos populos ipſorũ lingua Celtas; noſtra, id eſt, Latina Gallos vocari. Quòd aũt Celtas dicat Alciatus mutatis quibuſdã literis vocari, mihi planè nõ arridet. Sed Galatas à Græcis dictos magis putarim propter lacteũ gentis colorẽ: γάλα enim eis eſt, quod nobis eſt lac: à quo nomine Latini Gallos deflere. Id quod innuere apertè videtur ijs verſibus Vergilius:

Galli per dumos aderant, arcemq; tenebant
Defenſi tenebris, & dono noctis opacæ.
Aurea Cæsaries illis, atque aurea veſtis,
Virgatis lucent ſagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quiſque Alpina coruſcat
Geſa manu, ſcutis protecti corpora longis.

Quòd κέλητοι dicantur equites non contendo: ſed Cæſarem ſequor, qui ait, Gallos ipſorũ lingua Celtas appellari. Si ipſorũ lingua, ergo nõ Græca: nam alia fuit Gallica lingua, alia Græca: cũ Cæſar in alloquendis Gallis interprete vteretur. Et Seruius in expoſitione illius verſus Vergiliani, Tũ ſciat aerias Alpes: dicit, à Gallis altos mõtes Alpes appellari. Item in carmine illo Aeneidos: Direptumque ab equo dextra complectitur hoſtem: dicit, quòd Cæſar lingua Gallica ſignificat dimittere.

Inſubres vnde dicti. Cap. II.

Satisfeciſti, vt ipſe arbitror, inquit Hermias Landus, qui proximè Corbetem ſtabat, Adriano: nunc velim, poſtquàm typus es factus, in quem tela infantiæ noſtræ cõijcere poſſumus, à te ſcire, cur Inſubres appellemur? Præſtantiorem laude me potuiſſes inuenire, inquit Iouius, qui hæc clarius exponeret tibi; verũ ne videar tibi nolle obſequi, audi quid de Inſubribus ſentiam. Ἰνσόβαρες, inquit Suidas, ἔθνος Κελτικὸν πρὸς τῷ Παδῷ, οὓς καὶ Ἰνσόβρας φασίν. Id eſt, Inſubres Celtica gens ad Padum, quam Inſubres vocant. Secutus eſt aũt (vt puto) Dionyſiũ Afrum qui Gallos Ciſalpinos inter Celtas connumerat his verſibus:

Καὶ δώματα Κελτῶν,
Ἀγχόθι πηγάων καλλιρόου Ἠριδανοῖο.

Hoc eſt, vt interpretatur Rhemnius Fanius, nõ autem Priſcianus, vt omnium ferme eſt opinio:

--Poſt hunc eſt Celtica tellus
Eridani fontes contingens rauca fluenta.

Suidas ergo, vt videtis, & Dionyſius Celtarũ gentem ẽt ponunt in Italia. Inſubres aũt inter Celtas. Polybius etiã Inſubrũ meminit, eosq; Italos facit. Ἰνσόβαρι ἔθνος Ἰταλικόν. Id eſt, Inſubres gens Italica.

ca. Eos aũt dictos exiſtimarem quaſi ſubimbres: ꝙ imbribus ſubiaceant. Facilimè enim propter Alpiũ rigores, & Meridianum teporem pluuialibus aquis exundat: præterea quę hoc Inſubrum tractu fluminibus, & euripis, ac lacubus, regio copioſior? Qui item putarent Inſubres per ἀντίφρασιν vocatos, ꝙ imbribus, quibus omnis naturæ vultus oppreſſus eſt, ſuperfuerint, omnino nõ errarent. Sic & Gręci Vmbrios dixere, qui à nobis Vmbri dicuntur, ꝙ inundatione terrarum imbribus ſuperſtites extiterint. Plures etiã ſcribunt Inſubres appellatos eſſe, quaſi faſtoſos. Quòd apud Græcos legatur ἰσοβαφὸς καὶ ὑπέροφρος ἄνθρωπος, hoc eſt, ſuperciliosſus & ſuperbus homo. Deinde vt ſonus plenior ad aures venirent, additũ eſt inter ι, & σ, ν, & ſic ινσόβαρες ſunt vocati. Inter Inſubres, & Romanos (vt obiter aliquid dicatur extra terminos) olim fuere bella acerrima, in quorũ compoſitione reperio inter cæteras pacis conuentiones ictum fuiſſe hac conditione fœdus: Ne Romani ciuem ex Inſubribus aliquem reciperent: nè ve Romanum Inſubres. Huius rei meminit M. Cicero in oratione, quã habuit pro Cor. Balbo, cũ inquit: Etenim quędã fœdera extant, vt Germanorũ, Inſubrum, Heluetiorũ, Iapidum, nonnullorũ item ex Gallia barbarorum, quorum in fœderibus exceptum eſt, ne quis à nobis ciuis recipiatur.

De Cenomanorum origine. Cap. III.

LVculentiſsimime vnde Iuſubres, inquit Cribellus, dicantur Benedicte declaraſti: nunc cur nobis vicini Brixiẽſes Cenomani, & Bergomates cũ Comenſibus Orobij nominẽtur optarem ſcire. Cenomanos, inquit ille, putat Zanchus quaſi Cycnomanos à Cycno videlicet

cet rege, quem conſtat in hac Gallia, quæ à Pado ad Alpes vergit, regnaſſe, nomenclaturam ſumpſiſſe: vt autor eſt Pauſanias in eo libro, cuius eſt titulus Ἑλλάδος περὶ χίγήσεως, cum inquit: κύκνον ἠριδανοῦ πέραν ὑπέργῆς της κελτικῆς βασιλευσαι. id eſt: Cycnon apud Celtas, qui trans Padum ſunt, regnaſſe. Sunt igitur, qui dicant à Cycno Brixiam conditam fuiſſe Catulli carmina illa adducentes:

At qui non ſolum hoc ſe dicit cognitum habere
Brixia Cycnea ſuppoſitum in ſpecula.
Flauus quam molli percurrit flumine Mela
Brixia Verona mater amata ſua.

Phaethō Aiunt enim Phaethontē ex Lybia in Italiā ſoluiſſe, applicuiſſeq; ad Ligures, & ibi cōdita Genua Apenninū tranſcendiſſe, hancq; Ciſalpinę Gallię partem inuaſiſſe colonis vacuā. Accidiſſe itē eo regnāte maximum incēdiū per Italiā, & maximū calorem ſubſecutū: hacq; aeris intemperie Phaethontem è vita exceſsiſſe, hinc eſſe locū fabulis datū, ꝙ in Eridano ſit ſubmerſus, & Heliades eius ſorores in Alnos, ſiue vt alij volunt in Populos eſſe conuerſas: vt legimus apud Dionyſium Afrum ijs carminibus:

Οὗ ποτ' ἐπὶ προχοῇσιν ἐρημαίην ἀνὰ νύκτα
Ηλιάδες κώκυσαν ὀδυρόμεναι φαέθοντα
Κεῖθι δὲ Κελτῶν παῖδες ὑφήμενοι αἰγείροισι
Δάκρυ ἀμέλγουσι χρυσαυγέος ἠλέκτροιο.

Quæ ſic interpretantur à Rhemnio Fanio:

Hic Phaethonta ſuum chara luxere ſorores:
Hinc electra legunt alnis ſtillantia Celtæ.

Verum cum hæc Fanij interpretatio non perfectè Dionyſij ſententiā exprimat, laborem attulit, hos non verſus modò, ſed & ſuperiores interpretanti. Poſt hunc ſunt Celtæ vſque ad fluenta Eridani. Vbi dicūt Heliades ſorores dolore compulſas Phaethontis fratris occaſum adeò luxiſſe, vt mortuæ omnes in alnos tandem arbores lachrymantes adhuc conuerſę

uerſæ ſint: earumque lachrymas ab ipſis Celtarum puellis, quę circũ habitant loca, ſæpenumero emungi: cum in aurem electorum vertantur, & tanquam lapides dureſcant. Fuit verò Phaethon (vt reuertar ad prima) vnus ex nepotibus Noè, quem ſermo eſt in Italiã ab illuuione aquarũ veniſſe, appellatumq; Ianum à vino, quod primus inuenit: vinum ſiquidem Hebræi יין iaijn vocant. Subſecuta deinde ſecula, poſtq̃ & picturę, & ſculpturæ in mediũ venere ingenia, bicipiti fronte Noam effigiarunt. Vna quę eſset cano capillitio, & barba veneranda, qua ætas ante aquarum exundationem trãſacta indicabatur. Altera rurſus quæ eſset florentis iuuentutis, futura tempora proſpectabat. Huic rei adſtipulatur Athenæus Dracone Corcyræo autore ſanè probato referente: cuius hæc ſunt verba Latinitate à Leonico donata: Celebris, inquit, fuit apud Romanos Deus, quem Patrem appellabant, & cui voluentis anni adſcripſerant initia: fuitq; coronarũ inuentor. Fama eſt autem bicipitem fuiſse, vt & illa, quæ ante, & quæ poſt ſe eſsent, inſpiceret. Ab hoc ipſo & Ianus fluuius, & mons in quo degere ſolitus fuerat, eſt appellatus. Nunc Ianiculũ vocant. Primus aũt omnim coronã reperiſse creditur: rates, & nauigia, pecuniãq; primus impreſsiſse, & characteribus ſignaſſe. Iccirco apud Italos, & nõnullas Græcię, & Sicilię nummũ ſignificari mos erat: cuius ex altera quidẽ parte biceps facies viſebatur, ex altera verò, nõ eodem tñ ſemper modo, ſed nauigiũ ſæpe, ſæpe corona eſset inſculpta. Huic aũt ſororem Camiſam nupſiſse ferunt, ex qua filiã (vt ſcribitur) Oliſthenam nomine ſuſcepit. Poſtea maiora clarioraque animo voluens Ianus, in Italiã nauigaſse dicitur: montemque nunc Romę propinquum habitaſse, & qui eius nomen in hodiernum vſq; diem Ianiculum ſeruat.

Pheathõ nepos Noé. Phaethõ Ianus appellatus.

Noè biceps cur pingebatur.

Sanus corona inuentor.

Ianiculũ

Hæc

Ioniũ vnde dictũ. Hæc ille. Non ne etiam credibile eſt Ionium, quaſi Ianium eſſe dictum? Quid prætereà ſibi vult in nuiſmate nauigium illud inſculptum, quàm arcam illam, qua ſe ab aquis omnia ſubmergentibus liberauit. *Italia quando Ianicula dicta.* Et Ianiculam Italiam prius eſſe dictam refert Cato in Originibus. Iano vita functo Gallum, cui *Gallus Comer⁹.* Comero cognomen fuit, ſucceſsiſſe quoque lectum eſt: à quo etiam Italiam mox Galliam eſſe nominatam. *Italia quo Gallia ſit dicta.* Et adhuc hæc pars noſtra Gallia nomen ſeruat, velut ætatis aureæ præclarum monumentũ. Et fortaſſe Tranſalpini Galli à nobis origines traxere: vt à Cenomanis Brixiẽſibus Cenomani in Gallia Celtica: qui hodie eorum lingua Lemans appellantur, *Boiorũ origo.* Andegauenſibus proximi, & Rhedonibus verſus Oceanum. *Cenomanorum origo.* Sic à Boijs olim populis ferociſsimis, quorũ nunc metropolis eſt Bononia, Boij in Tranſalpina Gallia Heduis vicini, quos hac ætate Borbonenſes appellamus.

Gallus quid ſignificat, præter omnium opinionem. Cap. IIII.

SEd rurſus redeo ad Iani nummiſma, in quo nauigium fuerat inſculptum. Quo ſignificari arcã diximus, qua Ianus ab aquis vindicatus eſt. Id nauigij Scythæ gallim & gallerim vocant: ſic & fluctus Hæbrei gallim nominãt, & gallos, qui fluctibus non ſunt oppreſsi: vel quòd aquis oblectẽtur: aut quòd nauigio valeant: vel quòd Gallorum regio maximè fluminibus irrigatur. Hæc ſunt (inquit Bonauentura) cucullatorum mera inſomnia: & profectò in tuã opinionem nullo negotio declinaſſem, niſi contigiſſet mihi ad Merulã Alciati epiſtolam ſuper hac re ſcriptã inſpicere: in qua hæc verba ſcripta eſſe memini:

mini: An veriſimile tibi ſit, veteres Gallos nomine caruiſſe, & legationem ad Iudæos in Syriã, tunc hoc in cœlo prorſus incognitos, miſiſſe nomina ſibi poſtulatũ? Non ſunt hęc & huiuſmodi Hebræa in albo reponẽda: cùm præſertim ad hiſtoriam conducere poſsint nihil, obeſſe verò plurimum. Hebræorum enim æquè in ſcriptis vt in verbis ſubleſta ſemper fuit autoritas. Gallos igitur interpretabor, ſicut prius & Galatas, non aũt aquis ſuperſtites. Quid eſt ergo (inquit Iouius) ꝙ in Timæo apud Platonem legitur Solonem ab Aegyptio ſacerdote his ferme verbis argui? O' Solon, Solon Græci ſemper eſtis pueri, nec quiſpiam è Gręcia ſenex repertus eſt. In vobis iuuenis ſemper eſt animus: in quo nullæ ſunt vetuſtatis reliquiæ, & nulla cana ſcientia. Nec mirum, quia apud vos multæ, & varię hominum exterminationes extitere: eruntque, aut ab igni, aut aquarum vaſtitate. Sic tempeſtate Phaethontis, in qua conflagraſſe apud vos omnia: & ſub Deucalione, diuerſiſq; alijs temporibus aquarum illuuionibus corrupta fuiſſe omnia non prorſus eſt fabuloſum. Fit enim longo temporum interuallo quædam cœleſtis orbis permutatio, quam vel inflammationis, aut aquarum populatur iniuria. Nilus verò ab hoc detrimento nos facit innoxios. Apud Aegyptios igitur monumenta ſunt antiquiſsima, quæ apud vos, & alias gentes certis temporum curriculis cœlitus, & neceſſariò immiſſa vaſtat illuuies. Iccirco poſteritas & litteris, & muſis prorſus orbatur: quò fit, vt quaſi iuuenes ſitis, & rudes, & præteritarum rerum penitus ignari. Autoritas igitur Platonis, qui fuit naturę priuilegium, facit vt Hebraicis monumentis, quæ ab Aegyptijs ad eos fluxere, aliquando inſiſtam: tametſi ea vitio det Alciatus, qui vt mihi videtur, deus eſt tuus.

In Iudæos & de Longobardis & Gotthis historia. Cap. V.

QVid habent (inquit Bonauentura) obſecro Aegyptiorum, Hebræorumve ſcripta fidei? Quid Beroſus, qui pluribus, præſertim tibi ſacra eſt anchora? Quid demum Zanchi cuculla? qui Beroſum ſequitur & Magaſthenem Perſam: quorum autoritas apud me eſt tanti, quanti ſunt apinę, tricæq;. Quid Ponticus Virunius, qui Hebræus ferè videri pōt? Quid autoritatis habet delira illa Hieronymi Gauardi cuculla Auguſtiniana? cui omnis argumentationis typus eſt circa Iudaica? Audi igitur non me, ſed Alciatum, cuius autoritas hac in re mille cucullis anteponenda eſt. Is aliquando ſuper Hebraicis delirātem ferè Merulā his ad ipſum ſcriptis literis arguit: Viterbū, inquit Ioannes Annius, qui Beroſum illū fabuloſum cōmentatus eſt, quaſi vita herbum, à delitijs videlicet herbarū: alij quaſi vi Tibur, id eſt, paruū Tibur: quod in lingua Hetruſca (vt ipſe ſomniat) ſit paruum. Alij vi Thele à Thebano Hercule. Raymōdus Marlianus quaſi vita inermiū. Blondus à vi turriū. Hermolaus Barbarus à vita Heroum. Vide quas nugas Merula. Ego lecto Deſiderij regis Longobardorū decreto, quo inquit, tria oppida Longulam, Vetuloniā, & Volturnam ſub vno muro cingi iuſsiſſe, totamque vrbem Viterbum appellaſſe: Facilè ad Etymum Germanicum reſpexi (erant Longobardi maiores noſtri Germani: imò vt Corn. Tacitus atteſtatur, nobiliſsimi Germanorum, qui trucidatis Romanis, & Gotthis Italiam omnem tenuerunt.) Vuiterbum enim eorum ſermone ampla ſtructura ſignificatur. Vidès igitur Merula quàm facilè errent, qui aliunde quàm à Lon-

Lōgobardi nobiliſs. germanorū

à Longobardis Longobardorum oppidorum nomina deducũt: eos autem maximè errare credendum eſt, qui à maximè remotis gentibus rem trahant. Habent Hunni, habent Angli, habent Gotthi pleraque in Italia à ſe indita locis nomina, in ea enim diutius belligerarunt. At Iudæi quas bellicas laudes ipſi poſſunt prætendere? ſuperſtitioſa gens, & imbellis,& ad omnium ſeruitium nata: adde quòd & indoctiſsima. Exceptis enim ſacris Biblijs, quę ipſi inuidia, & liuore in Chriſtianos corrupere, adeò vt ſatius ſit eo in argumento commentaria Græca perlegere: nullius doctrinæ quendam ſua in lingua idoneum habet autorem, non medicum, non philoſophum, non hiſtoricum. Apage igitur recutitos hoſce & ſabbatarios, nec à maioribus noſtris Longobardis deſcidiſcas, vt alieniſsimos ſequare. Potuiſſet (inquit Iouius) de Iudæis Alciatus modeſtius ſentire, & caſtius loqui. Poſſem, ſi daretur narrãdi locus, ſuper hac re Alciato, quem inuito ſenatu, populoque grammatico cognoſco eſſe tuiſsimum, aduerſari: ſed cum facilè animaduertã tam longam verborum ſeriem ab auribus veſtris non ſuſtineri, illud Ciceronis pro L. Flacco pro Iudæis tuo, Bonauentura, ſatisfaciat Alciato: Cum aurum (inquit) Iudæorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus veſtris prouincijs Hieroſolymã exportari ſoleret, Flaccus ſanxit edicto, ne ex Aſia exportari liceret. Hæc ille. Iam aſcendit (inquit Corbetes) hæc veſtra ad cõtentionem diſputatio, iccirco ne tp̃s, quo nihil eſt pretioſius, his nugis conteratur, obſecro, te Iouie, vt ſub compendio Longobardorum, & his priorum Gotthorum hiſtoriam nobis enarres: & an Getharum & Gotthorum eadem ſit natio. Gethas, & Gotthos eoſdem eſſe populos nõ dubito plurimis con- *Gotthi et Getha an idem ſit populus.*

ſ i. iectu-

iecturis adductus, è quibus duas aut tres adduxiſſe ſufficiat vobis. Hælius Spartianus in Pertinace hæc de ijs populis, quos vulgus Gotthos vocat poſteritati tradidit: Heluius Pertinax filius Pertinacis dicitur ioco dixiſſe, adde ſi placet etiam Gethicus maximus: quòd Getham occiderat fratrem, & Gotthi Gethę dicerētur: quos ille dum ad Orientem tranſit, tumultuarijs prælijs deuicerat. Is Getha à fratre occiſus, natus eſt Mediolani Seuero, & Vitellio Coſs. VI. KAL. Iunias. Aurelius quoque Prudentius Gethas appellat, & eos ab Iſtro (qui alijs eſt Danubius) patrio veniſſe teſtatur. Idem quoque ſcriptum legiſſe vos puto apud Claudianum libro quartodecimo his verſibus:

Aſpice Roma tuum iam vertice celſior hoſtem,
Italia detrurſus eat, quantumq́, priori
Diſſimilis, qui cuncta ſibi ceſſura ruenti
Pollicitus patrij numen iurauerat Iſtri,
Non niſi calcatis loricam ponere roſtris.

Gotthos enim intelligit, quos iam occupata maiore ex parte Ciſalpina Gallia Stilico ad Atheſim, in Veronenſi agro, ad Pollentiā, ad Aſtam fuit: vt lib. 8. idem Claudianus his verſibus atteſtatur:

Tu quoque non paruum Getico Verona triumpho
Adiungis cumulum: nec plus Pollentia rebus
Contulit Auſonijs: aut mœnia vindicis Aſta.

Longobardi. Tranſeo ad Longobardos maiores noſtros: quibus ætas nulla bellaciores vidit. Quam rem ſi creditis minus, ne pigeat obſecro Cornelium Tacitum audire: Contrà (inquit) Longobardorum paucitas, nobilitasque plurimis ac valentiſsimis nationibus cingit, non per obſequium, ſed prælijs, & periclitando tuti ſunt. Audite item Velleium: Fracti Longobardi gens etiam Germana ferocitate ferocior. Miſnenſium hodie regionem Lógobardorū ſedem anti-

antiquiſsimam fuiſſe plures volunt. Hos Tacitus Sueuis attribuit. Vueſtualis alij: quòd hos non procul à Rheno Ptolemæus ponat.

De moribus Ciſalpinorum Gallorum. Cap. VI.

NEmini igitur ſit mirum, ſi Ciſalpini Galli & pacis, & belli muneribus ſunt idonei, quando tam prẹſtantes progenitores habeant, quibus nulla gens eſt ſub cœlo æquè ferocior. Tunc ſubridens Bernardus Felicianus, Facies nos, inquit, Benedicte inſolentes nimis tanta origine. Qua longè Romanis feliciores ſumus, atque etiam ipſis Hetruſcis. Illis enim paſtores è Phrygia, his autem Lydus Volſus principia extitere. Verum Ciſalpinis Gallis diuerſi ſunt mores. Siquidem Alpinis ſunt planè agreſtes: qui altiora montium feri, & porſus inſociabiles: quales exiſtunt, qui Veruaſcam circa Verbanum Vallem tenent. hi.n. Troglodytico penè more Alpiũ cauernas ſubeunt, ſparſimq; per inuia nemorum montanorum ritu ferarũ vagantur. Qui verò ad lacuum, vel flũuiorum ripas iacent, ad fabrilia opera, & agriculturam ſunt idonei: ad vaſa lignaria tornanda ſunt ſolertes. Alpini habitudine corporis firmiſsimi, ad multam ẹtatem degunt, & quanquàm ſenectute premantur, à laboribus tamen non niſi decrepiti abſtinent. Errant autem plurimum ſicut Nomades cum gregibus vel in ſuis, aut alienis, aut conductis paſtionibus vigilias caſtrenſes agentes, ſupellectile ad Scytharum conſuetudinem plauſtro, vel equis impoſita. Montanis multis, niſi quatenus in planiciem deſcendunt, aut in viciniã deflectunt, vſus panis eſt incognitus.

Veſcuntur autem caſtaneis, lacte, caſeo, & cæteris, quæ ſua ſponte dat terra, muneribus: reliqua gulæ irritamenta non nouere. Horum mulieres quemad modum & Laxamatarum munia virorum egregiè ſupplent, nec pugnam, ſi caſus tulerit, viris admixtæ detrectant. Inter aquas victus eſt plurimis, dum nauibus vltro, citroq; merces conuehunt. Salaſsi, quos hac ætate Pedamontanos vocari audio, ſi per militesliceret, cuticulam ſtudioſe curarent, ad munia belli prorſus inhabiles. Cæteri verò Galli vſq; ad Rubiconem ingenio tantum valent, vt illud ad omnia facile applicẽt. Corporis magnitudine ſunt Italis proceriores, Gallis verò Tranſalpinis & Germanis inferiores. Quantum bello valeant, dicant, qui eos ſunt experti aliquoties Itali. Ferè tamen credibile eſt prodigioſæ ſtaturæ homines hanc regionem genuiſſe. Taceo quod Euſtathius memoriæ prodidit de Lyge gigante in Dionyſium Afrum, quem ait hunc tractum incoluiſſe: venio ad recentiora: Tempore quo Ludouicus Sforcia rerũ potiebatur apud Inſubres, & Lebuos, cùm Lambrus aquis extenuatus laberetur, pars caluariæ, & dens magnitudinis immenſę repertus in fundo aluei. Dens primo marmor exiſtimatus eſt, mox oſſea materia deprehenſa eſt. Per eadem ferè tempora (vt Georgius Merula, qui ſe vidiſſe refert hæc omnia, ſcriptum reliquit) eodem in fluuio dentes item duo, & os informe effoſsi fuere: quod non ſatis poterat diſcerni, armi ne fuerit, an coxendicis: niſi quòd in extrema parte forma acetabuli inerat. Ex his vt Venetias deferretur Mauroceno Venetorum legato Barptolemęus Chalcus vir omnibus rebus ornatiſsimus, qui tunc à ſecretis erat Sforciæ, vnum tradidit.

Quibus edulijs, & rebus abundet Ciſalpina Gallia. Cap. VII.

HAbent quinetiam (vt aliquid etiam à me dicatur extra lineam) noſtrę Ciſalpinæ Galliæ regiones ſingulæ ſuas dotes. Cereris.n. copia ferè omnis tractus frequētiſsimus eſt, nullus tamen Lacmellino, aut Alexādrino anteponendus eſt. Rhetica vina, & quæ in Orobijs Inſubrum, & apud Nouarienſes ſunt, ferè paria in Italia tota nō reperiuntur. Oleum Comenſe Venafrano non inferius eſt. Mella paſsim, ijs exceptis duntaxat, quæ ad Alpes naſcuntur propter caſtanearum folia, Hymetijs, Hyblæis, Calydneisq; ſunt ſimilima. Caſeum quis ſani intellectus Veſtinum Nouarienſi, aut ei, qui intra Adduam & Ticinum ſale duratur, comparabit? Quò adeo oblectatus eſt Antoninus Pius, vt eum pro vſu Romam transferri curaret, vt his verbis Iulius Capitolinus atteſtatur: Cum Alpinum caſeum in cœna ediſſet auidius, nocte reiectauit: atque alia die febre commotus eſt. Coturnicem regio habet nulla ſapidiorem. Hœdos quoq; Ambracienſibus petulciores reperiemus. Roſæ Mediolanienſes commendatione Carini Imperatoris, qui eas abuſque Mediolano Romā vehi curabat, cęteris ſunt gratiores, vt refert Fl. Vopiſcus. Quanta ſit apud Inſubres rerum omnium, quæ ad hominis victum pertinent, felicitas, indicio ſunt ſuperioribus tēporibus exercitus Imperatoris, Gallorū, Pontificis, Venetorū, & Franciſci Sforciæ non modo delitijs alti, ſed nūmis, per decennium & opibus propè ditati: Quos profectò tota Italia, addite etiam ſi placet Siciliam, nō ſuſtinuiſſet. Lanas præthereà fert optimas, de quibus

ita ſcribit Strabo: Lanam verò mollem Mutinenſis ager, eáq; regio, quæ ad fluuium Scutanam pertinet, fert omnium longè optimam: hirtam verò Liguſtica: & Mediolanienſis, ex qua bona pars Italię ſeruitiorum veſtitur. Mediocrem autem, ea quæ circa Patauium, ex qua precioſiſsima tapeta, & Gauſapinæ fiunt. Mulas Venetas Iliados β. Homerus extollit hoc carmine.

ἐξ ἐνετῶν ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων. id eſt

Mularum genus è Venetis quod robore praſtet.

Fructibus autem ſic referta eſt Gallia, vt pomarium tota videri poſsit. Eſt & huic regioni peculiaris arbor, quam betullam Gallicam vocant autores, miro corticis candore: qua nulla facit. Eſt & herba odoratiſsima, ea doctis eſt nardus Celtica, vulgo lauanda. Per Alpes item, & Apenninum ex quadam arbore fungus enaſcitur, quod agaricum dicerem, niſi eſſet efficax minus. Ne Iouium veſtrum aliquis tamen circa hæc ſedulum, inſaniētem dicat: fecit hoc idem M. Varro, qui edulium genera in ea Satyra, quæ περὶ ἐδεσμάτων inſcripta eſt, celebrauit his carminibus ſenarijs:

Betulla gallica arbor.

Nardus celtica, quæ vulgo lauanda dicitur.

Pauus è Samo, attagena Phrygia,
Melica grues, hœdus ex Ambracia,
Pelamis Chalcedonia, muræna Tarteſia,
Aſelli Peſſinuntij, oſtrea Tarentia,
Pectunculus Chius, helops Rhodius,
Scari Cilices, nuces Thaſiæ,
Palma Aegyptia, glans Iberica.

Fecit hoc etiam Plutarchus, apud quem celebratum inuenio ſumen, & fungos Italiæ: placentam Samiam: niuem apud Aegyptios. Præterea ſi mihi vitio dabitis non Varronem, & Plutarchum, ſed Pollucem quoque damnabitis celebrantem Tyrium thymum, ceſtreum ex Scyatho, hœdum ex

Melo,

Melo, conchas Pelorinas, teutlon ex Aſcra, galeum Rhodium, & enen Methymnęum, pſetas Eleuſinas, apuas Phalericas, tryglas ſiue mulos ex Ionia, anguillas Beotias, caſeum Cythnicum, ſalem Tragaſæum, rapa apud Mãtineã, fabas Aegyptias. Strabo quoq; in Aſcalonienſium tractu pręcipuas cępas gigni memoriæ prodidit. Sed quid hęc? tanquã nõ pollicitus ſim dictur ũ me aliquid extra lineã vobis.

De Lapidicinis. *Cap. VIII.*

QVanto (inquit Felicianus) interuallo opinionem de te meam exuperas? nũc ego te Varroniano illo Tricocle præſtantiorẽ puto: & tantum cęteris præcellis ingenio, eruditione, quantũ (vt inquit paſtor ille apud Vergiliũ) lẽta ſolent inter viburna cupreſsi. Tibi ſunt (inquit Iouius) hæc laudum adſcribenda precconia. Quis eſt. n. hac ætate, qui literas ꝓfitetur, vel fęlicisſime, vel ieiune, cui nõ ſit cognitus Felicianus? Verũ ne ab his adagio illo, quo aiunt Mulos mutuũ ſcabere, inuramur: quod horũ magis ſatisfaciat palato. Nõ vanum erit igitur huic noſtrę fortaſſe narrationi immenſas naturæ opes intra almæ parẽtis viſcera reconditas annectere. Quas hominũ ingenia ad luxum potius, quã ad vtilitatem exquiſiuere. Sed quo fato id eueniat mali, prorſus ignoro: vt maiores noſtri de ijs iampridem, & ſæpe conqueſti ſint, & de nobis poſteritas conqueratur. Hæc ò Benedicte candidiſsime (inquit Felicianus) reprehendi à nobis, quàm emendari magis poſsint: ſatius fuerit, omiſsis his temporum querelis, quamprimùm, quod pollicitus es abſoluere. Qui hanc noſtram (inquit Iouius) Ciſalpinam Galliã Bramantius ſenior, ſingulariſsimo & abſolutiſsimo vir ingenio, perluſtrauit, carbũ

culos) quos ante ipſum ſola mittebat India) Diui Galeacij Sforcię patrũ ferè noſtrorum memoria Inſubrum ducis effodit: vt moroſiſſimarum mulierum deſiderijs obſequeretur. Hos argentarijs Mediolanieſes Rocchæ nouæ Rubinos nominant. Clariores ſunt Orietalibus, & ſumma cum difficultate è ſaxo cælis euelluntur. Vnde ſæpenumero impenſa maior eſt, quàm lucri acceſsio. Mons vbi exciduntur, vltra Bilitionẽ eſt rectà tendentibus ad Leopontios, non procul ab Abiaſco, qui pagus eſt, vbi Leopõtina vallis Bregnanæ coniungitur. Gemmas ordine ſequuntur marmora ob quandam penè ſimilem materiam, niſi quòd hæc terrea ſunt magis. Hæc duobus in locis propè Athiſonem Candiæ videlicet, & Ornouaſci candida excauãtur. Speculare marmor, quod eſt nigrum, à Romanis luculleum dictum, in Nouarienſium Alpibus effoditur iuxta Lacum Ortæ. His marmoribus vſq; ab anno. MCCCLXXXVI. Mediolanieſes Deiparæ Virgini templum, quod altitudinis faſtigio, quanquàm adhuc imperfectum tranſcendere nubes videtur, cõſtruunt. Quod abſolutũ euincet omnino, quæcũq; ſub ſole ſunt hominum manu facta miracula. Alterum ſimiliter matri Partheniæ, quam ad Celſum vocant in ſuburbijs conſtruunt: cuius aſpectus pulchritudinem olim poſteritas mirabitur. Silices, quibus cœnoſæ viæ per Inſubres ſternuntur in vrbibus, & oppidis vltra Angleriam Buzirates vicus copioſè ſubminiſtrat.

De euripidis duobus, è quibus vnus à Ticino, alter ab Abdua Mediolanum deflectuntur. Cap. IX.

E'Ticini decurſu per CC. ferme ſtad. maiores noſtri inedię auerũcãdæ (voculis vtor Catonianis) conſu-

conſulentes labentẽ perniciſsimo impetu Euripum vſq; ab Beatũ Inſubrum oppidũ munitiſsimũ, mox veluti feſſum Mediolanum intra vrbẽ ipſam deduxerunt, anno à Virgineo partu MCCLVII. per tempora Martini Turredani, qui mox inter Inſubres primarias partes obtinuit, vbi egregiè ſenatorẽ Romę egiſſet. Nauigium à nauium copia vltro, citroq; cõmeantium ſemper vulgus appellat. Vtilitatem, quæ hinc emanat, cùm ob rerum ferè omnium copiam, tum ob ſalubritatem aeris, oratione quis amplecteretur? Hinc.n. piſcium ſunt viuaria frequentiſsima: hinc per hortos Nili deriuãtur: hinc ſub ipſo limine Nereidum chorũ habent Mediolanienſes adludentẽ. Non qualem Veneti, aut Genuates aſpiciunt, inſuauem.ſ.& aſpectu ipſo formidabilem: ſed qualem Ticinus emittit, blandũ videlicet, & amœniſsimũ. Perfruimini ergo Mediolaniẽſes aſpectu nympharum pulcherrimo: & Napearum cętu florentiſsimo: & hac ætate præſertim nauigio addito ex Addua altero ꝙ alterius aquarum ſæpe penuriam excipit. Id cum Sforciæ Franciſci primi liberalitas ſub Triccio oppido munitiſsimo excauarit, gloriam ipſius donec fluet, atteſtabitur: per quẽ multifaria merces ex Orobijs proximis, Cenomanis, & Venetis in vrbis ferè vmbilicum deuehitur.

Beatum oppidũ.

Triccium

De idiomate Gallorum antiquiſsimo. Cap. X.

QVietis venia meritò daretur (inq̃t Cribellus) tibi, niſi ſolus nos torqueret articulus: quẽ vbi abſolueris, tã tibi debebo, q̃ qui maximè. Quid magis antiquius eſt (ait Iouius) mihi, quã amicorũ votis obſequi? tibi pręſertim, qui ob ſingularẽ animi candorẽ, & literarũ politiam es mihi cariſſi-

 mus.

mus. Diu (inquit Cribellus) hęſitaui, & adhuc in eadē verſor rota, qui fuerit maioribus noſtris ſermo: hæſitantiam faciunt, plures Gręcorum voculæ, quibus materna lingua vtimur, ne illi Gręcè locuti ſint. Puto (inquit Iouius) ante Romanorum tyrannidem ambabus idioma Gallijs fuiſſe commune: cum propter originē, tum propter viciniam. Gręculas voces in hanc regionem per tempora C. Cęſaris tranſcripti Comum in coloniam Græci attulere. Quòd nobis à cæteris Italis ſermo diuerſus extiterit, declarant quædam vocum apud probatiſsimos autores reperta diſcernicula. E' quibus exempli gratia vobis pauca dixiſſe ſufficiat iuxta Vergilij illud:

-Et crimine ab vno

Diſce omnes.

Acorus radix eſt notiſsima, eam Romani radicem nauticam vocabāt: Galli verò maiores noſtri piper aqueum. Ploxenū cuius meminit Catullus, Tranſpadanis Gallis caſpa fuerat. Sic aſarum radicis eſt genus: ſed Latinis perpenſa, Gallis bacchar. Virgam ſimiliter Galli dicebant, quam purpuram alij: ad quod ſignificatum in octauo Vergilius alluſit, cum inquit:

Virgatis lucent ſagulis.

Argemonam quoq; herbam ſcitis eſſe, Romani tamen eam concordialem, & Galli coronam vocabāt. Nobis item ſuibetes herba fuerat: quę Romanis ſyluæ mater, & Græcis chryſocarpos. Item qui nobis eſt equus, maioribus noſtris erat marca: & actum ipſum equitādi materna lingua adhuc marchiare dicimus: vnde Marcomani populi ſunt dicti, ꝙ equo qui marca dicitur, aut valeant, aut oblectentur. Nō audiret te (inquit Bonauentura) vir doctiſsimus Vadianus. Marcomanos .n. putat vocatos Germanicè: ꝙ Mark Germanorum idiomate limes ſignificatur.

Vnde

Vnde Marchiones, qui ad tuendum imperiũ Romanum cum militibus aduerſus barbaras nationes limitibus præerãt, dicti ſunt. Plurimi (inquit Iouius) eſt apud te Vadiani autoritas, maior apud quoſcũq; tamen Pauſaniȩ: apud quem hȩc legiſſe aliquando cõtigit, Τοῦ τὸ νόομαζον τὸ σύνταγμα Τριμαρκισίαν τῇ ἐπιχωρίῳ φωνῇ καὶ ἵππων τὸ ὄνομα ἴσω τὶς μάρχαν ὄντα ὑπὸ τῶν Κελτῶν Hȩc ille. Vides ergo, Caſtillionæe, an Vadianus fallatur, an ipſe decipiar. Ex his igitur liquidò ſatis conſtat, nõ fuiſſe maioribus noſtris cũm cæteris Italis idioma commune. Nunc, poſtquàm muneri ipſe meo pro virili ſatisfecerim, obſecro vos, vt veſtra omnium gratia tacere liceat mihi.

De magnificentia Mediolanienſis vrbis, deq; nonnullis ſcitu digniſsimis Gallorum Ciſalpinorum geſtis. Cap. X I.

HAec cum dixiſſet Iouius, manu mento ſuppoſita quieſcebat. Tunc Felicianum omnibus intuentibus (inquit Caſtillionȩus) Optarem, Feliciane candidiſsime iuuenis, vt vrbis noſtræ, quando hæc nobis liceant minus, præconia diceres: horum omnium ſilentium te loquentem expetit: in te vno noſtra nunc vota ſuſpenſa ſunt. Vtinam (inquit Felicianus) ea in me ſit ingenij felicitas, qua poſsim & deſiderijs veſtris ſatisfacere, & exiſtimationi apud vos meæ. Quamobrem veſtrum fuerit munus, cum dixero, ſi in parte aliqua declinatum erit, vel me venia dignum exiſtimare: aut tumultuario ſermoni adſcribere. Cæterum ne à veſtrum aliquo noter, ea tantum, quæ ſunt in ore omnium, vel quæ ipſi vidimus: iccirco attendite.

Ma-

Maxima ſemper fuit apud quaſcunq; nationes Gallorum Ciſalpinorum & autoritas, & virtus formidoloſa: inuenio ſiquidem in Gręcorum monumentis ad Alexandrum Macedonem, quem ob res geſtas Magnum cum cæteris autoribus appellamus, Gallorum Ciſalpinorum legatos hoſpitalitatis, & amicitiæ gratia veniſſe: fuiſſeque in conuiuio, quo omnium ferè gentium oratores acceperat, à Rege potentiſsimo interrogatos, Quidnam eſſet, quod Galli maximè timerent: Tunc præter omniū opinionem reſpondiſſe, Aliud, inquam, nihil rex præſtantiſsime, quàm ne ſupra nos cœlum, aut Alpes ruant. Quod reſponſum omnino fefellit animum regis, eum eſſe ſe, quem formidarēt, dicturos opinantis. Quibus verbis credibile eſt Alexandrum de bello Gallijs inferendo, quæ talium virorum eſſent alumnæ: ſed per ea tempora cōtra Hetruſcos, quorum opes terra mariq; latè patebāt, in armis erant: qui XII. vrbibus conditis in Ciſalpina Gallia vniuerſam Italiam tyrannide premebant. Nullus enim Rex citra eorum autoritatem creabatur. Itaq; cum per eoſdem Romulus rex declaratus eſſet, captata Mithridates Ponti rex occaſione Romanos appellauit Hetruſcorum vernas. Hos tamen quanquā potentiſsimos Galli Ciſalpini non ſuis modò finibus eiecere, ſed in eorum agro bella geſſere, omniq; dignitate, & imperio priuarunt. Profligatis Hetruſcis pacis impatiens, & ferox populus in finitimos Venetos, & Medoacos, arma conuertit: eaq; diu exercuit vario Marte. Cumq; horum arma contemptui haberentur, vtpote qui eſſent Paphlagones eiecti, in Hetruſcos rurſus Duce Brenno omnem belli impetum contulere, cùm eſſent ab Arunte quodam ad id facinoris excitati. Cluſium ergo tunc Hetruſcorum metropolim cum maiores noſtri obſiderēt, ſuper-

peruenere Romanorum legati, quorum autoritate ſedari poſſe bellum Tuſci putabant. Verum cùm res non ſuccederet aperto Marte Hetruſci Gallos aggreſsi ſunt, quo in prælio cogniti ſunt Romanorum legati. Cluſio igitur relicto, Romam infenſiſsimo agmine petentibus, ad Alliam fluuiũ exercitus Romanus occurrit: quem cùm Galli viriliter excepiſſent, ferè ad vnum Romani interiere, eaq; dies inter nefaſtos relata eſt. Nec multo poſt defenſoribus vacua, & capta, & incendio à Gallis Roma conſumpta eſt. Huius rei autorem habeo Sex. Ruffum virũ Conſularem: qui hæc memorię prodidit: Galli qui Italiæ eam partem tenent, vbi eſt Mediolanum, vſq; ad Rubiconem amnem, ſuis viribus freti Romam ipſam bello petiere, cæſisq; exercitibus Romanis ad Alliam fluuium, mœnia vrbis intrarunt, Capitolium obſedere. Ad cuius arcem ſexdecim ſenatores nobiliſsimi cõfugerant, qui mille auri libris ſe obſidione redemerunt. Videtis ergo ab Inſubribus vrbem deletam: qui mox per Apuliam vagantes Gallipolim condidere: hinc ſoluentes in Græciam delati eam ferè omnem populati ſunt. Annis pòſt aliquibus rurſus in Romanos Galli inſurrexere: Quo in tumultu T. Quintiũ Dictatorem, qui niſi deſperatis rebus creabatur, factũ reperio, cùm iam Galli ab vrbe ad tertium lapidem via ſalaria trans pontem Anienis caſtra poſuiſſent. Quorum timore & iuſtitium indictum eſt, & iuniores ſacramento militari adacti. Tertius in Gallos Dictator fuit C. Sulpitius M. Popilio Lenate & Cn. Manlio Coſs. Poſt multas tandem acceptas, illatasq; clades vix arma depoſita fuerant: quando maiora inter Gallos Romanosq; bellorum incendia exarſere: ſiquidem reparatis vtrinq; exercitibus, vt ſi quando aliàs, acriter ad arma itum eſt. Et cum Galli in agro Latino

caſtra-

caſtrametati eſſent, iuniores rurſus ad militiā coacti ſunt dare nomina: quòd ſcirent Gallicam gentem & bellacem eſſe, & ingenij auidi ad pugnam. Quo in certamine conſul vulneratus in Romanos fugientes hac oratione vſus traditur: Quid fugis miles? non cum Latino, Sabinoq; hoſte res eſt tibi: quem victum armis ſocium facias ex hoſte. In belluas ſtrinximus ferrum: hauriendus, aut dandus eſt ſanguis. L. Volumnio, & Ap. Claudio Coſs. cum Hetruſci, Samnites, & Vmbri in Romanos coniuraſſent, reperio ab ijs Gallica auxilia fuiſſe mercede conducta, ꝙ cognoſcerent Gallos & bellaces eſſe, & nomini Romano infenſiſsimos. Decio item Decij filio Cos. acerrimè pugnatum eſt contra Romanos. Quos cum Decius fugientes nullis aut precibus, aut minis retardaret, dijs manibus ſe deuouit, M. Liuio Pontifice adſtante: confectum eſt hoc certamen in agro Sentino, non procul ab Eſi fluuio. Hanc vrbē Longobardi vaſtarunt. Erant Galli cùm ob viciniam, tum ob virtutem Romanis terrori: & tumultus Gallicus cum maxima formidine ſemper exceptus. Idem etiam Plutarchus affirmat his verbis in vita Marcelli: Faciebat id loci vicinia, & Gallorū dignitas: tanquā qui recordarentur ſe & ab ijs ad Alliā cæſos, & vrbe fuiſſe deiectos. Peracto primo Punico bello cladium & ſtragis faces ex huiuſmodi cauſſa inter eoſdem rurſus emicuere. Irruperant more torrentis per agrum Hetruſcum Galli, Aretiumq; acriter obſidebant. Romani Tuſcis auxiliū ferentes in pugnā deſcenderunt: qua in pugna, ſi aliás vnq̄ Gallorū virtus enituit. Nā & exercitus ad excidiū deductus, & interfectus eſt conſul. Cū verò pro redimendis captiuis Ro. oratores Mediolanū veniſſent, contra ius gentiū interfecti ſunt. Itaq; ſenatus huiuſce facinoris indignatione commotus,

motus, delectu per Italiā habito, bellum reparauit in Gallos, quod ad multos annos geſtū Senonibus qui proxime Italos habitabant, excidio fuit. Sunt qui ſcribant hæc ante primum Punicū bellum fuiſſe geſta: ꝙ eo confecto ſubſecutum ſit Illyricū: mox tumultus Gallicus. Hāc ob cauſſam C. Flaminius ad populum legem tulit, vt ager qui Senonibus ademptus fuerat per ſuperiora bella, Romanis ciuibus diuideretur. Id cum Boi intellexiſſent, qui Senonibus inhęrebant, malè ferebāt hanc Romanorum viciniam. Super hac re igitur inter Ciſalpinos Gallos cōuentus eſt habitus. Quibus in comitijs contentio omnis conſumpta eſt refricandis iniuriarum vulneribus antiquis, & recentioribus. Tandem poſt longam conſultationem ad arma ſucclamatum eſt. His pactis Congolitannm, & Aneræſtem reges eligunt: quibus ſumma totius rei cōmiſſa eſt. Hæc vbi Romę nunciata ſunt, variè trepidatum eſt, diſcurrentibus alijs ad portas vrbis, alijs ad mœnia, pernoctātibus alijs in foro. Omnia certatim deferri in oppidis validioribus ab agris: ac ſi adfuiſſent pro mœnibus Galli, qui domo nondum ſigna promouerant. Accuſari ab alijs Patres conſcripti: & à nonnullis ciuium auaricia aſsiduis iurgijs criminari: & parum defuit, quin ſæuitum ſit in belli autores. Tanto igitur belli iam excitato incendio conſules per Italiam, & proximas inſulas habere delectum, parare arma, cogere iuniores, vexilla pręparare. Coacti ſunt etiam ſacerdotes, qui belli munere ex S.C. vacabant, ad militiam dare nomina. Romanorum aūt formidinem vel apparatus ipſe declarat: nunquàm .n. tot Italorum millia fuiſſe in armis proditum eſt. Veniebant enim in mentem Rom. vrbis incendia, exercitus ad Alliam cęſus, tot dijs ſæpenumero aduerſis contra Gallos ſuſcepta certamina; & hanc ob

cauſſam

cauſſam velut fatalem Romanis Citeriores Gallos formidabant. Sic in vrbe, & apud ſocios impigrè delectus habebatur: & quaſi non ſemel pugnandum eſſet, tot copię conſcriptę ſunt, quot antea, nec pòſt (quas ipſe legerim) nunquàm. Siquidem Polybius refert fuiſſe in Romanorum exercitu DCCC. & L. mil. peditum, equitum aūt III. & CC. mil. Plinius DCC. ped. mil. equitum verò tantū mil. LXXX. fuiſſe atteſtatur. Et antequàm copiæ proficiſcerentur, ſacrificij genus facere coacti ſunt, Sibyllinis cedentes monitis, quibus continebatur, Græcos homines, totidemq; Gallos marem ſcilicet & fęminā viuos oportere tumulari: cum antea Gręcanico more pij ac mites rem diuinam facerent. Itum eſt tandem cum ijs copijs in Gallos, qui Hetruriā omnem ferro, flammaq; vaſtabant: & diu vario Marte pugnatum eſt vſque ad C. Atilij Cos. ex Sardinia aduentū, quem cum veniſſe Galli cognouiſſent ex crebris ignibus per noctē, totius viribus in aciem deſcenderunt: vt extremam belli aleam experirentur. Præualebant virtute Galli, multitudine verò numeroſiore Itali. Contra L. Aemilium Geſatæ, quibus mos erat, vt nudi pugnarent, cum Senonibus conſtitere & Cenomanis: aduerſus C. Atilium cum Bois, Lebuis, & Salaſsis Inſubres proceſſere, collocatis prius plauſtris, & impedimentis, omnique prædia in proximum tumulum cum præſidio. Cum duas (dictū eſt) frontes Gallorum acies haberent, non ſolum terribiles aſpectu, verum & efficaces ad certamen fuere: verū Inſubres cum Salaſsis & Bois lunatis ſagulis, & torquibus aureis maximè interlucebant. Interea Gallis equitibus C. Atilium à tumulo arcere conantibus, pugnatum eſt neruis omnibus cum ſumma omnium alacritate. Quo in concurſu cum Atilius Cos. in confertiſsimos cuneos

pugna-

pugnaret, ab equite Gallo haſta transfixus, occubuit: caputq; haſtæ infixum per caſtra delatum eſt. Hic ex morte conſulis maior inuaſit Italos rabies, & rerum deſperatio. Tandem fuſa Geſatarum ſagitis acie, ad cæteros Gallos omnis rerum difficultas redijt. Hic clamor, armorumq; horror, hic equorum hinnitus, qualis antea nunquam pro focis, & libertate Italis, pro gloria autem, & virtute pugnãtibus Gallis. Sic omnis ferri experientia à fronte, & à tergo vehementius inſurgebat. Inſubribus & reliquis Gallis nulla iam ſalutis ſpes validiores vires dabat: Itali verò niſi tũc cùm tanto exercitu viciſſent: nunquam poſthac fore vt vincerent, arbitrabantur. Cœpere tandem Italorum frõtes pedem referre: quod cũ tribuni equitũ inſpexiſſent, vt fit in rebus proclamatis, procellam equeſtrem demeſsis haſtilibus, & equis cõcitatis in Gallorum peditatum dedere. Tũ demum turbati Galli, ac loco moti, & repulſi ſunt. Quanto animorum ardore tunc pugnatum fuerit, Polybius his verbis oſtẽdit: Hic tandem belli Gallici finis, quo nullum vſq; in hunc diem vel obſtinatione animorum, vel militum audacia, vel atrocitate preliorum vel multitudine interfectorum, vel numero copiarum maius, aut audiuimus, aut legimus. Hæc ille. Poſt hanc pugnã L. Aemilius conſul in Boiorum agrum cum exercitu venit, quo vaſtato Romam ad triumphum regreſſus eſt ſecum adducens Congolitanum è fuga protractum. Aneræſtes alter ſibi mortem conſciuerat, ne foret hoſtibus ſpecioſior triumphus. Sequens annus conſules habuit Q. Fuluium & T. Manlium. Hi accepto exercitu Galliam ingreſsi ſunt: Boiosq; venire in deditionem P.R. coegerũt: qui cum ceteros Gallos adoriri, aut eorum regionem vaſtare propoſuiſſent, crebris imbribus, & oborta per exercitum peſtilitate pedem

referre coacti ſunt. Hos ſecuti ſunt conſules P. Fuluius, & C. Flamminius. Galliam itaq; Flamminius aggreſſus eſt: Ananesq; Gallos ſubegit: hinc Inſubres inuaſit incenſis Taurinorũ agris: & caſtra metatus eſt eo in loco, quo Addua in Padum influit: ibi hac ætate Caſtrum eſt nouum, pagus. Inſubres vbi hæc intellexere, armata multitudine ad prohibendos Romanos venere: ibi crebris certaminibus fatigati Romani in Cenomanorũ agrum ſe recepere: inde per ſuperiora loca vagantes equites Orobios populabantur. Inſubres itaque agrorum vaſtationem ægrè ferentes ferro quàm primùm decernere ſtatuerunt. Facto igitur agmine quinquaginta hominum mil. & ſublatis vexillis aureis è templo Mineruæ tantò animi ardore Romanos aggreſsi ſunt, vt vix ab oppugnatione caſtrorum primo aduentu repulſi ſint: paucis poſt diebus in ripis Abduæ cõmiſſa pugna ſuperati ſunt. Tot cladibus attriti Inſubres Romã pro pace legatos mittunt: quibus cum negata eſſet, rurſus ad bellum ſe alacrius comparant: præſertim cum iam Mediolanum ex Tranſalpinis Duce Viridomaro armatorum triginta millia in ſubſidiũ ſuperatis Alpibus acceſsiſſent. Conſules erant C. Cornelius Merula, & M. Claudius Marcellus, qui acceptis copijs à prioribus conſulibus, Acerras inter Padum & Alpes vrbem Inſubrũ obſidione cinxerunt. Inſubres quòd auxilium obſeſsis ferre non poterant, propterea quòd media quædam loca à Romanis tenebantur, parte copiarum trans Padum miſſa, Claſtidium quod Romani præſidio firmauerant, obſederunt, rati ea difficultate coactos Romanos Acerras obſidione ſoluturos: eo igitur conſilio Claſtidium premebant. Romani bifariam diuiſo exercitu ſtatuere obſeſsis opem ferre. Cornelio igitur onus iniunctum, vt curaret,

raret, ne Acerranis ſubſidium pręſtaretur: Marcello autem, vt Claſtidianis opem ferret. Quem vbi Padũ Galli traieciſſe intellexerunt, conſuli obuiam facti ſunt: inſtructaq; acie Romanos adoriuntur: ibiq; ducis Viridomari temeritate ſunt cæſi. Acerrani autẽ ſuorum ſtrage audita, vrbem noctu deſeruere. Ita vrbs Inſubrum clariſsima flãmis conſumpta eſt. Vltra Linianum miræ celebritatis oppidum in ripis Oronæ pagus viſitur, Acerris adhuc nomen eſt, cum adiacenti regione, quæ Acerrina dicitur. Hic fuiſſe vetuſtiſsimã Acerrarum Inſubrum illam vrbem puto. Vaſtatis Acerris Cornelius Mediolano copias admouit. Quod cùm ſe capere poſſe deſperaret, ꝙ populi frequentia defenderetur, populato circũ vrbem agro copias reducebat. Iter facientẽ Inſubres aſſequuti extremum agmen adeò egregiè inuaſere, vt maximus timor ea in parte ſit Romanis iniectus. Cõuerſis igitur ſignis conſul totis viribus Inſubres aggreſſus eſt, maximamq; eorum partem concidit: qui pugnæ ſuperfuere in proximos montes aufugerunt. Cornelius re animaduerſa infeſto exercitu Mediolanum reuertitur: nactusq; vrbem metu perculſam, & defenſoribus vacuam nullo negotio ea potitus eſt. Quieuere deinde Gallorum arma vſq; ad Annibalis aduentum, à quibus & copijs nouis auctum (ferè enim omnem exercitum in tranſitu Alpium amiſerat) ſatis conſtat, & ab his in Italiam accerſitum, cum illi in animo eſſet per Narbonenſem Galliam apertis maritimis Alpibus in Ligures irrumpere, illinc in Hetruriam. Nouiſsimè in Italia ſoli qui ribellauerint, in armis remanſere contra Romanos pulſo Annibale: Mox cum Liguribus, quorum arma ferè ſemper coniuncta fuere, vario Marte cum Romanis belligerarunt. A' varijs tandem cladibus in amicitiam Romanorum

Acerrarũ vrbs vbi ſita putatur.

ſunt recepti, priuilegioq; Latinæ coloniæ Trāſpadani, Romanorū more loquor, donati. Sęuientibus deinde bellorum Ciuilium procellis C. Cęſarem ſequuti totis virib⁹ huic bello incubuere, cęteris Gallis propè reclamantibus. Huiuſce rei teſtem habeo Ciceronis epiſtolā ad Tironē: Delectus.n. (inquit) magnos habebamus, putabamusq; illum metuere, ſi ad vrbem ire cępiſſet, ne Gallias amitteret, quas ambas habet inimiciſsimas, præter Tranſpadanos. Extincto Cęſare cōtra M. Antonium inſurrexere: libertatemq; communem cum republica Romanorū amplexi ſunt: ꝙ vnicè M. Brutum Cęſaris interfectorē colerent. Negotij huius teſtis eſt Plutarchus: qui ait Mediolani ſtatuam æneam M. Bruti in foro conſpectam ab Octauio: laudatosq; Mediolaniēſes ab eodem, ꝙ etiam in rebus aduerſis amicorum eſſent amici. Quòd arma ſumpſerint in M. Antoniū, autorē habeo in Philippicis Ciceronem, apud quē hæc pridie legi: Quid Galliam? (de hac loquitur citeriore, quam in M. Antoniū D. Brutus armauerat) Quo tandem animo hanc rem audituram putatis? Illa.n. huius belli propulſandi, adminiſtrandi, ſuſtinendi principatum tenet. Gallia D. Bruti nutum ipſum, ne dicam imperium, ſecuta armis, viris, pecunia, belli principia firmauit, eadem crudelitati M. Antonij ſuum totum corpus obiecit, exhauritur, vaſtatur, vritur omnis, æquo animo belli patitur iniuriam, dum modò repellat periculum ſeruitutis. Optarem in L. Floro, & alijs nonnullis ſcriptoribus loquendi modeſtiam: qui vt carthas expleant ambagibus, regiones aliquando citra verecundiā pro animi libidine plus ęquo vel laudant, vel vituperāt. Audite igitur quicunq; eſtis ex hoc grege M. Tullium Philip. III. Quodq; Galliam prouinciam Citeriorem optimorum, & fortiſſimorum virorū, amiciſſimo-

ciſſimorumq; P. R. ciuium refertam, exercitumq; in Senatus poteſtate retineat. Verum, ne ebriũ Ciceronem hæc putet dixiſſe aliquis, audiat eundem Philip. IIII. Galliam totam hortatur ad bellum, ipſam ſua ſponte, ſuo quoq; iudicio excitatam. Hæc ille. Nunc quanta fuerit, & ſit huius Galliæ Citerioris autoritas, his verbis idem Cicero declarat Philip. III. Nec verò de virtute, conſtantia, grauitate prouinciæ Galliæ taceri poteſt. Eſt enim ille flos Italiæ, illud firmamẽtum imperij P. R. illud ornamentum dignitatis, tantus autem conſenſus eſt municipiorum, coloniarumq; Prouinciæ Galliæ, vt omnes ad autoritatem huius ordinis, maieſtatemq; P. R. defendendam conſpiraſſe videantur. Eundem rurſus audi in quinta Philipp. Galliaq; quæ ſemper præſidet, atque præſedit huic Imperio, libertatiq; communi, meritò vereq; laudetur, quòd ſe ſuasq; vires non tradidit, ſed oppoſuit. Quòd ſi vni Ciceroni fides non adhibenda eſt, audite M. Antonium apud Ap. Alexandrinum ita loquentem: Nam ſi à Celtis (inquit) abiero, neq; hoſtis, neq; Monarchicus dicar amplius. Idem cum à Senatu deſtitueretur, petijt Celtarum prouinciam inter Alpeis reſidẽtem: quam D. Brutus obtinebat, mente. ſ. repetens, C. Cęſarem ex Celtis prodeuntem Cn. Pompeium ſuperaſſe. Senatus autem Celtarum gentem velut arcem in ſe præparari metuens, conturbari cœpit. Ad hęc quibus copijs vlteriorem Galliam C. Cęſar deuicit, niſi noſtratibus? Primò in Heluetios duas legiones conſcripſit, quas per Ocellum cum tribus quæ circum Aquileiam hyemabant, trans Alpes traduxit. Mox cum eſſet in hac noſtra Gallia, intellexiſſetq; Cæſar Belgas inter ſe datis obſidibus coniurare, nõne legiones totidem conſcripſit ex noſtris militibus? quos Q. Pedio legato in vlteriorem Galliam

deducendos dedit. Deinde cum Cæſar maiorē Galliæ motum expectaret, per M. Syllanum, C. Antiſtium Reginum, T. Sextium legatos delectum habe ret ab Cn. Pompeio Procoſ. petijt, quoniam ipſe ad vrbem cū Imperio reipublicæ cauſſa maneret, quos ex Ciſalpina Gallia conſulis ſacramento rogauiſſet, ad ſigna conuenire, & ad ſe proficiſci iuberet. Quid igitur oblatrat L. Florus eſſe nos niuibus noſtris ſimiles? quando hinc omnium firmiſsimus peditatus ſemper eductus ſit, ad quancūq; belli aleam ſemper paratiſsimus. Verū non deerunt ex vobis, qui mihi iam vitio dederint, quòd in re ſole clariore morer nimis. Tranſeo igitur ad facinus aliud, quod conſtat à quatuor tantummodo Tranſpadanæ regionis vrbibus cæteris Italis reclamantibus patratū fuiſſe. Hyemabat circa Padum ala Syllana: quæ cùm ab Othone Imperatore nullo in pretio haberetur, cognoſceretq; Mediolanienſibus, Nouarienſibus, Vercellenſibus, & Hipporhedienſibus Othonis imperium graue videri, eos ad defectionem nullo negotio ſolicitauit. Data itaq; inter ſe fide, omnes in verba Vitellij abſentis iurarunt. Atq; hæc cum Vitellius intellexiſſet, maturauit ex hybernis milites mouere, & in hanc Citeriorem Galliam proficiſci tantarum vrbium motus autoritate, quas Corn. Tacitus florentiſsimum Italiæ latus appellat. Datas præterea à Senatu Romano literas in hanc ſentētiam reperio: S. R. ampliſsimus Curiæ Mediolanienſium ornatiſsimæ ſalutem. Vt eſtis liberi, & ſemper fuiſtis, lætari vos credimus: creandi principis facultas Senatum readijt: ſimul etiam Præfecturæ vrbanæ appellatio vniuerſa decreta eſt. Valete. Hæ autem literæ ad Mediolanienſes datæ functo vita Aureliano fuere. Poſſem ſuper hoc negotio vobis plura adducere: verum cum his recentiora domi habean-

tur

tur per Georgium Merulam virum candidiſsimum declarata, ferè vſq; ad memoriam noſtram videor mihi cum gratia etiam veſtra poſſe me canere rece ptui. Hæc cum dixiſſet Felicianus, ſubticuit. Tunc Hippolytus Maynus Auguſtæ Bacienorum comes Petrum Candidum Vergieminatem orauit, ne grauaretur, ea quæ in laudem Mediolanienſis vrbis compoſuiſſet, recitare. Cui Petrus, Turpe inquit, mihi eſſet comes illuſtriſsime precibus tuis locum relinquere: Incipiam igitur, & ſi quandoq; prolixior vobis viſus fuero, date ſilentij ſignum mihi: nam ſenectutis hoc peculiare vitium eſt, vt ſint ſæpenumero pluſquàm deceat loquaciores. Sed nunc exordior, precor attendite. Admirabilis quædam res eſt eloquentia, & quam paucorum ingenia huc uſque aſſequi potuere. Quamobrem nonnullos & graues & doctos viros ſcimus, qui cũ parẽ rebus, de quibus verba facturi ſunt, eloquentiam præſtare nequeant, ſtudio tamen, & voluntate ducti ea dictant, ex quibus nõ tam laudem meo iudicio, quàm reprehenſionem ſunt conſecuti. Moderanda igitur voluntas eſt, & cohibendus appetitus, ipſiſq; voluptatibus fræna inijcienda ſunt: nec ſolùm quid poſsis, ſed quid debeas cogitandum. Ita te tuarum rerum pulchritudo delectet, vt nihil laude dignum te autore in earum comparatione vileſcat. Nuper enim cum Leonardi Aretini viri in primis docti laudationem Florentiæ vrbis lectitarem, non tam dicẽdi ornatum, qui vberrimus illi adeſt, quàm ſententiarum vim, ac diligentiam admiratus ſum. Tam luculenter enim & ornate ſcribit, vt niſi penitus attenderis, facilè adduci queas, vera eſſe, quæ ab illo referũtur. Sed nihil eſt veritate præſtãtius: ſumma res eloquẽtia huic vni cedit, ab illa vincitur. Operępreciũ itaq; credidi oẽm noſtrã huiuſcemodi

laudatione ſentētiam meam vobis exponere. Nam cùm bonarum artium ſtudijs eruditi ſitis, tum ijs potiſſimum otijs vacetis, quæ ſunt nonnunquam negotijs præferenda: æquiſsimum arbitror in omni re, quæ à nobis auſpicanda ſit, deos præcipuè fauenteis optari: cùm id demum feliciter euenire credatur, quod diuina ope fultum ſit. Itaq; celeberrimi vates non ſine digna commemoratione deorum laudes in eorum carminibus prætulere. Leonardus item noſter cùm alia, tum iſtud in primis egregie, ſed nihil neq; luculentius, neq; ſplendidius in toto orbe terrarum Florentia vrbe reperiri poſſe, haud equidem aſſentior. Quippe voluntatem ipſius extollendam, facultatem verò quàm ampliſſimam fuiſſe, erudita, ac pollens oſtentat oratio: quæ illi in exornanda vrbe pulcherrima nequaquam defuit. Sed vt ad rem aliquando veniamus, principio quidem magnæ prudentiæ exiſtimo, nihil ad oſtentationem facere, nec periculoſam, vt idem ait, iactantiam ſequi potius, quàm tranquillam ſtabilemq; commoditatem. At quo pacto Florentiam vrbem id obſeruaſſe cernimus? quæ inter conualles quaſdam ſita, nec præclarè ſe montibus oſtentat: nec rurſum expeditiſſimis campis obiecta, eminus iter aperit: Veſpertinus nempe viator longinqua ſedulus proſpectat hoſpitia, finem iam inde ingrati laboris autumans. Hęc autem conuallium ſylueſtris opacitas non tantùm vrbium aſpectum eripit, verum etiam deſperationem quandam adeuntibus videtur præferre. Quippe vrbes ſummis in montibus collocatæ, tum ad aſpectum magnificæ ſunt, tum ad vſum iocundæ. Extrorſum enim aſpicientibus incolis lætiſsimos cāpos, viridiſsimos colles, amœniſsimos maris tractus proſpiciunt: nec eſt quicquam quod cum tali ſpectaculo conferri poſsit. Quid aeris ſalubri-

lubritatem commemorem? Quid aurarum ſuauiſsimos flatus, ſiue æſtiuis tēporibus Boreali rigore frigeſcere, ſiue hybernis auſtrali tepore mauis caleſcere? Ex quo ſummis in mōtibus habitare licet nō ſolum, ſiue aduerſa cœli intemperie, ſiue habitatorum incommoditate, atq; moleſtia, quinimo cum ſūma iucunditate, & gratia: ſine ventis verò ac procellis nullam orbis regionem licet habitare. Adde ꝙ ingenia his locis acutiora gignuntur, vt non infā cetè dictum ſit, Ex montibus ſapientiā prodire: planiciem verò ſegetes largiri. Sed illa profectò fortunatior ſedes eſt vrbis, quę longè flumina, lōgè mōteis excelſos proſpicit, eorumq; commoditatibus, quantum ſat eſt, fruitur: incommoda verò non ſentit. Quæ ſi vlla eſt in toto terrarū orbe egregiè condita, ea certè Mediolanienſium eſt ciuitas. ſic.n. in latiſsimis, feracibusq; campis ſita, montibus altiſſimis procul ſepta eſt: ſic non longè decurrentium fluminum opportunitatē percipit: vt nulla nedum inueniri, ſed ne vtilius, & commodius ædificata cogitari vllo modo poſsit. Nam per deum immortalem, quæ nam eſt hac vrbe præclarior? Quæ populo frequentior? quæ ædificiorū magnificentia ditior? quæ deniq; viris, mulieribusq; illuſtribus ornatior? videre licet alias vrbes, quibus præter inanē quandam vicorum mundiciem, ac decorem, nihil adſit, quod cum minima huius vrbis commoditate conferri meritò queat. Iam verò ſi aeris temperiem, ac nitorem contempleris, facilè adduci poſsis, Comes optime, nec alibi purius cœlum, nec ſplendidiorem ſolem, nec aſtra magis fulgentia te vidiſſe. Ipſam autem vrbem viridantiſsima planicies vndique circundat, tam frugifero, amœnoq; æquore conſita, tam glandiferis, opacisq; nemoribus culta, tanta vitium vbertate lętifica, vt nihil aſpectu pulchrius,

nihil prouentu vtilius, nihil ad animantium vitam accommodatius natura rerum omnium parēs, & alumna cōmenta videatur. Adde ijs fontium perennes liquores, curſus amnium vitro lucidiores, pratorum viriditates, & camporū felicem, beatamq; fertilitatem: tum volucrum copiam, ac ferarum: quarū ſtudio venandi incolæ mira voluptate afficiuntur. Quid oppida in vrbium formam deducta cōmemorem, vt Vergeminum, quod Vigleuanum appellant, patriam meam? vt Beatum, Gallarate, Mortarium, Terdate, aliaq; multa municipia, quorū frequentia hæc ciuitas ſic vndiq; munita eſt, vt nihil videri poſſit illuſtrius. Itaq; cum pluribus in locis magnificæ vrbes ſint, ad quas viſendas multi mortales fama pulchritudinis allecti conueniant, cùm plurima illis deeſſe conſpiciant, adeò huius vrbis magnificentiam, ornatum, copiam intuentur, vt illas veluti famulas quaſdam, hanc verò cæterarum dominam eſſe fateantur: ſic omnium rerum magnitudine obſtupeſcunt: ſic templorum faſtigia, & ornatum conſpicantes, pulcherrima admiratione ſatiari non poſſunt. Non enim vrbs eiuſmodi eſt, vt quæ optima, & pręcipua habeat vniuerſa exponat ante oculos hominum inſpicienda, ac veluti ſolicita quædam meretrix ſuperficiem ſolum curare cupiat, & culta nimis in publicum prodire: quod pleriſq; in vrbibus fieri videmus. Cæterum vt diligentem matronam decet, cui dignitas magis peculiare bonum ſit, hęc leuiora haud multi facit: introrſus autem maiora quædam, ac viſu digniora domeſticorum obtutibus reſeruat fruenda. Ex quo fit, vt cum eminus illius, vt ita dicam vultum, cultumq; proſpexeris, minus formoſa, ac decens ſit: tum verò ſi proprius acceſſeris, omnia præ illius venuſtate vileſcere, nec ſatis natiuum ſplendorem habere videātur.

Quam-

Quamobrem cùm multa multis in partibus memoratu digna, aſpectuq; ſint, nihil eſt ex omnibus hoc ſpectaculo pulchrius, nihil dignius. Quod igitur in omni re præcellentiſsima ſolet accidere, vt non facilè ſit exordium ſumere, quà potiſsimum illius præſtantiam recenſeas, cùm multa vndiq; inter ſe quodam modo de dignitate contendere, & dubitationem afferre non minimam videantur. Id in hac vrbe præclariſsima exornanda, vel in primis mihi euenire ſentio, vt quid prius, aut poſterius expediam, non leuiter addubitem, & ingenij mei periculum hand auſim facere. Experiundum tamen eſt, & quicquid ſtudio, & exercitatione dicendi conſecutus ſum, id omne in illius præconijs conferendum. At ſi parem vel eius magnitudini, vel meę potius ergo illam voluntati eloquentiam præſtare nequeam, nihil eſt quod deprecer, doleamve. Nam & vrbs eiuſcemodi eſt, vt ne à Cicerone eloquentiæ principe pro ipſius meritis ſatis dignè cõmendari poſſit: & voluntas mea ſi minus laude, certè venia his primitijs digna eſt. Aequum eſt enim pro tam vrbe celeberrima, quam in patriam mihi elegi, pro veritate verba facientem aſſenſum promereri. Vnde igitur exordiar? an vt pictores ſolent? ſic equidem exiſtimo. Id erit quàm aptiſsimum dicendi initium. Pictores enim cum pulcherrimas imagines ſtudent effingere, primùm ideam quampiam excellentem ac uenuſtam mente concipiunt, quod conuenientiſsimum facto opus ſit cogitantes, deinde ſtylo manus applicant, ac prius verticem, & vt ita dicam, vultum coloribus liniunt: ſubinde notas in reliqua membra diſtinguunt. Itidem nos cum præſtantiſsimam vrbem deſcribere auemus, ab ipſo veluti capite ſumemus exordium. Id autem quale erit? puto equidem ſi re-

rum

rum publicarum adminiſtrationem receſſuerimus. Cætera verò quæ plerique magni exiſtimant, templa, baſilicas, porticus, theatra non pluris faciam, quàm ſi quis imaginibus illis, de quibus paulò antè dictum eſt, bullas, limbos, fimbrias aut huiuſmodi decora cẽſet addenda. Quippe vt propriori imagine vtamur: ſicut enim in homine ratio in primis ſuſpicienda eſt, tum dignitas perſonæ, membrorumq; æqualitas, ſine qua pulchritudo eſſe non poteſt: ſic vos ciuitatem, quæ optima futura ſit auſpicantes, principio Reipublicæ curam intueri oportebit: tum ciuium dignitatem, æquitatemq; viuendi, quæ membra ſunt vrbis: cætera quæ ad cultum pertinent haud multi putanda ſunt. Vnde fit vt ſi qua vrbs eximiè munda, & pulchra ſit, reliquis verò deſtituatur bonis, non ſit propterea huic de qua loquimur, æquiparanda. Sed vt vnde ſumpſit initium, referatur oratio, caput vrbis & columen Reſpub. eſt. Hæc quibus regatur legibus haud parum intereſt: leges autem & iura municipalia, quoniam à maioribus tradita ſunt, haud ab re fuerit de vrbis origine pauca præponere.

De origine vrbis Meiolanienſis. Cap. XII.

SAtis conſtat Ambigatum Celtarum regem (ea pars Galliæ tertia habetur ex deſcriptione Cæſaris) cùm iam grandior natu regnum propagare cuperet, Bellouefo ac Sicoueſo ſororis filijs noua loca, nouasq; ſedes eligere, vbi Dij augurijs dediſſent, ſuaſiſſe: aſſumptis regni viribus, ne qua gens extera aduenientes finibus poſſet arcere. Ea gens

gens populis abundabat: ſedes antiquas deſtituere Bituriges, Aruerni, Senones, Cenomani, Carnutes, Boij, Aulerci, Hedui. Tum Siccoueſo ſorte Hercynij ſaltus obuenere. Belloueſo autem Dij immortales felicius iter oſtenderunt. Itaque per Taurinos ſaltus Alpis Iuliæ in Italiam cum Cenomanis, Lebuis, qui in Gallia vlteriore Hedui aliàs dicebãtur, & Boijs irrupit. Fuſiſq; acie Hetruſcis non procul à Ticino & Nouaria Hetruſcorum pago flumen traiecit: & cum in agrum, quem Inſubrium vocari intellexiſſet, fortè perueniſſet omen ſecutus, quo itidem Heduorum pagus vocaretur, vrbem condidit, quam Mediolanum appellauit: ab vrbe eius nominis in Gallia ad littus Oceani, cuius meminit Strabo. Noſtram verò hanc T. Liuius Priſco Tarquinio regnante conditam anno ante Romam à Gallis inceſam ducẽteſimo, memoriæ prodidit. Ab ijs igitur maioribus hæc vrbs excellentiſsima ſumpſit originem. Cæteras enim vrbes aut paſtores, vt Romam, aut profugi patrijs ſedibus, vt Tarentum, & Venetias condidere: Hæc ſola inuenta eſt, quæ non agreſtes, aut obſcuros conticeſcat autores: verum Dijs auſpicibus clariſsimam regum Celtarum ſtirpem, & bellacium populorum, quos non arma Alexandri Magni, non Romanorum denique, ſi concordes animi Gallorum fuiſſent, ſubegere, præ ſe ferat. Cæterum vt id quod dicere inſtituimus, proſequamur. Vtrum igitur Reſp. vnius conſilio, atq; autoritate, an plurium arbitrio aptius regatur, ſæpenumero quęſitum eſt. Siquidem Plato Athenienſis philoſophorũ omnium (vt inquit Cicero) princeps quadrifariam principatuũ ſpecies diſtinguit: vnam honorabilem, quam Græco nomine timocratiam appellat: aliam paucorum regentium olicratiam: tertiam dimocratiam, hoc eſt, populare regimen:

Mediolanum à quo ſit cõditum & appellatum.

Gallorũ laus.

men: quartã verò tyrannidem: quintã deinde his omnibus præſtantiorem adijcit, ariſtocratiam. Verùm cũ ea non ſecus ac phœnix quingenteſimo ſemel anno, vel potius nunquàm extet, in præſentia omittatur. Et ad incepta redeamus. Nulla igitur regnandi ſpecies potior viſa eſt, q̃ timocratia: ea nempe eſt, quã apud Laconas, & Cretenſes viguiſſe Plato aſſerit. Cum vir quiſpiã honoris, victoriæq; auidus principatum capit, non vt cupiam violentiam, aut necem inferat: ſed vt ingenuè belligerando Remp. diligenter, & egregiè tuẽdo ſibi laudem, patriæ verò utilitatem pariat. Qualis apud Romanos L. Brutus, & multis ante nos ſeculis præſtantiſſimi reges: ut Bellouefus, & Brenus huius inclytæ regionis propagatores extiterũt. Qui non tã opum acquiſitione ſoliciti, q̃ gloriæ, & poſteritatis memores, omnia poſt Rempublicam habenda cenſuere: ut hac ætate Carolus quintus Ro. Imperator ſemper inuictiſsimus, & feliciſsimus: qui anno ante hunc ſecundo Tunetũ totius Africæ urbem munitiſsimam aggredi nõ dubitauit: qua expugnata tantam gloriam aſſecutus eſt, ut proximè nunc ad deos accedat. Ioãnem ẽt Galeacium Vicecomitem nominari ſcio uos intellexiſſe, cùm ꝙ Inſubrũ dux primus fuit, tum ꝙ illi uirtutum comiti cognomen fuit. Ab hoc tanta in Remp. hanc merita extant, ut dies me prius, aut uox tametſi ferrea eſſet, deficerent, q̃ dicendi materia. Verum è multis, quò breuior fiam, unum ſubijciã, quod eius principis magnanimitatem, prudentiã, fortitudinemq; poſteris oſtendet. Geſsit hic princeps bella q̃ plurima contra ualidiſsimas Italiæ urbes. Nec tamen quiſpiam repertus eſt qui conſilio, potentia, opibus huiuſce conatibus opponere, aut quæ animo conceperat, quominus ut exequeretur, ullo pacto quierit obſiſtere.

ſtere. Nempe cũ aduerſus Florentiã urbem bellum gereret, quę inter cęteras Italię opulentiſsima quodam modo ac præclara habebatur: nec facilè appareret eius vim ac potentiã breui poſſe proſternere, cum vndiq; Romanorũ, Venetorũ, & finitimorum auxilio tuta eſſet, nec propinquas ſolùm, ſed exteras quoq; nationes in bellũ exciret, adeò virtute, diligentia, labore vrbẽ ſagaciſsimã eluſit, atq; proſtrauit. nunc armis imminẽdo, nunc pacẽ oſtendendo, vt q̃ multis ſeculis ferme toti Italię par eſſe videbatur, nec modicis pręlijs poſſe ſuperari, intra breue tp̃s penè ad excidium deleretur: nec ſe amplius tueri, aut rem ſuã incolumẽ ſeruare, niſi ſub Vicecomitis tutela & dignitate putaretur. Cęterũ hęc vberius ab alijs tractãtur, & nos ſuo loco nonnulla retulimus. Iccircò ad alia ijs ampliora me recipio, quæ non minus principum noſtrorũ magnanimitatem, q̃ vrbis Inſubrum vim, potentiã, excellentiã declarent. Puto ego multos mortales ſatis mirari, vnde huic ciuitati tantę opes, tantę copię, tanta denique omniũ rerũ facultas ſit, quẽadmodũ tot per annos, & nouiſsimè diebus noſtris grauiſsima tot bella ſuſtinuerit: quàm ſæpe infeſtis hoſtibus & innumeris reluctata ſit, & ſemper indefeſſa, ac validior emerſerit. Quis enim non meritò his rebus tã pręſtantibus, & dignis admiretur? Sed hic omnis ſtupor apud eos eſt, qui vrbis & opulentiã, & vires neſciunt, eius magnificentiã nunq̃ inſpexerunt, auribus non facilè credunt. Vt enim ab Ariſtotele poſitum eſt, ſi qui eſſent illuſtribus domicilijs ſub terra habitantes, cultis picturis, ſignisq; pulcherrimis, quibus beatorum domus ornari cõſueuere, nec vnquã ſupra terrã exiuiſſent, auditu aũt & fama ſpecimen, ac decorẽ omniũ, quę hic viſuntur, percepiſſent: nec facilè his, quę referentur, fidẽ adhiberent.

Dein-

Deinde aliquo tempore patefactis ſedibus in hæc, quæ incolimus, loca emerſiſſent: cum repentè cœlum, ſolemq; vidiſſent, tum terras, mariaq; patentia: præterea volucrum copiam, ac ferarũ, vrbiumque multitudinem, & ornatum conſpexiſſent: profectò & earum rerum magnitudine obſtupeſcerẽt, nec ſatis pulcherrima admiratione ſatiari poſſent. Ita ſi quis fortaſſe eſt, qui aliarũ vrbium ornamento, aut amœnitate delinitus ſit, huius autem excellentiam prorſus ignoret, aut negligat: cum ad hanc tandem acceſſerit, ac prius quidem multitudinem populi lætiſsimam, vrbis frequentiam, pulchritudinemq; ſingularem inſpexerit: tum eorum quę ad victum hominum, cultumq; pertinent, copiã ſimul, præſtantiamq; cognouerit, quot artes, quot inuenta, quãta in hac omnium vbertas, & decor ſit, quot ditia & ornatiſsima templa, præclariſsimæ regiæ, antiquiſsimæ familiæ, pulcherrimæ & delicatiſsimæ nurus, ſplendidiſsimi iuuenes, nitidiſsimi equi, & inſignia arma videantur: poſtremò totius vrbis gratiam, nitoremq; perceperit: nequaquã ab hac tam præclara bello, paceq; facinora edita fuiſſe mirabitur, quinimo multò maiora ab ea præſtari potuiſſe: & ad orbis imperium adipiſcendum idoneam potius eſſe cenſebit. At vos aſſuetudine quadam oculorum imbuti, vt in alijs plerunque fit, mirari, deſinitis. Hic autem ſtupor, hæc admiratio vrbem peruadenti ante oculos obijcitur: Cum verò ciuitatem ipſam egreſſus ſis, & ſingula diligentius contemplatus fueris, Dij boni quæ oppidorum frequentia? quibus plurimæ ex ciuitatibus Italię longè cederent: quarum nomina propter ſcriptorum commendationem celeberrima ſunt. Quæ omnino Apinæ, Tricæq; erunt, ſi noſtratibus oppidis comparentur. Præterea quæ amœnitas? quæ demum deli-

delitiæ occurrent? quàm multa videas, quàm præclara, quàm magnifica? Non enim vt de niue ſcribit Homerus cœlitus delapſam monteis occupare, & colles, iugaq; montium, & culta pinguia; ſic hæc ædificia vniuerſos circum colles & planiciem occupant. Verum omnes Italię vrbes quaſi quodam fato in vnum locum conueniſſe videbuntur. Quippe Galliæ Ciſalpinæ oppida nequaquam cæteris æquanda ſunt, quæ in alijs plerunque videre regionibus contigit. Verum pro vicis ditiſsima hic oppida, pro oppidis opulentiſsimæ vrbes adſunt. Quota etenim apud Ciſalpinos Gallos villula eſt, quæ non eius ferme oppidi magnitudinem æquet, ex quibus exornari ſolet Italia? Quam enim habet Hetruria prę-ter Florentiam, & Senas vrbem, quæ noſtris oppidis vel magnitudinem æquet, aut vbertatem? Signia vrbs eſt, vt ſcitis, vltra Romam, cuius Pontifex eſt Laurentius Grana vir literarum cãdore politiſsimus. Ea in vrbe nec tonſor adeſt, nec medicus, imò nec qui calceos conficiat, aut caligas: igitur pro porticibus geſtationes hic cernas, pro viridarijs conſita nemora, ac patentiſsimos terrarum ſitus cultos, quibus floridius nihil, nihil ſpecioſius, iucundius nihil denique natura commenta videatur. Iam verò ſi cubicula, ſi triclinia conſideres, quibus potiſsimum optimatum domus exornari ſolent, nihil eſt in vrbe tam terſum, tam mundum, ſic legans, quod cum horum nitore, aut politia conferri queat: ita omnia apta, diſtincta, ornata intueare. Quamobrem quamcunque in partem oculos admoueris, omnia natiuo decore niteſcere, & quaſi lætitiam quandam ex ſe videntur effundere; tanta villarum amœnitas, camporum beata fertilitas, nemorum, pratorumque viriditas vndique refulget.

Signia vrbs.

De

De ſitu vrbis Mediolanienſis. Cap. XIII.

SEd poſteaquàm dicendo hucuſq; progreſsi ſumus, aliquid & de ſitu vrbis dicam, initium eius paulò altius repetẽdo. Enimuerò Mathematicorum dimenſionibus ſatis conſtat omnem terrę ambitum quinque zonarum ſpatio eſſe diſtinctum, quarum primã ſolis ardore ſuccendi, ſpatioſioremque cæteris aiunt eſſe: extremas frigoribus intentiſsimis inhabitatas, ſemper rigere autumãt. Inter has antem duas interiectas eſſe, veluti medias: vnam quam nos incolimus ſub axe Septentrionis ſitam: alteram verò ad auſtrum protendi, ante patres noſtros non ſatis cognitam, nunc ita diutinis nauigationibus regis Luſitanorum oculis expoſitam, quàm eſt hæc nobis citerior Gallia. Sed vt quæ mihi ſunt nota, proſequar, Hæc vbi habitamus, licet à frigore, & calore media ſit: non eadem vbique cœli tamen clementia, & æquitate fouetur: quippe regiones quæ tropico Cancri ſunt viciniores, vt Parthia, Armenia, Libya, cæteræq; finitimę propinquiore ſemper calore torrentur. Quæ verò polis duobus ſunt obnoxiæ, frigoribus rigent regiones: & quæ his vicinæ ſunt, vt Germania, Albios, quæ nunc Britannia, Scotia, Thule, Dacia, Pannonia, Scythia, & quæ Riphæos montes gens habitat. Reliquæ intermediæ regiones velut ab vtraque extremitate diſtantes temperatiore cœlo, ſalubrioreq; fruuntur. Cum igitur hæc Ciſalpina Gallia in ſexto climate, qui Diaboriſthenes appellatur, cui Mercurium præeſſe aiunt, remota ſit ab æquinoctiali per IIII. & XL. gradus ambabus partibus fouetur, hinc Boreali frigore, iſtinc Auſtrali æſtu. Igitur velut regina montibus circumſepta, & gemi-

gemino fręto, Adria. ſ. & Tyrrheno, vt amborum commoditatibus pro arbitratu gaudeat, incommoda nulla percipiat. Ritè igitur Maro noſter, decus immortale Ciſalpinæ Galliæ his verſibus hunc tractum celebrauit:

Hic uer perpetuum, atq; alienis menſibus æſtas
Bis grauidæ fruges: & pomis utilis arbos.

Situm nempe ciuitatis beatiſsimum reddit aeris ſalubritas, glebæ pinguioris vbertas, fontium, fluuiorumq; irriguitas, fructuum fertilitas, nemorum & paſcuorum viriditas, iumentorum & pecudum fœcunditas, quæ incolentium nutrimentum non leuem præſtant vtilitatem. Hæc autem noſtra regio huiuſmodi fertilitate adeò nobilis eſt, vt non modò ſuperiorem inueniat, ſed ne parem quidem: ea pręſertim quę intra Seſitem: & Adduã continetur. Oppidis tam frequentibus, & pagis referta eſt, vt ferè ad ſingula ſtadia diuerſoria reperiantur: præterea tam vberi ſolo eſt, vt populum, quem copioſiſſimum habet, ſine aliarum gentium auxilio facilè nutriat. Tantus eſt autem ſolius vrbis Mediolanienſis populus, vt tota Hetruria non tam numeroſum habeat. Tanti autem populi in cauſſa eſt fertilitas, fertilitatis autem humor, qui ex tot amnibus manat: toto præterea ſolo aquarum venis reſudante. A' ſuperiore ſiquidem parte, quę Marteſana à bellicis incolis appellata eſt, Lario ab lacu Adduæ, & ab Alpibus alia fluenta decurrunt. Ab inferiori verò Ticinus aquarum nitẽtium agmine rigat Inſubriã, à Verbano caput exerens: amboq; diuerſis itineribus Eridano infuſi fluuiorum regi miſcentur, eũq; ad mare comitantur. Non iniuria itaque veteres Mediolanum inde appellatum putant, quòd inter amnes media, veluti Meſopotamiæ regio, ſita ſit. Dico ergo hanc prouinciam præ cęteris ſalubrio- *Mediolanũ a ueterib. vnde dictũ.*

 rem,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

rem, & amœniorem eſſe: nec minus feraciore ſolo præditam: tum his quæ ad humanum victum pertinent, feliciorem haberi: ſummaq; Dei prouidentia Mediolanienſium vrbem in ea conſtitutam. Nec.n. commodiore loco ea ciuitas noſtra hæc metropolitana ciuitas, Orientis, & Occidentis emporium ædificari potuit: quæ totius orbis regimen eſſet habi tura. Nempe vt arces præcipiti foſſa vndiq; precin gi, & in eminentiore quodam vrbis loco condi cõſueuere, vt regentis ſedem, & ipſius caput vrbis præ ſe ferant: ſic Mediolanienſium ciuitas altiſsimis ſepta fluminibus, altiore, & tutiore prouincia poſita eſt, exindeq;, vniuerſas quaſi inferiores vrbes Italię, velut ab altiſsima ſpecula proſpicit: ita vt Italiæ totius arx, imperij ſedes, & reliquarum domina vrbium meritò appareat. Ab hac ſiquidem arma, ab hac equi, & quicquid bellici vſpiã ſtrepit, egreditur: Hæc ſola eſt, quæ armatos Duces, lucidas equitum alas, peditumq; cateruas ſiſtit in acie. Vt enim ſi quis magnam lanificij, & mercenariorum copiam aliqua ex vrbe continuò efferri, hisq; & cur rus impleri, & naues ſtipari, ac mari & terra conuectari videat facilè, & eam vrbem mercibus plenam, multosq; ibi lanarios, qualium copiam eſſe ſcimus in Florentia, incolere: ſtatim eum locum iudicabimus eſſe mercatoribus refertiſsimum: Ita qui Duces, qui exercitus, qui arma, qui equos, qui currus, ſigna, vexilla, & reliquam belli ſupellectilem ex hac potiſsimum vrbe prodire inſpiciat, & toti Italiæ formidinem incutere: non ne & armis, virisq; refer tam: & ad orbis imperium adipiſcendum idoneam eſſe fatebitur? Siue enim multitudinem populi conſideres, nihil eſt in toto terrarum orbe frequentius: ſiue pulchritudinem, nihil ornatius, aut ditius. Si verò quæ ad commoditatem vitę pertinent putaris

præ-

præferenda, quid eſt ex optimis, ac neceſſarijs rebus, quod ab Inſubribus meritò deſideretur?

De opibus, & potentia Mediolanienſium. Cap. XIIII.

AT ſi rerum geſtarum mauis, Auguſtæ Bacienorum Comes illuſtriſsime, patriæ tuæ gloriam contemplari: nullam inuenies, quæ bellorum magnitudine, ac diuturnitate latius propagarit imperiū. Hęc veterū regum ſedes, hęc imperij Romani firmamentū, hęc Italiæ tutela: hinc illa immenſa effuſa ſunt agmina, quę non ſolū Hetruriā vaſtarūt, Romanorū exercitus ad Alliam obtruncarunt, mox incenſa Roma vniuerſam Italiā peragrarūt: deinde Gręcia depopulata, maiorē Aſiæ partē ruinis, & incendijs conſumpſerunt. Florentiā aūt Syllanæ fecis coloniā munditia vicorū, ædium lautitia non ijs clariſsimis monumentis inſignē eſſe ſcimus: quæ quin vetuſta, & perornata ſit, non equidē inficias eo: verū armis, viris, opibus ac geſtarū rerū gloria cum Mediolano conferendā nullo modo cenſeo: nec hac ętate vrbem Romanā: ex qua ſi ſacerdotes, qui ferè omnes alienigenę ſunt, eieceris, cultoribus vacua remanebit. Tua aūt hæc patria eiuſmodi eſt, vt acceſsione gentiū non augeſcat, & diſceſſu haud minuatur. Sed quoniā de tam excellēti ac præſtantiſsima vrbe breuiter à nobis, & quaſi curſim hucuſq; pertractatum eſt: tandē, vt eximius inquit orator, aliò vela facienda ſunt, & quid in quaq; re eius præſtantia maximè eniteat latioribus paulò verbis, & rationibus explicādū eſt. Iam.n.de tēplorum ornatibus, ac regali ſacrarū ędiū ſplendore non ineptus diſſerendi

locus relinquetur. Vnde igitur dicere nunc exordiar? aut quid in primis præponendum ſit, haud facilè intelligo. Velut enim ſi quis Helenam illam formoſiſsimam eximijs laudibus ornare cupiat: prius ne nobilitatem generis expediet, quòd Ioue, & Læda genita ſit: an pulchritudinem, quòd à Venere præ omnibus formoſior ſit habita: an virtutem, quòd eleganter canere, & pſallere docta fuerit: an ornatu corporis præſtare contendat, quòd purpureis, auratisq; ſegmentis vti aſſueuerit: an leporem potius loquendi anteponat, quòd ex ore narrantis ſuauitate quadam allecti penderēt homines? Hæc inquam ſi quis animo volutet, quid conuenientius dictu ſit, ignoret ad eximiam pulchritudinem venuſtatemq; demonſtrandam. Sic ipſe cum optimam ac pulcherrimam vrbem celebrare inſtituerim, quæ in omni virtutis genere, laudisq; præſtantia cęteras anteeat, vnde potiſsimum exordiar, ignoro. Nam & ipſa virtutum admiratio incertum me reddit, nec facilem deliberandi facultatem permittit. Ego tamen vnde conuenientiſsimum, & aptiſsimum putabo, initium capeſſam. Primum igitur, vt de opum, ac facultatum copia dicere ordiamur, in queis potiſsimum Reipu. ſtatus inniti ſolet. Vbi nam tu gentium vrbem reperias, quæ tanta vectigalium copia abundet? tot exercitus ſumptibus ſuis alat? Memini à viro audiuiſſe me quæſtorio tot exactas ex hac vrbe pecunias ad alēdum per Leuyana tempora exercitum, quot ferè tota Italia, Venetijs duntaxat exceptis, poſſet exigere. Ioanne præterea Galeacio imperāte apud Inſubres legi quinquies, & quadragies decies cētena millia aureorū ſine populi querela, & paruo admodum tēporis ſpatio ab ijs exacta, qui tunc quæſtores erant: huius tertiā totius ſummæ Mediolanū impendiſſe,

cum

cũ præter Liguriæ populos omnes ferme Italiæ vrbes, quæ ab Alpibus inter duo maria Illyriũ, Flaminiamq; continentur, in eius poteſtate eſſent: in Hetruria Piſas, Senas, Peruſium, Aſiſium teneret, Bononiã poſsideret. At verò quæ ferè aui noſtri videre, & in oculis ferè nepotum verſantur, nonne tamẽ incredibilia nobis apparent? vnam hanc vrbem tot per annos cum Venetis. Florentinisq; de imperio certantem duarum validiſsimarum ciuitatum adeò impetum ſuſtinuiſſe, & adeò omnes earum conatus flocci feciſſe, vt audaciam non ſolũ reprimeret: verum ad pacẽ vltro poſcendã poſt longum ac difficile bellum impulerit. Hęc aũt acta fuiſſe ſcire vos arbitror, eo tempore, quo Philippus Maria Vicecomes rerum potiebatur apud Inſubres. Taceo Eccelinum Patauinorum tyrannum cum innumero exercitu à Mediolanienſibus iuxta Soncinum, quod oppidum eſt in ripis Lollij agri Cremonenſis obtruncatum: cuius cadauer eo in oppido ſepultura donatum eſt. Venio ad nauales, terreſtresq; copias: quibus feliciſsimo euentu ſæpe cum Venetis & Florentinis decertauit, contra eorum opinionem: ꝙ opinarentur Veneti Mediolanienſes cum ipſis, qui inter aquas & naſcuntur, & educantur veluti piſces, congreſſuros nunquam. Obſtupuit ea tempeſtate vniuerſa Europa tam difficile bellum contra tot hoſtes terra, & aqua ſine exteris auxilijs à Mediolanienſibus adminiſtratum. Admirabãtur exteræ nationes vnde tantæ opes, tantæ copię, tanta dęniq; rerum omnium facultas eſſet: quibus nõ dicam theſauris, ſed auriferis fœta mineris immenſas ad tantum bellum, diutinumq; pecunias exponeret. Atq; hæc Mediolanienſium ciuitas ex maximè reditibus effecit, nullis externis freta præſidijs, ſed propria virtute, & probitate confiſa. Ex quo per eximiam

ipſius præſtantiam licet agnoſcere, quę per ſe bellum gerere, per ſe ſumptus omneis preferre quiuerit: qua in re quid in primis extollendum ſit, haud facile cognitu eſt. An potentiam prius admirentur homines, quòd grauiſsimum, & periculoſiſsimum bellum tot per annos enixiſsime pertulerit? an virtutem, quòd hoſtiles vires ſæpenumero fregerit, atq; deleuerit? an opulentiā, quòd proprijs ſumptibus ingenteis aduerſariorum opes funditus exhauſerit? Mihi quidem hæc omnia non mediocri laude videntur commendanda. Sed ad maiora mea feſtinat oratio: & de opibus ac facultatibus abunde dictum eſt à nobis: de nobilitate deinceps reſtat diſſerendum.

De nobilitate conditorum. Cap. XV.

QVanquàm in hac parte neſcio, an virtutem contineri putem. Nam cum virtus per ſe clara, & illuſtris ſit, nec vllis imaginibus magnopere indigeat: ita qui maiorum ſuorum res geſtas prędicant, ipſi verò nullam in partem vtiles ſunt, vani potius, q̃ generoſi cenſeri ſolent. Vt ſunt nunc Romani, qui tātum nunc poſſunt dicere, Fuimus Troes: cùm choreis, ventri, & gulę dediti, tantum idonei ſunt ſtatis quibuſdam anni temporibus ad occidendos, veluti lanij boues. Dij boni, quæ antiquitatis fragrantia? Quæ virtutis experimenta? Quæ facinorum admiratio? occiſos ſex boues ſingulis annis à populo Romano, quis non monumentis tradet? Quòd ſi quis horum igitur proſapiam longè anteponat: pluriſq; eorum dignitatem, Rempublicamq; exiſtimet, quòd ij cęteris nationibus olim imperitarint, mediusfidius vehementer errat:

neç

nec ſatis verè nobilitatis vim, amplitudinemq; intelligit. Romanorum enim veterum, quæ in nouis eſt prorſus extincta, excellentia adeò ſua virtute cognita eſt, atque perſpecta, vt nullius laudibus egeat, quò dignior haberi poſsit, ac præſtantior. Si verò conditorum ſtirpem, claritatemq; recenſeas, perobſcura videbitur eorum ſucceſsio, vilis, abiecta. Nihili ergo hæc hæreditas exiſtimanda eſt. Non ne virtute preclarum fieri,ac rebus geſtis eminere præſtiterit, non autem fumoſis ſtemmatibus, colonijsq; excellere? Traditum eſt in annalibus eorum, qui Punicum bellum ſecundum ſcripſerunt, Placentiam coloniam deductam primo anno eius belli, in quam ſex millia hominum deducta ſunt. In his equites deducendi fuit cauſſa vt opponerentur Gallis Inſubribus. Nunquis propterea ex Placentinis ciuibus inuentus eſt, qui populi Rom. imperium iure hæreditario ad ſe vendicet? Num qui totam Italiam tribus, & quinquaginta colonijs putet immunem, vt vel nulla ſupereſſe credantur Romanæ probitatis inſignia: adeò vniuerſa in vnum quodammodo coniuncta ſunt, atq; confuſa, vel ſi qua ætatem ſuperare potuere, omnis Italia huiuſmodi gloriam ad ſe dicat pertinere? Quòd ſi maiorum dignitas, aut ſplendor quæritur, quæ Bizãtio nobilior colonia? quæ præclarior vnquam fuit deducta? Hanc quippe Imperatores Rom. ita condidere, vt Imperij ſigna illo conferrent proſcripto totius Italiæ, dijs aduerſis, à Conſtantino nobilitatis & iuuentutis flore. Sed libet aliquantulum hic immorari, & quærere, vter hic populus origine prior ſit, atq; nobilior? vt ſubinde ex huiuſmodi collatione virtutis cæterarum rerum amplitudo reſplendeat. Romanos Leonardus Aretinus Florentiæ vrbis autores eſſe aſſerit: ipſe ad Gallorum tranſalpi-

norum, aut ad bello inuictiſsimos Germanos Mediolanienſium, & reliquorum intra Alpes & Apenninum refero. Qui populus ex ijs igitur ſublimius ortum ducit? Clariſsimos omnium regum & populorum Romanos eſſe Leonarde profiteris. Non hoc nego: ſcio.n. Romanos tantum fuiſſe bellaces olim, & preclari, quantum hac ætate ſunt imbelles, & inglorij. Veruntamen nulla ciuitas adeò bene morata, aut inſtituta: quæ malorũ hoĩum, vt ipſe profeſſus es, omnino careret. Itaq; ſi non priuatim de ſingulis ciuibus, ſed vniuerſa Rep. verba feciſti, quota eſt à Po. Ro. deducta colonia, quæ non pari fiducia ac generoſitate polleat: ijſdem cõditoribus originem ſuam acceptam referat: viciſsimq; terrarum imperium ad ſe vẽdicet? ac ſi qua fortaſſe inter eas aut ſimultate, aut iniuria, aut plerunq; conſueuit, contẽtio exorta eſt: nequaquam id bellum iuſtum, ſed potius ciuile, atque inteſtinum nominabitur. Maximè enim refert, an inter ciues, an eos qui à ciuibus oriundi ſunt, acie certetur. Quid ergo? nonne Placentini cùm Gallis Inſubribus & Germanis, Hiſpanisq; peditibus Florentinis arma intuliſſent, & ſub Philippo Vicecomite in eoſdem irruiſſent, nefarium geſsiſſe bellum dicentur? Nec minus Florentini, cum veteris coloniæ ſedem reliquiſſent, cõditorum fidem ſubleſtam habuiſſe? At verò ſi magis virtute, aut opibus, aut rebus præclare geſtis Reſp. ſuperbit: quo tempore Florentinorum gens à Romanis orta eſt, conſideremus: Quod in regum ſucceſſoribus obſeruari aiunt, vt is regis filius rectè appelletur, qui regnante patre ortus ſit: qui verò antè vel poſtea nati ſunt, hoc nomine indignos haberi cẽſent. Attẽdite igitur Mediolaniẽſes, & ſtirpem veſtrã recognoſcite: tũ videbitis quantũ cęteris gẽtibus pręſtetis origine: & quantũ Florentinis

tinis

tinis à Romano populo ortum ducentibus gloria, & dignitate anteitis. Nunquid L.Sylla Remp. Romanam vi & armis obſidente Feſulana colonia deducta eſt? Nec mirum ſi inter ſe ita debacchentur, & in alios tyrannidem exercent, vbi facultas datur? quia à perditiſsimo tyrannorum Sylla origines deducunt: cur ita ſeditioſior ciuitas? quia à ſicarijs & gladiatoribus orti maioribus: quos haud ſecus quàm iuſti belli ſtipendia emeritos in coloniã Syllam deduxit. Ab ijs illa ſceleratorum manus duce Manlio ſociam ſe L.Catilinæ furori præſtitit: & ab ijs Feſulana colonia deducta. Sæpenumero itaque cogitanti mihi, quæ nam Florentinos ciues cauſſa impulit, vt priſtina vrbe deſtituta ad Arnũ flumen potiſsimum incolerent, nunquid amœnioris cœli, aut vberioris ſoli gratia pellecti ſint nihil potius occurrebat, quàm vitãda eos loci ignominia ſedem mutauiſſe. Quis enim huiuſmodi Syllanas reliquias, ac veluti ſeruilia quædam præſegmina non ſpernat, aut oderit? Quamobrem minimè mirandum eſt, ſi Leonardus homo & difertus, & elegans, cùm Fabritios, Coruncanos, Dentatos, Publicolas, Decios, Romanæ vrbis lumina referret, Syllam, Manlium, & Catilinam homines perditiſsimos, nequiſsimosq; ſciens ſilentio inuoluerit. Norat enim quas clades, quæ ludibria populo Romano, quantas Florẽtino nomini, ac decori ſceleratiſsimorum tyrannorum notas recordatio, ac memoria indidiſſet. Satis nunc arbitror ex ijs quæ diximus, perſuaſum eſſe, nec principatus gratia, nec rerum, & ſitas excellentia, nec opum, aut facultatum copia, aut nobilitate conditorum Florentiam, vel aliam ex Italis vrbem Mediolano non ſolùm præponendam: ſed ne eſſe comparandam quidem.

De dignitate vrbis Mediolanienſis. Cap. XVI.

SEquitur de dignitate aliquid in medium adducere, quò vrbis huius prȩſtantia maximè abſolutior, & præclarior cunctis appareat. Quanquam vereor, ne pluribus hæc noſtra ſtudia haud grata futura ſint: qui me fortaſſe iam exiſtimant aſſentando, atq; indulgendo inanem gloriã, & popularem famam quærere: eamq; à nobis prouinciam icc irco ſuſceptam eſſe, vt hinc fauor à Mediolanienſibus in me aliquis eluceſcat. Nõ deerunt alij, qui hoc onus putabunt impar humeris meis. Fateor eſſe me ingenio hebeti, obtuſo, & hac prouincia prorſus impari: verùm qua potero ratione his ſatisfaciam: & oratione longa non vtar. Ego nempe etſi cupiã quàm plurimis obſequi: vſqueadeo tamen non ineptus ſum, vt fauore multitudinis potius exiſtimem, quàm doctorum autoritate id conſequi poſſe. Cæterum cùm præſtantiã tantæ vrbis intuerer, eorumq; ingenia admirarer, maximè qui Florentiam præ cæteris Italiæ vrbibus ad cœlum efferunt, eamq; induſtria, fide, humanitate, magnitudine animorum putant præcellere: indolui profectò noſtrorum vicem, quos nec patriæ charitas, nec honos, aut exercendi ingenij gratia ad ſcribendum poſſet allicere: quiq; facilius aliena repræhendere didiciſſent, quàm ad laudem, & decus alicuius præclaræ rei verba facere. Itaque profeſsioni meæ debitum credidi, præſertim à vobis rogatus: ſi quã ipſe in dicendo facultatem adeptus eſſem, eam potiſsimum in laudanda, & extollenda præſtantiſsima vrbe conferre,& velut pignus & teſtimo-

ſtimo-

ſtimonium quoddam pietatis & ſtudij in Mediolanienſes exponere: quod etiam noſtros, ſi modò verum fateri volent, nō arbitror reprehenſuros. Quid enim minus dignum? aut quid à bonis moribus alienius eſt, quàm cum ipſe nec patriam tueri, nec Rempublicam verbis defendere, aut honorem ipſius nec officio, nec oratione tutari queas: aduerſari his, aut ſuccenſere, qui communem cauſam ſponte ſuſceperint? Omnes enim quibus pietas, religio, charitas odio eſt, huiuſmodi res negligunt. Qui verò & boni, & liberalis haberi volunt, haudquaquam patienter aliarum vrbium laudes ſuæ anteferri non ſuſtinent. Quamobrem deſinant illi quidem, quicunq; hi ſint, nos inſcitiæ, aut temeritatis expoſcere, ac prius ſeipſos leuitatis, ſtultitiæq; condemnent: tantū certè abeſt, vt huiuſmodi homines multi exiſtimem, vt eorum battologiam flocci faciam potius, atque contemnam. Verùm his omiſsis ad pēſum redeamus. De dignitate igitur, quæ primas in omni Repub. partes habet, non inepte à nobis hoc loco præfari poſſe arbitror: præſertim cum huius ciuitatis gloriam, claritatemq; contineat. Quid ergo? non ne præcipuum, & quaſi peculiare huius vrbis, quam in patriam mihi elegi, munus eſt, neminem Rom. Imperio præfici ſolere, aut Cæſaris nomine dignum cenſeri, qui Mediolanienſi diademate non antè præditus ſit, & illuſtratus, & conſueta imperij hic ſuſceperit inſignia? Præclarè id quidem maioribus noſtris indignum omnino videbatur, eam ciuitatem, quæ præ cæteris ingenio, prudentia, bellicarum rerum peritia maximè polleret, meritis laudibus carere: ſed eam potius ornandam, decorandamq; cenſuere. Itaque nulla cupiditate, nulla iactantia adducti, Mediolanenſibus id honoris nationes omnes detulere. Optimo itaq; con-

conſilio, ac ſumma prudentia effectum videtur, ut hic honos, qui in primis Romanis erat attributus, hæreditario quodã iure ad Inſubres transferretur. Sola enim hæc in tota Italia ciuitas Mediolanienſiũ eſt, quę cum Romanis, exterisq; gentibus de imperio, dę dignitate, de omni deniq; virtutis laude certauerit: & ſi occaſio daretur, certare poſſet. Cuius rei euidens ſignum eſt, quòd omnes potiſsimũ, qui Cæſaris nomen deinceps adepti ſunt, hinc primitias Ro. imperij, hinc regia inſignia, hinc primos & attollere (vt inquit poeta) faſces, & auſpicari conſueuere: nec immeritò. Nempe ut is militię ornamentis haud dignus videtur, qui prius arma & acies expertus non eſt, & quantus in hoc munere labor ſit, ignorat: ita qui potentiſsimæ vrbis uires neſcit, aut cum ea de fortitudine, ingenio, prudentia nullum habuit certamen, nequaquam orbis Imperator dici, aut Cæſaris titulo inſigniri promeretur. Non iniuria itaq; ab antiquis huic vrbi ſecũ dę Romę nomen eſt inditum: qua gloria cæterę vrbes caruere. Mihi non ſolet videri hac ẽt de cauſa præſtantiã Mediolanienſi populo attributã, ut is eſſet, qui languentis imperij vires, & in aliũ labentes orbem propria virtute repararet: nec antiqua & paterna dignitate Italicũ nomẽ defraudari pateretur. Quæ enim ciuitas, ſi Mediolanum exceperis, areſcente ſenſim Romanorũ, quę nunc conclamata eſt, virtute, & languiſcente probitate, cùm in dies noſtra hæc vrbs magis, & magis floreſceret, tantam barbarorũ illuuionem, tot bellorũ fulmina, tantos Germanicorũ motuũ fluctus perferre, & cohibere potuiſſet? Exemplũ quidem publicę calamitatis Fridericus ille Bauarus fuit: qui adeò dignitatem Mediolanienſem extinguere molitus eſt, nulla alia (ut opinor) ratione, ꝗ quòd vnicã ſuis conatibus ob-

ſtare

ſtare cognouiſſet: vt Italiæ dominatũ, niſi perdita prius Mediolanienſiũ Rep. adepturũ ſe diffideret. Comparatis itaque ingentibus copijs, nec ſuarum modo, ſed exterarum gentium fretus auxilijs, per Alpes irrupit: & ſic in Mediolanienſes furore æſtuans, totus rapiebatur, vt vniuerſæ Italiæ terrori eſſet. Dij immortales qui tum pauor non fuit? qui mulierum eiulatus? quæ ſenum, & puerorum lacrymæ? Huius ergo temerarijs auſis nequaquam Mediolanienſis populus cedendũ putauit, ſed adeò prudenter, adeò viriliter obſtitit, vt non modo illius ſuperbiam, audaciamq; contemneret: verùm etiam poſt longum certamen ad interitum ferè illius innumeras copias affligeret. Sic omnis Italia huius noſtrę vrbis beneficio à ſeruitute libera extitit. Nolo diutius immorari, ac referre, quæ, & quãta hęc ciuitas, non antiquis modò temporibus, ſed ętate noſtra, pro tutela communis libertatis perpeſſa ſit: permulta etenim ac pręclara extant exempla, ex quibus Mediolanienſium virtus & magnanimitas facilimè perdendi poteſt. Vſqueadeo autem hęc ciuitas contra ęmulos Italici nominis potens inſurrexit: vt nihil antiquius vnquam habuerit, quàm facultates, & ſanguinem pro libertate totius Italię hoſtibus exponere: & manifeſtiſsima fidei ſuę monumenta erga illos, qui piè, iuſteq; de imperio ſenſiſſent, declarare. Si qui ſecus auſi forent, eos quidem hoſtium numero cenſuit habendos. In qua re ſapienter illa certè videtur ſenſiſſe. Nam qui ambitione, aut inſolentia ducti, ditiones, & tyrannides appetunt, & dum rem ſibi gratã conſequantur, ac inimicorũ ſuorum acceptas vlciſcantur iniurias, nihil penſi de ſociorum fortunis, & ſalute habeant: hi profectò omni fortuna indigni putari debent: ac pro viribus ab eorum nefarijs conati-

natibus arcendi ſunt. Sed quorſum hęc tam multa? dicet ex vobis quiſpiam. Nempe ut oſtenderem primùm hanc urbem pro imperio, pro ſalute, & dignitate Italici nominis aperto ſemper Marte certaſſe. Mox hac gloria Florentinos caſſos eſſe & effœtos. Nam ij, ut Galliam Ciſalpinam cum tota Liguria delerent, reliquamq; Italię partem, quas artes non ſunt experti? quas Germanorum cohortes non exciuere. Quis enim Gallorum Tranſalpinorum exercitus, ante Diuum Galeacium Vicecomitem, cui Virtutum cognomen fuit, in Italiã traxit ſub auſpicijs infortunatiſsimis Armeniaci Comitis? noua loca, nouaſque ſedes, quas incoleret, quęrentis. Sed comprimam ipſe me, quando nulla efficacior ſit ad delenda iniuriarum tam ueterum quàm recentiũ ueſtigia antidotus obliuione. Commodum igitur ad alia ſtylum diuertemus, ac de rebus his uerba faciam, quę aui fortaſſe noſtri uidiſſe potuere. Et ſanè tam multa, ac pręcipua ſe oſtentant, ut ignorem quę potiſsimum Mediolanienſium laus ſit anteponenda. Verum ut in reliquis à nobis pro temporis anguſtia factitatum eſt, ita nũc faciam.

De nauali pugna inter Venetos & Mediolanienſes ſub Cremona. Cap. XVII.

GAlliæ Ciſalpinę condidere, ſicut ego accepi, Cremonam Romani in Padi ripis: hanc Veneti ſumma ui oppugnare adorti, hinc terreſtri exercitu, illinc validiſsimis nauigijs vndique premebant. Dux Philippus apud Inſubres rerum potiebatur, urbem bello & pace clariſsimã liberare

ab

ab obſidione cupiens, claſſem opinione omniũ celerius inſtruxit, quam ſecundo Pado ſubductam in fronte hoſtium firmauit. Et iam medium lucis ſpatium ſol peregerat, cũ ſe profluente Eridano vtraq; claſsis miro tormentorum tympanorumq; fragore appropinquabat. Interea Franciſcus Sforcia, huius qui annis ſuperioribus eſt mortuus, auus, Mediolanienſiũ ductor, certamen velut detractaret, aliquantulum ſubſtitit: donec terreſtres copiæ ſuperuenirent. Nocte verò iam appetẽte coactus Sforcia aduentu Venetæ claſsis, quæ aduerſo flumine vehebatur, aciem inſtruit: viginti ex omni claſſe in fronte diſponit, duas in ſubſidijs alas, totidem nauium numero eſſe iuſsit. Has uiris pugnaciſsimis inſtructas vela facere imperat. Iamque intra teli iactum conuenerant, & ſe quiſque ad certamen præparabat: cùm ductor ipſe in omnium vultus oraq; conſpicuus: Quod multis, inquit, votis milites præſtantiſsimi iampridem expetiſtis, occaſionem fortuna attulit, ut vires, uirtutemq; ueſtram in Venetos, quos toties maiores ueſtri paruis copijs fuderunt, oſtendatis. Hic dies Inſubribus imperium, & libertatem aut ſtatuet, aut finiet: Vtraq; res in veſtra ſita eſt manu: Recordemini obſecro quę maiores ueſtri terra, marique pro gloria, & libertate geſſerunt. Illi ſiquidem quoties Hetruſcos, quorum imperium latè per Italiam ab Anchona propagabatur; aperto Marte fuderunt? Cæſo ad Alliam fluuiũ illi exercitu Romanis vrbem cõflagrarunt. Illi Medoacos, illi Venetos acie trucidarunt. Nobis tamẽ res eſt diuerſiſsima. Illi etenim pro imperio tantũ, & gloria: nos autem pro vita, & libertate certamus: quò minus vos decet hoſtiũ numeroſiores copias, & nauium magnitudinem extimeſcere. Nullum vobis cum Italis certamẽ eſſe putatote, apud quos rei mili-

militaris peritia, naualis belli plurimùm pollet, aut cum Gallis Tranſalpinis, & Germanis, apud quos pro diſciplina militari vires corporis firmiſsimæ adſunt: ſed cum barbaris Phrygibus, & Paphlagonibus, Græciſque, quibus dici, vel fingi poteſt imbecillius nihil, res geritur. Quibus nullę belli artes, animus ad fugam q̃ ad pugnã paratior ſemper fuit. Multitudinem innumerã, quibus longè nobis ſunt ſuperiores, quoties expertus ipſe ſum eſſe ad fugã quàm ad victoriam, quę ſemper poſita eſt in virtute paucorũ propenſiores. Nos autem illis militum audacia & virtute præſtamus. Dij quoque pro iuſtiore ſunt parte. Vltrò enim nulla Veneti laceſsiti iniuria Cremonenſium ſociorum agrum, & Cenomanos populãtur. Ite igitur alacres, vt ex hoſtibus non victoriam ſolùm, quæ iam parata eſt, ſed ſpolia ditia referatis, & gloriã immortalem. Hæc breuiter effatus totis remis, ventiſq; progredi cœpit. At parte ex altera Veneti ex omni claſſe, quę quinque & triginta numero conſtiterat, duodecim delectas naues in fronte ſtatuere. Dux exercitus Nicolaus Triuiſanus primus aciem regebat: reliquas viri præſtantiſsimi eius imperio parere iuſsi, tuebantur. Has omnes inter ſe catenis vinxerant, haud dubie ſi maior vis ingrueret, vniuerſam belli molem ſponte ſubituri, poſtremas in duas acies, velut alas poſuere. Omnibus itaq; ad prælium pro tempore inſtructis, vtrinq; ſigno dato concurritur. Remis vndique colliſus amnis reſonat, acclamantium deinde voces, machinarum ſtridor nauium inter ſe concurrentium fragor auras impleuerat. Primus omnium Inſubrum ductor in aduerſam claſſem magno impetu inuectus, non recta fronte, ſed ſiniſtro latere congreditur, remorumq; vi, ac militũ robore per medios hoſtes veluti fulmen elapſus, cæteris

iter

ſter aperit, ſeſeq; infra alueum tota acie conſtituit. Hic acre bellum oritur, captis iam aliquot ex Venetis nauibus: vnamq; ex his pugnę initio validius obſtantem vndis immerſit: reliquas trepidatione & metu fluctuantes hinc à latere, hinc à fronte conſecutus ex itinere ſiſtit. Clauſis igitur ab vtraque parte hoſtilibus copijs, cum iam nox increbeſceret, pugnamque differre placuiſſet, ſuos in primis firmat: robur denuo totius exercitus in fronte conſtituit: naues expeditas in lateribus loca, pro ſaucijs integros reponit, ſuos hortari, monere, bono animo eſſe iubet, victoriã dijs fauentibus partam eſſe oſtendit: & hoſtes, quibus cum iã pudeat pugnare, veluti lepores in cubiculis deprehenſos metu & deſperatione torpere. Interim Veneti pugna diffiſi naues potiſsimũ bellicas in vnum coniunxerant, ex tribusque duas acies effecerant. Nicolaus Triuiſanus milites affatus, quanto in periculo eorũ ignauia res deducta ſit, admonet: vt decus amiſſum reparare velint hortatur. Viam edocet ferro, & virtute ad Venetias aperiendam eſſe: & ſubſidij deniq; ſpem nullã. De ſalute & libertate certamen eſſe declarat, cum eis præſertim qui nomini Veneto ab incunabulis, hoſtes ſunt infenſiſsimi. Tali oratione animos ſuorum iãdudum metu & inertia deſides ad certamen excitare conabatur. Interea clarior dies illuxerat, ita oẽs ad certamen rediere. Tũc acrior ad pugnã impetus fuit occurrentiũ inter ſe nauium: deniq; militũ clamor ad cęlum ferebatur. Nuſquã horridior belli facies. Venetos ſalutis deſperatio, Inſubres vrgebat partę iam victorię gloria. Tandem perfracta belli acies prima eſt, quæ tribus millibus, & ijs quidem bellicoſiſsimis innixa fuerat: mox ad reliquam claſſem deuentum medio in Pado arcem veluti firmatam: hic vario

L Mar-

Marte diu pugnatum eſt. Interea Franciſcus Sforcia quid optimum factu cunctatus eſſet, duas cæteris eminentiores puppes, quas Galeaceas vocant, in mediam hoſtium aciem immittit. Haud aliàs acrius pugnatum eſt. Naues enim nauibus ita coniunctæ erant, vt vir viro velut in firmo poſitus pugnaret: & gladius gladium exciperet. Interim naues quæ in Inſubrum ſubſidijs primas tuebantur, ſuorum cohortes circundare, ſaucios efferre, integros addere, hoſtes plerunque circumire, miſſilibus, telisq; inceſſere cœperunt. Hacq; ratione Venetæ claſſes, quæ in prima fronte conſtitutæ depugnabant, magna vndiq; telorum mole obruebãtur. Poſtremò Mediolanienſium non ferẽtes impetum, dirutis quibus hæſerant vinculis, ſuæ quæque ſaluti conſulentes fugam arripuere: pluræque tamen nautis, armamentisque diſiectis, fluenti alueo immiſſæ vagabantur: multæ ex itinere retentæ. Ex his quatuor ductorem protegentes, cum arenis inhæſiſſent, non ſine magna vtrinque ſtrage ſuperantur. Nicolaus poſtquàm Venetos ab omni parte cedi conſpicit, & nullam ſalutis ſpem ſupereſſe, honeſta morte haudquaquam inferiorem fugam ratus per medias acies incognitus euaſit. Veneta claſsis hinc inde debellata diripitur; captiui omnes in poteſtatem redacti ſunt. Ex his qui barbari fuere in ſupplementum copiarum acciti vndis obruti ſunt. Venetis veluti armis depoſitis ſocijs vita conceſſa eſt. Sex ex claſſe Veneta rates tãtum ſunt Venetias delatę: & ſic Cremona obſidione liberata. Hę habui, quæ, vt tibi Auguſtę Bacienorũ Comes Hippolyte Mayne obſequerer, dicerem: ꝙ ſi tuæ voluntati, & meæ exſtimationi minus eſt ſatisfactum, anguſtiæ temporis id omne precor adſcribe, & vale.

VALETE.

QVE-

QVERELA APOLOGETICA.

PErſuadebam ipſe mihi, ad maiorum noſtrorum æmulationem, quorum vigiliæ ſi non extarent, pueri ſemper eſſemus, me quoque vtilitatis aliquid in medium contuliſſe, & non huius ætatis hominũ modò, ſed & poſteritatis gratiam mihi conciliaſſe: cùm quòd rem nouã, tum vtilem mihi ſcribendam deſumpſiſſem. Verum aliter euenire multò intelligo: & ita intelligo, vt laboris me pigeat mei. Pro gratia enim quæ ab ijs præſertim, qui me conuitijs inſectantur, meritò debebatur mihi, Dij boni quam inuidiam non excitaui? Quæ tragœdiæ non ſunt actæ? Vociferãt alij pedeſtrem non obſeruaſſe me numerum: optarent alij ad quaſcunque dictiones accentuationes. Nonnulli falſæ me hiſtoriæ hallucinatorem prædicant. Scripſere plures, literarum, quas ſibi bonas appellant, me prorſus expertem. Non defuere qui me grammaticum & frigidum, & ieiunum dicerent: nec poſuiſſe

me pedem extra ſepta Priſciani. Hęc ego æquo animo patiebar, quòd legerim hanc veterem alliciendæ veritatis gratia, conſuetudinem fuiſſe. Sic Platonem ab Ariſtole, Zenonem à Carneade, à Lælio Varronem, à Sulpitio Caſſelium,& Hilarium ab diuo Hieronymo reprehenſos eſſe: & hunc ab Auguſtino. Rurſus ætate ferè noſtra Angelum Politianũ, Domitium Calderinum, Georgium Trapezũtium, & Galeotũ Narnienſem Georgius Merula acris vir ingenij notauit. Verùm apertas contumelias legiſſem, non potui non eorum infantiam contundere, ne quandoque ſi hæc indiſcuſſa, irrefutataq; relinquerem, anſam eorum loquacitati largiorem præberem. Itaq, ne te longiore exordio diſtrahã, rem ipſam adgrediar,ſi te & aduerſarios iſtos prius orauero, ne putetis his maledixiſſe me, ſed reſpõdiſſe. Vale. Mediolani Klend. Iulij M. D. XXXVII.

ZOILVS. Tanta nunc eſt hominum temeritas, vt audeant etiam illi, qui vix grammaticale opus Alexandri didicere, ſuas in lucem nugas edere: quorum turbam paſsim per Italiam, ambasq; Gallias, & Germaniam in dies videmus. MER. Tanta nunc eſt ingeniorum peruerſitas, & maleuolentia, eorum potiſsimum quę premit ignauia, vt nulla ratione ſuſtineant,quod eruditorum ingenia peperere. ZOIL. Oleum & operam Merula perdidiſti in hac tua topographia,& hiſtoria.Illam enim pleniorem, atque elegantiorem habeo apud Ptolemæum, Strabonem, Plinium: hanc verò apud Titum Liuium, Salluſtium, & Cornelium Tacitum. MERVLA. Pudet me ferè hoc loco tibi reſpondere, vtpote qui ſic apertè deliras: dicam aliquid tamen, quò dementiam facilius agnoſcas tuam. Dic obſecro hi ne hiſtorici, quæ poſterioribus ſeculis ſunt geſta ſcripſere? Enarrauit ne Titus Li-

uius Caradinum Rubrobarbum & Tunetum Africæ vrbem opulentiſsimam à Carolo quinto expugnatum? Aut Ludouicum Sforciam captiuum in Gallias deductum? vel Romam ſub Clemente ſeptimo à copijs Cæſaris prædæ expoſitam? Neapolim à Gallis obſeſſam? Sabaudienſem ducem exulem? proditione à ſuis Alexandrum Medicem Florentiæ ducem obtruncatum? Mirum ni quæras tot exercitus Gallorum noſtra ætate conſumptos apud Salluſtium, aut tot Heluetiorum copias in ſuburbijs Mediolani ferro contritas apud Tacitum? Hæc de hiſtoria dicta ſufficiant: venio ad topographiam, quam huius Ciſalpinæ Galliæ (neſcio quo fato) autores ferè intactam reliquere. Plinius ſiquidem velut canis Niloticus maiorem partem dereliquit: idem facit & Strabo: Ptolemæum his aliquanto locupletiorem eſſe non diffiteor. Multa tamen oppida celeberima ſublato ab humanis Ptolemæo, & vrbes in lucem venere, extinctæ ſunt aliæ. Ne me putes tamen hæc dicere, quò meos de hac Ciſalpina Gallia libros commendem tibi, ſed vt in maximo eſſe te errore cognoſcas. ZOILVS. Si Tulliani oratoris Merula per tranſennam ſaltem (quòd aiunt) libros inſpexiſſet, numeroſior ipſius fuiſſet oratio: verum cum eos ne attigerit quidem, non mirũ ſi vanida eſt ipſius oratio. MERVLA. Quorum oratio numeris careat, non video: nam ſi dictiones pedes efficunt, & numeros pedes, quorũ tandem ſcripta numeris vacant? ZOIL. Triangularem cur ſciuerit Merula Galliã eſſe Ciſalpinam, non video, cùm ab vrbe Mediolani latum (quòd aiunt) vnguem pedem nequidem extulerit vnquam. MERVLA. Quæ te Zoile demens agunt intemperię, vt hæc verba ſic inania deblaterare audeas? vt igitur Ptolemæo doctior es, qui omnium

ferè plateas vrbiũ circumforaneus pharmacopola perluſtraſti. Adhæc tecum non ſentit Ptolemæus Marinum arguens: cuius contentiones, quoniam impreſſæ ſunt, ipſe legeris. Z O I L. Laios populos nuſquam legi cum apud Strabonem, tum Ptol. Liuium, & Plinium: ſcio tamen generali nomine λαοὺς populos ſignificare. M E R. Si hoc mihi nõ credis, cur non Polybiũ legis? qui gentes illas, quas Ananes, & Salaſſos nominaui, ipſe Laios appellat. Z O I L. Vix riſum continui, cum apud te legi Gallos fortitudine Romanis antecellere. M E R. Quòd dixerim Romanos eſſe robore corporis Gallis inferiores, ne mirum fit tibi: dixit hoc idem M. Cicero in oratione, quã habuit ad Aruſpices, cuius hæc ſunt verba: Quàm volumus P.C. licet ipſi nos amemus: tamen nec numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec caliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipſo huius gentis ac terræ domeſtico, natiuoq; ſenſu Italos ipſos ac Latinos, ſed pietate, ac religione ſuperauimus. Quòd ſi Ciceroni velut huius regionis ſtudioſiſsimo, & omnia trahenti ad vtilitatem cauſſæ, ſtandum minus eſt: audi ipſius aduerſariũ Criſpum Salluſtium in fine belli Iugurthini. Per id tempus, inquit, aduerſum Gallos ab ducibus noſtris Q. Scipione, & M. Manlio male pugnatum eſt: Quo metu Italia omnis contremuerat. Illiq; & inde vſque ad noſtram memoriam Romam ſic habere: alia omnia virtuti ſuæ prona eſſe: cum Gallis pro ſalute, non pro gloria certare. Z O I L. Piſaurum Merula interpretari debuiſſes à Piſis aureis, hoc eſt, à præſtantia Piſorum ibi naſcentium. M E R. Hanc tuam opinionem credant anicule, vel aliquis (vt inquit ille) Iudæus apella. Audi igitur Seruium Honoratum grammaticum in ſexto Aeneidos: Tum Camillus, inquit, dictator abſens eſt factus,

Laij populi qui.

Piſaurũ vnde dictum.

ctus, cum diu eſſet apud Ardeam in exilio propter Veientanã prędam non æquo iure diuiſam: & Gallos iam abeuntes ſecutus eſt, quibus interemptis, aurum omne recepit, & ſigna: quæ cũ illic appendiſſet, ciuitati nomen dedit: nam Piſaurũ dicitur, quòd illic aurum penſatũ eſt. ZOIL. Coctias Alpes Noricum attingere præter Alciatum ex Caroli Bouilli ſententia, qui ait Gallos poſt euerſam Romam per Alpes Coctias in Macedoniã penetraſſe, certiſsimũ eſt. MER. Sic attingunt Coctiæ Alpes Noricum, ſicut Veſulus Indiam. Nodus omnis & difficultas (vt ipſe putas) circa Cor. Tacitũ, quem ſi ſanè intelligeres, ablata eſſet, verſatur. Cum Suetonio enim Tranquillo memoriæ tradidit Tacitus Fabium Valentem itinerũ venditorem per Coctianas Alpes cum exercitu, & Cecinnam cum XXX. millibus armatorũ per Penina iuga in Citeriorem Galliam contra Othonianos deſcendiſſe. Vellem nunc mihi diceres, qua ratione Valẽs potuiſſet coniungere ſe cum Cecinnę copijs ad Ticinum vrbem, ſi loca omnia præter Mediolanum, Nouariam, Vercellas, & Hipporhediam ab Othonianis firmo præſidio tenebantur. Præterea in Norico, vbi Coctias Alpes ponis, Petronius vrbis præfectus, qui facile Vitellianos per eas partes irrumpenteis reieciſſet, concitatis auxilijs, & diſſolutis fluminum pontibus eum tractum occupauerat, Othonis ſic ſtudioſus, quàm qui maximè. In Dalmatia pręterea, Pãnonia, & Miſia, quæ regiones ſunt Norico proximæ, pro Othone exercitus erant. Quoniam igitur itinere Valentis copiæ Ticinum perueniſſent, ſi per Noricum iter faciendũ fuiſſet? Sed non ne ego demens, qui in ſole caliginem quæro? lege Plinium, & mecum ſenties, dicentem: Alpium incolę Octodurenſes, & finitimi Ceutrones, Coctianę vrbes, Caturi-

ges, & Caturigibus orti Vageni, & Ligures, qui Montani vocantur, Latio donati ſunt. Qui non videt hoc in loco, populorum qui vicini ſunt, à Plinio recenſeri, & Coctias Alpes non eas eſſe, vbi eſt Seguſium, velut Carneades alter helleboro purgādus eſt. Sunt enim Octodurenſes eius pagi inter Heluetios, qui nunc eſt Sanctus Mauricius, homines in valle non magna ſub Sedunenſi epiſcopo. Ceutrones proximi ſunt Garocellis, & Caturigibus, non procul à Vocuntij Nouariæ conditoribus. Iacent autem Vocuntijs inter Conualles Graiarū Alpium, quæ nunc Cineſius appellantur: quibus iter eſt Geneuam, ad lacumque Lemanum. Sed video hactenus eſſe à me confectum nihil, niſi pedem intra Coctias Alpes intuleris. Audi igitur Nazarium in Panegyrico ad Conſtantinum Imperat. Differamus, inquit, parumper Italicas expeditiones, quibus Seguſienſium ciuitatem, quę ſuperatis Alpibus Italiæ clauſtrum obijcit, cum vi & virtute velut ianuā fregiſſes. Quòd autem Seguſium Suſa nunc ſit ab Auguſta Taurinorum ſtad. C L X. diſtans, apparet ex eiuſdem Nazarij verbis paulò infrà cum inquit: Ecce iam apud Taurinos venientem pugna grauior expectat, nec Seguſienſium vaſtitas mouet. Hæc ille. Vides igitur aduentum Conſtantini ex vlteriore in Citeriorem Galliam, & primo à Seguſio in Auguſtā Taurinorū, & illinc Mediolanum. Habent aūt Alpes Coctiæ miram latitudinem, & longitudinem: adeò vt à Bobio (ſi Georgium Merulā ſequimur) Seguſium vſque pertineant, & à Citeriore in Vlteriorem Galliam protendantur. Hæ functo vita Coctio in formā prouinciæ (vt autor eſt Suetonius) à Nerone ſunt redactę. Quòd ad Citeriorem Galliā attineāt, teſtes ſunt Annales ſacri: Comi ſiquidem legitur in vita Diuarū Liberatæ, & Fauſtinæ, quòd

Seguſiū idē qua nunc Suſa dicitur.

erant

erant natæ patre Ioannate apud Curiã Geneſinam inter Alpes Coctias habentem Padum flu. à Septentrione, à Meridie Alpes ipſas. Quò loci Mercatores in Italiam è Gallijs via Claudia commeantes diuertebant. Quo ſitu conſtat hanc Curiam fuiſſe (vt ex hoc loco loquar) Traſpadanã, & Apenninum habuiſſe à Meridie, vbi appellantur Alpes Coctiæ. Falſo igitur Georgium Merulam criminatus eſt Alciatus. Præterea Diuus Ambroſius, non eccleſiæ Mediolanienſi modò, ſed & Liguriæ, Aemiliç, Rhetiarum, & Coctiarum Alpium ſacris præerat. ZOIL. Quòd Mediolanũ caput Liguriç ſit, vt ab ipſo Merula audiui, nuſquàm legi apud probatum aliquem autorem. MER. Poſt inclinatum Rom. imperium multarum vrbium, populorum mutata ſunt, & variata nomina. Sicut quod quiſque etiam doctus facile non credat Ciſalpem Galliã per eiuſdem Ambroſij tempora, & Gotthis in Italia poſtmodũ regnantibus Liguriæ nomen habuiſſe, vt legitur in libello eiuſdem ſuper hac re edito. Diuus etiã Hieronymus Vercellarum vrbem Liguſticam vocat. In Itinerario etiã Antonini legibus Mediolanum Liguriæ caput vocari. Et Caſsiodori extat epiſtola ad Gaudioſum Theodorici regis à ſecretis, vbi inter cæteras Comi laudes id appellat quendam quaſi murũ planæ Liguriæ, & munimen clauſtrale prouinciç: ita erunt duç, planam nos incolimus, montoſam cęteri: vt Statyelles, & Gabienni Veſuli montis accolç. Nec te moueat Seruius in XI. Aeneid. qui ait, Liguriam maiore ex parte ſui in Apennino ſitam eſſe. ZOILVS. Coctias Alpes, & Iulias ſi diligentius & Alciatum, & Diuum Hieronymum Merula perlegiſſet, eaſdem eſſe dixiſſet. MERVLA. Si Diuum Hieronymũ rectè intelligeres, diuerſas eſſe diceres à Coctijs Alpibus Iulias.

Lege

Lege igitur Latinum Pacatum ita dicentem: Quò fugiam? bellum ne tentabo? vt quem viribus totis ferre non potui, parte ſuſtineã? Alpes Coctias obſerabo, quia Iuliç profuerunt? Ex ijs verbis qui nõ videt Coctias, & Iulias Alpes diuerſas eſſe, ad magiſtratos reijciendus eſt. Verba Hieronymi aliud nihil videntur innuere, quàm Vigilantium patria Hiſpanum per Adriaticum ſinum in hanc Ciſalpinam Galliam deſtituta Roma ſe contuliſſe: & hinc per Coctias Alpes in Galliã vlteriorẽ, & illinc mox in Hiſpanias aufugiſſe. Quo in loco miror Eraſmum, Coctias Alpes quaſi Gotthicas interpretatũ fuiſſe: tanq̃ Gotthi his Alpibus nomen indiderint. ZOIL. Falsò quoq; Merula Venetos inter Ciſalpinos Gallos recenſuit, cũ conſtet illos diuerſum genus eſſe prorſus à Gallis. MER. Quòd Venetia ab autoribus in Ciſalpina Gallia cõſtituatur, teſtis eſt Seruius in libro X. carmine illo, Sed non genus omnibus vnum. Quia origo, inquit, Mantuanorum & à Tuſcis venit, & à Venetis: nam in Venetia poſita eſt: quæ & Gallia Ciſalpina dicitur. ZOIL. Vbi nam gentium ſint Alpes ſummæ, quarum meminit Merula, nuſquam, quòd ſciam, legi. MER. Credo ad hanc contentionem me à te irritatum, vt hac ratione docearis: ſi ob hanc rẽ ingenioſus fuiſti laudo ingenium tuũ. Audi itaq; & diſce, quæ nam ſint Alpes ſummæ à C. Cæſere libro Commẽtariorum tertio: Cùm in Italiam, inquit, proficiſceretur Cæſar, Ser. Galbã cum legione XII. & parte equitatus in Antuates, Veragros, Sedunoſq; miſit: qui à finibus Allobrogum, & lacu Lemano, & flumine Rhodano ad ſummas Alpes pertinent. Cauſſa mittendi fuit, ꝙ iter per Alpes, quo magno cum periculo, magniſq; portorijs mercatores ire conſueuerant, patefieri volebat. Eas aũt eſſe arbitror, quæ

ab

ab Peninis ad Leopontiorum Alpes extenduntur. Z O I L. Dij boni cur ſic Gallis Tranſalpinis inuidiſti, vt eorum originem ſubticueris? M E R. Eorum primordia dixiſſe me ſatis arbitror: horum autem, qui nunc Franci nominãtur, quia origines ignoras, in hanc rem ſedulus intendiſti, vt illæ à me tibi declarentur. Accipe igitur quid de his apud probatos autores legerim: Francos prius Salios fuiſſe appellatos Am. Marcellinus eſt autor: quod etiam eorum leges arguunt, quæ Saliæ nominantur. Salios conſtituit Ptol. in Sarmatia vicinos Aorſis, Agathyrſis, & Alanis: qui vltra Riphæos ſunt montes, à quibus Tanais oritur. Salij igitur ſedibus egreſsi in Germanias penetrarũt: diuq; cum Germanis per tempora Valentiniani Impera. belligerarunt: victores tandem adiunctis ſecum Arthuaris, & Turingis ad Rhenum deſedere: breuiq; factum eſt, vt quicunq; Germani Romanum Imperium detractarent, Salijs ſe ſociarent: vnoq; nomine ſe Francos appellarent. Horum opes deinde oppreſſa à Gotthis Italia adeò creuere, vt trãſacto Rheno vlteriores Gallias occuparint, ſedesq; in eis conſtituerint. A quibus per longã ſeriem à Carolo illo cui ob res geſtas Magno cognomen fuit, Francorum reges fluxere. Hic Longobardorum Deſiderio rege capto apud Ticinum Regiam his dignitatem ſuſtulit, imperatoriam ipſe aſſecutus eſt. Pipinns Imp. ex huius ſanguine, qui Carolo Caluo ſucceſsit, vt Italiæ regia Mediolanũ diceretur, inſtituit, quòd vrbs hæc Citerioris Galliæ metropolis ſemper extiterit: quodq; velut arx, & ſpecula totius Galliæ Italiæ, & Germanię habeatur. Pipini inſtitutam & Cæteri ſecuti ſunt. Nam & Bernardus cuius tumulus viſitur Mediolani in Ambroſiano templo, hic rex ſalutari voluit, & ab Antiſte Mediolanienſi coronari. Diſsidentibus inde inter

Francorũ origo. *Salij.* *Leges Saliæ.* *Carolus Magnus* *Pipinus.*

ter

ter ſe Ludouico Calui filio, & eius patruelibus, extinctum eſt Francorũ regnum in Italia. Loco quorum Berengarium Foroiulienſem ducem, Italię regem Mediolanienſes ſalutant, coronantque: qui à regno ſæpius expulſus, id tamen Ciſalpinis Gallis adiuuantibus ſemper inuaſit: vix vnũ, atq; alterum reperies, in quẽ toties fortuna luſerit. ZOILVS. Debuiſſe hoc loco cur Brigantia nunc dicatur, hic Orobiorum tractus exponere: ſi polyhiſtoriã tuam ad vnguem (quod aiunt) abſolui cupiebas. MER. Si ad ſingularum aut regionum, vel vrbium interpretationẽ fuiſſem immoratus, dij boni finem hæc noſtra quando inueniſſet hiſtoria? quando extremam manum impoſuiſſem? Verũ, vt hac in re quoq; ſim de te benemeritus, accipe quid de Brigantia ſentiam. Verbum eſt apud Græcos βριάω, id eſt extollo, quòd hęc rigio collibus elata ſit, quaſi Briantia: vel quòd incola eius regionis ſit fortis vel agreſtis ἀπὸ τοῦ βριαροῦ. Quid aliàs Bonauentura Caſtillionæus vir florentis ingenij de Brianteis collibus conſultus reſcripſerit, audi ipſius verba: fortaſsis nec incongruum fuerit de Brianteo monte vulgò Briantia eadem referre, quę aliquãdo audiuiſſe me memini, & apud quendam, etſi minus idoneum autorem legiſſe, qui tamen paulò poſt Rubrobarbi ætatem vixerit. Totum tractũ illum inter Abduam & Mogunciacũ vini feracem ab eius exercitu Germano montes Brigantiæ eſſe appellatum à ſimilitudine collium, qui ad lacum Brigantiũ hodie Conſtantienſem circumiacent, vitibus confertorum. In his enim collibus longo tempore Germani caſtra habuere, dum bellum à Rubrobarbo cõtra Mediolanienſes gereretur. ZOILVS. Iuliarum Alpium ratio paulò diffuſius fuiſſet exponenda: ne hac in tua lectione lector, Merula, cogatur hęſitare. MER.

Brigantia.

Aliud

Aliud à me nihil intelliges, quàm quod ſecundo libro legiſti. Quid de his Caſtillionæus ſentiat, non grauabor adducere: Quamuis (inquit) ſcriptores conueniant Iulias Alpes eas eſſe, per quas ex Foroiulij trãſitur in Noricum, & adhuc tamen non ſatis conſtat an à Foroiulij, vel à Iulio Carnico nomen ſumpſerint, & an eodem nomine appellentur: in hoc omnes hærent. Sed cum haud dubiũ ſit Ptolemæum Carnos, & Iulium Carnicum ſupra Concordiam, & Forumiulij locaſſe: ita credendum eſſet Iulias Alpes à Iulio Carnico nomenclaturã habuiſſet: & eas eſſe quibus à Tergaſto iter eſt in Charinthiam, quæ & Charnithia vocatur ab eruditioribus: & paulò vltra Pannoniam verſus ſuperiorem, quæ & Carneola dicitur. Qui quidem mõs à Pomponio Mela & Taurus appellatur. Nomẽ adhuc in Norico & Carinthia durat, hoc eſt, Taura. Anguſtiſsimi in his ſunt tramites, nulla curribꝰ via. Mirũ in pleriſq; horum montiũ locis, cum paulò altius ſol ad Cancri tropicum peruenerit, in ipſis niuibus vermiculos quoſdam gigni, veluti tineas. Quorum meminit Vadianus vir doctiſsimus in cõmentarijs ſuis in Melam. ZOILVS. Qua ratione Rhetiam Italiæ portiunculam Merula dixerit, non video: cum ſciant omnes Rhetos extra Italiam eſſe, & Germanorum idiomate vti: Griſoneſq; hac tempeſtate nominari. MER. Si in hoc ſum deceptus, aliquantula venia ab alijs ſaltem condonabor, ſi mihi Zoile iniquus arbiter extiteris: ſecutus enim ſum Titum Liuium: qui ait Tuſcos duce Rheto in ijs locis deſediſſe acie victos à Belloueſſo: in Rheticis præterea Alpibus aliquando (verbis vtor Caſtillionæi) habitaſſe gentem Italicam: Rhetosque linqua vſos Italica illud argumento eſt, quòd apud illos etiamnum L[illegible]inorum lingua perdurat, tametſi prorſus nunc

Mons taurus qui.

apud

apud eos extincta ſit. Perſeuerant tamen huiuſce rei nonnulla veſtigia. Ientare enim adhuc dicunt pro cœnare. eandem fidem faciunt multa circùm loca, quorum Latina hodie nomina legũtur: veluti Rhetorum oppidulum Magauilla, quaſi Magna villa vocatum, & Vallis dulcis Valttdulc: & non longè ab his Monticulum quendam Montiglum vocant. Rochus etiã Quadratus multa vir experientia cum apud Rhetos nomine Franciſci Sforciæ eſſet, retulit inter illos vicum eſſe, cuius incolas idiomate Italico vti aſſerit. Quòd originem à Tuſcis duxerint, Iuſtinus quoq; libro, ni fallor, vigeſimo atteſtatur. ZOIL. Si autorem, Merula, mihi dederis idoneum, qui Vicomercatum Vicum Martis appellet, autor ſum, vt me in piſtrinum dedas. MERVLA. Nullum fateor habere me, qui hæc dicat autorem: Verùm famam ſecutus ſum perennem, quæ plerunque vim teſtimonij habet. Deinde regio, cuius hic Vicus Martius caput eſt, Martiſana dicitur, quaſi quòd eius tractus homines inſani Martis deſiderio ardeant. Eo in vico præterea cuiuſdam Martij tumulus eſt, quem hic non grauabor annectere.

In Aede ſancti Stephani in Vico Martio, qui nunc Vicomercatus appellatur.

HERC. INVIC
VOT. MARTIVS
LVSOR ALBVCIVS
L. D. D. D.

Quaſi quòd hæc inſcriptio ex Vico Martio eum eſſe demonſtret. ZOIL. Aequè delirantem Merulam ſi dixero, quòd fidem ſumat ex inſcriptione ſaxorum, quis mihi vitio vortet? MERV. Omnes equidem, qui ſolidiores tuis nacti ſunt literas.

Non

Non ne idem fecit T.Liuius? & eo prior Polybius? quoties enim illi ad columnam Liciniam, qua Annibalis geſta continebantur, confugiunt, velut ad ſacram (quod aiunt) anchoram? Non ne Tranquillus inſcriptioni aræ, quæ in Treuiris erat, fidem præſtat? Quintus quoque Curtius Erythræi maris nomen de ſepulchro quodã mutuari, quàm vulgatę ſtaræ ſententiæ mauult. Trebellius quinetiam Pollio Valerianum iuniorem Imperatorio diademate decoratum extitiſſe declarauit, non alia ratione ductus, quàm quòd eius tumulo, qui Mediolani ea tempeſtate viſebatur, Claudij iuſſu illud vidiſſet inſculptum. Igitur ſi ſic vetuſtiſsimi factitarunt, cur me arguis? Quòd autem Taciti ſit ſententia (nunc eruditiſsimo Caſtillionæo reſpondeo) Danubium à monte Arboni (quod quidem Arnobi legendum eſſet) oriri prope Hercyniam ſyluam, vulgo ſyluæ nigræ nomen ſeruat ex aduerſo Rauracũ, quorum oppidum eſt Baſilea. Arnobi Plinius & Ptolemæus meminerunt, ipſe non inficias eo: imò ipſius ingenium laudo. Danubium ſcribit Alciatus ex præcipiti, & excelſo montis Arbonę iugo ortum habere: cum tamen ab ijs, quibus paulò compertiores ſunt ortus ipſi, referatur ex molli, & clementer edito colle eum ſcaturire apud viculum, quem Eſchingiacum Danubij appellant: vulgo Duneſehingen. *Hercynia Sylua nunc vulgo Sylua nigra dicitur.*

Hæc habui vir ornatiſsime, quę in defenſionem cõtra nonnullos, qui vix inſpecto opere ad maledicentiam prorupere, paraui, quorum dicta breuiter attigi, rectè ne, an perperam ea diluta ſint, tuum ſit iudicium. Bene vale.

Mediolani
VIII.
CAL. IVLII
M. D. XXXVII.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

BIBLIOTECA VITT. EM. IN ROMA

Prou.